

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПІДЧЕНКО ЮРІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ

УДК 347.919+347.951.013

ДИСЕРТАЦІЯ

СУДОВІ РІШЕННЯ У СПРАВАХ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник: **Бичкова Світлана Сергіївна**,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2019

АНОТАЦІЯ

Підченко Ю.О. Судові рішення у справах окремого провадження. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.03 «цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням інституту судових рішень у справах окремого провадження.

Досліджено загально-теоретичні та методологічні засади інституту судових рішень у справах окремого провадження. У відповідному контексті простежено еволюція правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження, визначено стан наукової розробки проблеми, окреслено методологію дослідження інституту судових рішень у справах окремого провадження, сформульовано поняття та проведено класифікацію судових рішень у справах окремого провадження, визначено їх структуру.

Встановлено, що у своїй еволюції цивільне процесуальне законодавство України, яке регулює інститут судових рішень у справах окремого провадження, пройшло декілька етапів, серед яких доцільно виокремити:

1) зародження правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження, під час якого прототипом окремого провадження були спрощені судові процедури (безсудний осуд сторони, спонукальне виконання, видача платіжного наказу, провадження за вексельними позовами тощо), і відповідні їм види судових рішень (безсудні грамоти, судові накази, накладення заборони або арешту рухомого майна тощо) (XIV ст. – 1924 р.);

2) становлення і розвиток правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження в радянському цивільному

процесуальному законодавстві, яке супроводжувалося регламентацією судових наказів як одного із видів судових рішень, що ухвалювалися у справах окремого провадження (1924 р. – 1963 р.);

3) подальший розвиток правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження в цивільному процесуальному законодавстві УРСР та України, характерною особливістю якого стала детальна правова регламентація змісту резолютивної частини, порядку виконання та скасування рішень суду, які ухвалювалися в певних категоріях відповідних справ (1963 р. – 2004 р.);

4) новелізація правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження в цивільному процесуальному законодавстві України, що знайшла прояв як у диференціації відповідних судових рішень, так і в оптимізації їх змісту, порядку та строків ухвалення і виконання (2004 р. – до сьогодні).

Судові рішення у справах окремого провадження визначено як правозастосовчі акти, ухвалені іменем України, оформлені у визначеній законом процесуальній формі, які ґрунтуються на встановлених у судовому засіданні фактах, і мають правовим наслідком підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Обґрунтовано, що рішення суду у справах окремого провадження можуть бути класифіковані: а) залежно від їх загальних правових наслідків на: рішення про присудження; рішення про визнання; рішення про перетворення (конститутивні рішення); б) залежно від їх спеціальних правових наслідків на: рішення суду, спрямовані на зміну цивільно-правового статусу фізичної особи; рішення суду, спрямовані на встановлення фактів, що мають юридичне значення; рішення суду, що мають інше значення для охорони прав, свобод та інтересів особи; в) залежно від можливості скасування рішення судом, який його ухвалив, на: рішення, для

яких законом передбачена можливість їх скасування судом, який їх ухвалив; рішення, для яких законом не передбачена можливість їх скасування судом, який їх ухвалив.

Аргументовано, що ухвали суду у справах окремого провадження можуть бути класифіковані: а) за правовими наслідками на: підготовчі, перетинаючі та заключні; б) за змістом та порядком постановлення на: ухвали, які оформлюються окремим процесуальним документом; ухвали, які заносяться до журналу судового засідання; окремі ухвали.

Виокремлено особливості ухвалення та проголошення судових рішень у справах окремого провадження, які пов'язані з тим, що:

а) у деяких категоріях справ окремого провадження (зокрема, про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; про усиновлення та ін.) суд ухвалює рішення у складі одного судді і двох присяжних;

б) у деяких категоріях справ окремого провадження під час ухвалення рішення суд, поряд із переліком питань, передбачених ч. 1 ст. 264 ЦПК України, додатково має розв'язати низку питань, передбачених спеціальними нормами (ч. 7 ст. 294, ч. 1 ст. 300, ч. 3 ст. 314, ст. 338, ч. 2 ст. 350-6 ЦПК України);

в) всупереч загальному правилу, що після проголошення рішення суд, який його ухвалив, не може сам скасувати або змінити це рішення, законодавець передбачає можливість скасування рішення, судом який його ухвалив, у таких категоріях справ окремого провадження, як-от: а) про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною; б) про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою; в) про усиновлення.

Встановлено, що у деяких категоріях справ окремого провадження (про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або визнання фізичної особи недієздатною, про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або

оголошення її померлою, про усиновлення) законній силі судового рішення не притаманна така його властивість як незмінність, що опосередковується правом суду скасувати рішення, яке набрало законної сили, у зв'язку із зміною обставин, які були підставою для подання відповідної заяви.

Обґрунтовано, що поряд із способами виправлення недоліків у судових рішеннях, які застосовуються для всіх видів цивільного судочинства (виправлення описок чи арифметичних помилок у судовому рішенні; ухвалення додаткового рішення суду; роз'яснення судового рішення), у справах окремого провадження суд у випадках, визначених законом, уповноважений на скасування рішення, яке він ухвалив, що можна розглядати як спеціальний спосіб виправлення недоліків у судових рішеннях, ухвалених у справах даного виду цивільного судочинства.

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні та можливості використання розроблених пропозицій та висновків: у науково-дослідній роботі – під час проведення подальших наукових досліджень у галузі цивільного процесуального права; у законотворчій діяльності – в процесі удосконалення цивільного процесуального законодавства України; у правозатосовній діяльності – при розгляді цивільних справ у порядку окремого провадження, а також під час підготовки науково-практичних коментарів до Цивільного процесуального кодексу України; у навчально-методичній роботі – при викладанні навчальних дисциплін «Цивільний процес», «Цивільне право і процес», а також відповідних спецкурсів; при підготовці підручників і навчальних посібників, а також навчально-методичних матеріалів з указаних дисциплін.

Ключові слова: судові рішення, рішення суду, ухвали суду, окреме провадження, законна сила судового рішення, виправлення недоліків у судовому рішенні, ухвалення судового рішення, проголошення судового рішення.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Підченко Ю. О. Загальна характеристика рішень суду, ухвалених у справах окремого провадження / Ю. О. Підченко // Вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 6. Т. 1. С. 111–114.
2. Підченко Ю. О. Еволюція правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження // Вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2018. Вип. 1. Том 1. С. 71–75.
3. Підченко Ю. О. Щодо видів судових рішень у справах окремого провадження // Право і суспільство. 2018. № 2. Частина 3. С. 34–40.
4. Підченко Ю. О. Порядок ухвалення та проголошення судових рішень у справах окремого провадження / Підченко Ю. О., Бичкова С. С. // Национальный юридический журнал: теория и практика. 2018. № 2(30). С. 83–86.
5. Підченко Ю. О. Виправлення недоліків у судових рішеннях, ухвалених у справах окремого провадження // Вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2018. № 49. Том 1. С. 143–146.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Підченко Ю. О. Вимоги до рішення суду, ухваленого у справах окремого провадження // Матеріали VI наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова (Київ, 17 листопада 2016 року). Київ: НАВС, 2016. С. 118–120.
2. Підченко Ю. О. Особливості змісту резолютивної частини рішення суду, яке ухвалюється у справах окремого провадження // Правові

реформи в Україні: реалії сьогодення [Текст] : матеріали ІХ всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 31 жовт. 2017 р.) / [В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 212–215.

3. Підченко Ю. О. Поняття та види судових рішень, ухвалених у справах окремого провадження // Матеріали VII наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова (Київ, 17 листопада 2017 року). Київ: НАВС, 2017. С. 93–94.

4. Підченко Ю. О. Виправлення недоліків судових рішень щодо справ окремого провадження // Актуальні проблеми цивільного та господарського судочинства в аспекті судово-правової реформи: матеріали наук.-практ. конф. студентів та аспірантів (м. Харків, 24 листопада 2017 р.) / за заг. ред. К. В. Гусарова. Х.: ТОВ «Оберіг», 2017. С. 101–103.

5. Підченко Ю. О. Щодо класифікації ухвал суду, які постановляються у справах окремого провадження // Матеріали круглого столу «Права людини і поліція у сучасному світі», присвячений пам'яті С. Л. Лисенкова (м. Київ, 12 квітня 2018 р.) / Редкол.: А. М. Завальний, Н. В. Лазнюк, М. М. Пендюра, Д. О. Тихомиров. К.: НАВС, 2018. С. 206–207.

SUMMARY

Pidcenko Y. O. Court decisions in cases of special proceedings. – Qualifying paper published as manuscript.

The Thesis for the degree of Candidate of Legal Sciences (PhD) with a specialization in 12.00.03 «Civil Law and Civil Procedure; Family Law; Private International Law» (081 – Law). – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2019.

The dissertation is a complex scientific research of the institute of court decisions in cases of special proceedings.

The general-theoretical and methodological principles of the institute of court decisions in cases of special proceedings are researched. In the relevant context, the evolution of the legal regulation of the institute of court decisions in cases of special proceedings was traced, the state of scientific development of the problem was determined, the methodology of the investigation of the institution of court decisions in cases of special proceedings was outlined, the notion was formulated and the classification of court decisions in cases of special proceedings was made, their structure was determined.

It has been established that in its evolution, the civil procedural legislation of Ukraine, which regulates the institution of judicial decisions in cases of special proceedings, has passed several stages, among which it is expedient to distinguish:

a) the origin of the legal regulation of the institution of court decisions in cases of special proceedings, during which the prototype of a speciale proceedings were simplified judicial procedures (insulting the party's condemnation, inducement, issuing a payment order, proceedings on bill claims, etc.) and their respective types of court decisions letters of credit, court orders, imposition of a prohibition or arrest of movable property, etc.) (XIV century – 1924);

b) the establishment and development of legal regulation of the institution of court decisions in special proceedings in the soviet civil procedural law, which was

accompanied by regulation of orders as one of the types of decisions that were adopted in special proceedings (1924 – 1963);

c) the further development of the legal regulation of the institution of court decisions in special proceedings in the civil procedural legislation of USSR and Ukraine, the characteristic feature was the detailed legal regulation of the content of the resolution part, order execution and cancellation of court decisions that were adopted in certain categories of such cases (1963 – 2004);

d) the amendment of the legal regulation of the institution of court decisions in special proceedings in the civil procedural legislation of Ukraine, which found expression both in the differentiation of relevant court decisions and to optimize their content, manner and timing of adoption and implementation (2004 – present).

Court decisions in special proceedings are defined as legal acts adopted in the name of Ukraine, drawn up in a procedural form established by law, based on the facts established in the court session, and confirmation of the presence or absence of legal facts relevant to the protection of rights, freedoms and interests a person, or the creation of conditions for the exercise of her personal, non-property or property rights or confirmation of the presence or absence of uncontested rights.

It is substantiated that the court decisions in cases of special proceedings can be classified: a) depending on their general legal consequences on: a decision on awarding; decision on recognition; decision on transformation (constitutive decisions); b) depending on their special legal consequences for: court decisions aimed at changing the civil status of an individual; court decisions aimed at establishing facts of legal significance; court decisions of a different meaning for the protection of the rights, freedoms and interests of the person; c) depending on the possibility of cancellation of the decision by the court which has passed it on: decisions for which the law provides for the possibility of their cancellation by the court which approved them; decisions for which the law does not provide for the possibility of their being revoked by the court that approved them.

It is argued that court orders in cases of special proceedings may be classified: a) for legal consequences for: preparatory, intersectional and final; b) in

terms of the content and procedure for the issuance of: orders issued by a separate procedural document; orders that are entered into the court session journal; separate orders.

The peculiarities of the adoption and proclamation of court decisions in cases of special proceedings, which are related to the fact that:

a) in certain categories of cases of special proceedings (in particular, restrictions on the civil capacity of an individual, the recognition of a physical person incapacitated and renewal of civil capacity of an individual, the recognition of a natural person missing or declaring her dead, adoption, etc.) the court decides one judge and two jurors;

b) in certain categories of cases of special proceedings in the course of a court decision, along with a list of issues stipulated in Part 1 of Art. 264 of the Civil Code of Ukraine, in addition, should solve a number of issues stipulated by special norms (Part 7 of Article 294, Part 1 of Article 300, Part 3 of Article 314, Article 338, Part 2 of Article 350-6 of the Civil Procedure Code of Ukraine);

c) contrary to the general rule that after the decision has been pronounced the court which has passed it can not itself cancel or amend this decision, the legislator provides for the possibility of canceling the decision by the court which has passed it in the following categories of cases of special proceedings, such as: a) on restriction of civil capacity of an individual, recognition of a physical person incapacitated; b) the recognition of a natural person missing or declaring her dead; c) about adoption.

It has been established that in certain categories of cases of special proceedings (on limiting the civil capacity of an individual or declaring a physical person incapacitated, of recognizing a natural person absent or declaring her dead, of adoption), the legal force of a court decision is not inherent in such a property as the immutability which is mediated the right of the court to cancel a decision which has come into force in connection with the change in the circumstances which were the basis for the submission of the corresponding application.

It is substantiated that along with remedies for deficiencies in court decisions that apply to all types of civil proceedings (correction of omissions or arithmetical errors in a court decision, the adoption of an additional court decision, clarification of a court decision), in cases of special proceedings, the court, in cases determined by the law authorized to cancel the decision, which he adopted, that can be considered as a special way to correct deficiencies in court decisions made in cases of this type of civil proceedings.

The practical significance of the results obtained is the use and possibility of using the developed suggestions and conclusions: in research work – during further research in the field of civil procedural law; in law-making activity – in the process of improving the civil procedural legislation of Ukraine; in law-enforcement activity – when considering civil cases in the order of special proceedings, as well as during the preparation of scientific and practical comments to the Civil Procedural Code of Ukraine; in teaching-methodical work – in the teaching of disciplines «Civil process», «Civil law and process», as well as corresponding special courses; when preparing textbooks and manuals, as well as educational and methodological materials on the specified disciplines.

Keywords: court decisions, decisions of the court, court orders, speciale proceedings, legal force of a court decision, correction of deficiencies in court decision, making a court decision, announcement of court decision.

LIST OF PUBLICATIONS OF THE APPLICANT ASSOCIATED WITH THE TOPIC OF THE THESIS

Research papers where main research results of the Thesis have been published:

1. Підченко Ю. О. Загальна характеристика рішень суду, ухвалених у справах окремого провадження / Ю. О. Підченко // Вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 6. Т. 1. С. 111–114.

2. Підченко Ю. О. Еволюція правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження // Вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2018. Вип. 1. Том 1. С. 71–75.
3. Підченко Ю. О. Щодо видів судових рішень у справах окремого провадження // Право і суспільство. 2018. № 2. Частина 3. С. 34–40.
4. Підченко Ю. О. Порядок ухвалення та проголошення судових рішень у справах окремого провадження / Підченко Ю. О., Бичкова С. С. // Национальный юридический журнал: теория и практика. 2018. № 2(30). С. 83–86.
5. Підченко Ю. О. Виправлення недоліків у судових рішеннях, ухвалених у справах окремого провадження // Вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2018. № 49. Том 1. С. 143–146.

Research papers certifying the approbation of the results of the Thesis:

1. Підченко Ю. О. Вимоги до рішення суду, ухваленого у справах окремого провадження // Матеріали VI наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова (Київ, 17 листопада 2016 року). Київ: НАВС, 2016. С. 118–120.
2. Підченко Ю. О. Особливості змісту резолютивної частини рішення суду, яке ухвалюється у справах окремого провадження // Правові реформи в Україні: реалії сьогодення [Текст] : матеріали IX всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 31 жовт. 2017 р.) / [В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 212–215.
3. Підченко Ю. О. Поняття та види судових рішень, ухвалених у справах окремого провадження // Матеріали VII наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова (Київ, 17 листопада 2017 року). Київ: НАВС, 2017. С. 93–94.
4. Підченко Ю. О. Виправлення недоліків судових рішень щодо справ окремого провадження // Актуальні проблеми цивільного та

господарського судочинства в аспекті судово-правової реформи: матеріали наук.-практ. конф. студентів та аспірантів (м. Харків, 24 листопада 2017 р.) / за заг. ред. К. В. Гусарова. Х.: ТОВ «Оберіг», 2017. С. 101–103.

5. Підченко Ю. О. Щодо класифікації ухвал суду, які постановляються у справах окремого провадження // Матеріали круглого столу «Права людини і поліція у сучасному світі», присвячений пам'яті С. Л. Лисенкова (м. Київ, 12 квітня 2018 р.) / Редкол.: А. М. Завальний, Н. В. Лазнюк, М. М. Пендюра, Д. О. Тихомиров. К.: НАВС, 2018. С. 206–207.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	16
ВСТУП.....	17
 РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ СУДОВИХ РІШЕНЬ У СПРАВАХ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	27
1.1. Еволюція правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження та стан наукової розробки проблеми.....	27
1.2. Методологія дослідження інституту судових рішень у справах окремого провадження	38
1.3. Поняття та види судових рішень у справах окремого провадження, їх структура.....	45
Висновки до розділу 1	71
 РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУДОВИХ РІШЕНЬ У СПРАВАХ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	77
2.1 Порядок ухвалення та проголошення судових рішень у справах окремого провадження	77
2.2. Набрання судовими рішеннями у справах окремого провадження законної сили	90
2.3. Виправлення недоліків рішень судом, який їх ухвалив.....	101
Висновки до розділу 2	113
 РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ РІШЕНЬ СУДУ, УХВАЛЕНИХ У ПЕВНИХ КАТЕГОРІЯХ СПРАВ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	116
3.1. Рішення суду, ухвалені у справах про зміну цивільно-правового статусу фізичної особи	116

3.2. Рішення суду, ухвалені у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення	142
3.3. Рішення суду, що мають інше значення для охорони прав, свобод та інтересів особи	156
Висновки до розділу 3	174
ВИСНОВКИ	178
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	184
ДОДАТКИ.....	205

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГПК	Господарський процесуальний кодекс
ЄС	Європейський Союз
РБ	Республіка Білорусь
РНК	Рада народних комісарів
РРФСР	Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка
РФ	Російська Федерація
СНД	Співдружність Незалежних Держав
СРСР	Союз Радянських Соціалістичних Республік
УРСР	Українська Радянська Соціалістична Республіка
ЦК	Цивільний кодекс
ЦПК	Цивільний процесуальний кодекс

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. При здійсненні правосуддя суд вчиняє багато різних за своїм змістом і юридичним характером процесуальних дій: вирішує справу по суті, закінчує справу без ухвалення рішення, вирішує клопотання сторін, третіх осіб тощо. Судження і волевиявлення суду з цих чи інших питань мають владний характер і втілюються у відповідну процесуальну форму – форму процесуальних рішень. Отже, судові рішення – узагальнюючий термін судових актів, які суд приймає при вирішенні будь-якого питання.

Відповідно до ч. 5 ст. 124 Конституції України судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов’язковими до виконання на всій території України. При цьому ухвалення судових рішень іменем України означає, що суди є органами державної влади в Україні, вони наділені державно-владними повноваженнями, їх владні акти мають публічний характер і є загальнообов’язковими для виконання, оскільки ухвалюються і проголошуються від імені держави.

Як і в будь-якому іншому виді цивільного судочинства, судові рішення ухвалюються судом і під час розгляду справ окремого провадження, яке відповідно до ч. 7 ст. 19 ЦПК України призначене для розгляду справ про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов для здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Наукові погляди на проблему ухвалення та проголошення судових рішень знайшли своє відбиття у дослідженнях таких українських науковців, як: С. Н. Абрамов, І. В. Андропова, С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. І. Бобрик, О. О. Грабовська, К. В. Гусаров, А. О. Добровольський, П. П. Заворотько, О. С. Захарова, М. Б. Зейдер, В. В. Комаров, В. М. Кравчук,

В. А. Кройтор, Н. С. Кузнєцова, Л. С. Лисенко, Г. Л. Осокіна, С. О. Погрібний, Ю. Д. Притика, Г. О. Світлична, В. І. Тertiшніков, О. І. Угриновська, І. В. Удальцова, Г. В. Фазикош, Є. І. Фурса, С. Я. Фурса, Ю. С. Червоний, Н. О. Чечіна, Д. М. Чечот, Г. В. Чурпіта, М. С. Шакарян, О. М. Шиманович, М. Й. Штефан, М. М. Ясинок. Водночас, зазначені процесуалісти досліджували, здебільшого, інститут судових рішень, які ухвалюються та проголошуються у справах позовного провадження. Виходячи з наведеного, можна стверджувати, що інститут судових рішень у справах окремого провадження предметно не досліджувався у науковій доктрині.

Поряд із цим, аналіз цивільного процесуального законодавства України дає підстави для висновку про те, що судові рішення, які ухвалюються у справах окремого провадження, характеризуються низкою особливостей процесуальної форми, що відбивається в порядку їх ухвалення, проголошення, набрання законної сили, змісті тощо.

Актуальність теми дослідження підтверджується не тільки ступенем нерозкритості даної проблематики у науковій доктрині, але й актуалізується у зв'язку з останньою новелізацією цивільного процесуального законодавства України, що зумовлена прийняттям 03 жовтня 2017 р. Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», яким ЦПК України 2004 р. було викладено у новій редакції. У зв'язку із цим, певних змін у законодавчому регулюванні зазнав й інститут судових рішень, у тому числі, у справах окремого провадження.

Відтак, відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених інституту судових рішень у справах окремого провадження, а також недосконалість законодавчої конструкції зазначеного процесуального інституту, зумовлена останньою новелізацією цивільного процесуального

законодавства України, свідчать про необхідність системного аналізу цілої низки загальнотеоретичних і практичних питань даної проблематики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження ґрунтується на основних положеннях Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, затвердженої Указом Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, виконано відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275, передбачено річними планами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2015-2019 рр.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є розроблення теоретичних основ інституту судових рішень, ухвалених у справах окремого провадження.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- дослідити еволюцію правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження, а також визначити стан наукової розробки проблеми;
- окреслити методологію проведення дослідження інституту судових рішень у справах окремого провадження;
- сформулювати поняття, виокремити види, визначити структуру судових рішень у справах окремого провадження;
- охарактеризувати порядок ухвалення та проголошення судових рішень у справах окремого провадження;

- визначити особливості набрання судовими рішеннями у справах окремого провадження законної сили;
- проаналізувати способи виправлення недоліків рішень судом, який їх ухвалив;
- виокремити особливості рішень суду, ухвалених у справах про зміну цивільно-правового статусу фізичної особи;
- виокремити особливості рішень суду, ухвалених у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення;
- виокремити особливості рішень суду, що мають інше значення для охорони прав, свобод та інтересів особи;
- виробити науково-обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення цивільного процесуального законодавства України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку із ухваленням, проголошенням та набранням законної сили судовими рішеннями у справах окремого провадження.

Предмет дослідження становлять судові рішення у справах окремого провадження.

Методи дослідження. Відповідно до поставлених мети і задач основою методології дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. Зокрема, використання історико-правового методу дозволило простежити еволюцію правового регулювання, а також дослідити генезу наукових поглядів щодо інституту судових рішень у справах окремого провадження (*підрозділ 1.1*). Порівняльно-правовий метод застосовувався для виявлення загального та особливого в правовому регулюванні інституту судових рішень у справах окремого провадження у вітчизняному та зарубіжному цивільному процесуальному законодавстві, а також при порівнянні наукових поглядів з окресленої проблематики (*підрозділи 1.2–1.3, 2.2–2.3., 3.1–3.3*). Метод індукції та дедукції дозволив класифікувати судові рішення у справах окремого провадження, а також виокремити особливості

рішень суду, ухвалених у певних категоріях справ (*підрозділи 1.2, 3.1–3.3*). Метод системного аналізу надав можливість проаналізувати способи виправлення недоліків рішень судом, який їх ухвалив (*підрозділ 2.3*). Формально-догматичний метод застосовувався при тлумаченні правових категорій, в результаті чого поглиблено та уточнено понятійно-категоріальний апарат інститутів як окремого провадження, так і судових рішень (*підрозділи 1.2–1.3, 2.1–2.2*). Логічний метод використовувався як універсальний засіб аргументації наукових висновків і розроблення науково-обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення цивільного процесуального законодавства в контексті окресленої проблеми (*підрозділи 1.2–1.3, 2.3–2.4, 3.1–3.3*).

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертація є першим у науці цивільного процесуального права комплексним дослідженням інституту судових рішень у справах окремого провадження. У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано, а також додатково аргументовано низку наукових положень і висновків, які виносяться на захист, зокрема:

вперше:

– виокремлено етапи еволюції правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження, серед яких: а) зародження правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження, під час якого прототипом окремого провадження були спрощені судові процедури (безсудний осуд сторони, спонукальне виконання, видача платіжного наказу, провадження за вексельними позовами тощо), і відповідні їм види судових рішень (безсудні грамоти, судові накази, накладення заборони або арешту рухомого майна тощо) (XIV ст. – 1924 р.); б) становлення і розвиток правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження в радянському цивільному процесуальному законодавстві, яке супроводжувалося регламентацією судових наказів як

одного із видів судових рішень, що ухвалювалися у справах окремого провадження (1924 р. – 1963 р.); в) подальший розвиток правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження в цивільному процесуальному законодавстві УРСР та України, характерною особливістю якого стала детальна правова регламентація змісту резолютивної частини, порядку виконання та скасування рішень суду, які ухвалювалися в певних категоріях відповідних справ (1963 р. – 2004 р.); г) новелізація правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження в цивільному процесуальному законодавстві України, що знайшла прояв як у диференціації відповідних судових рішень, так і в оптимізації їх змісту, порядку та строків ухвалення і виконання (2004 р. – до сьогодні);

– сформульовано дефініцію судових рішень у справах окремого провадження як правозастосовчих актів, ухвалених іменем України, оформлених у визначеній законом процесуальній формі, які ґрунтуються на встановлених у судовому засіданні фактах, і мають правовим наслідком підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав;

– обґрунтовано, що особливістю переважної частини рішень, які ухвалюються судом у справах окремого провадження, є детальна правова регламентація змісту їх резолютивної частини, порядку виконання та скасування, що зумовлено правовстановлюючим характером таких рішень;

– аргументовано, що можливість скасування рішення судом, який його ухвалив, у справах окремого провадження слід розглядати як спеціальний спосіб виправлення недоліків у судових рішеннях, ухвалених за результатами розгляду справ у порядку даного виду непозовного цивільного судочинства;

удосконалено:

– класифікацію судових рішень у справах окремого провадження, які запропоновано диференціювати залежно від: а) їх загальних правових наслідків на: рішення про присудження; рішення про визнання; рішення про перетворення (конститутивні рішення); б) їх спеціальних правових наслідків на: рішення суду, спрямовані на зміну цивільно-правового статусу фізичної особи; рішення суду, спрямовані на встановлення фактів, що мають юридичне значення; рішення суду, що мають інше значення для охорони прав, свобод та інтересів особи; в) можливості скасування рішення судом, який його ухвалив, на: рішення, для яких законом передбачена можливість їх скасування судом, який їх ухвалив; рішення, для яких законом не передбачена можливість їх скасування судом, який їх ухвалив;

– науковий підхід, відповідно до якого у справах окремого провадження заходи забезпечення позову, передбачені ч. 1 ст. 150 ЦПК України, мають застосовуватися не щодо позову, а щодо заяви. Встановлено, що такими заходами, зокрема, можуть бути: у справах про визнання спадщини відумерлою та передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність – заборона вчиняти щодо спадщини або безхазяйної нерухомої речі, яка є предметом заяви, будь-які дії (п. 2 ч. 1 ст. 150 ЦПК України); у справах про продовження строку примусової госпіталізації хворого на заразну форму туберкульозу до протитуберкульозного закладу – заборона хворому на заразну форму туберкульозу до ухвалення рішення суду покидати протитуберкульозний заклад (п. 2 ч. 1 ст. 150 ЦПК України) тощо;

– наукові судження про те, що зміст резолютивної частини рішення суду про надання права на шлюб залежить від того, хто є заявником у відповідній категорії справ:

І) якщо з відповідною заявою до суду звернулися рідна дитина усиновлювача та усиновлена ним дитина або діти, які були усиновлені усиновлювачем (ч. 4 ст. 26 СК України), у резолютивній частині рішення

суду про надання права на шлюб зазначаються такі обставини: а) факт наявності в усиновлювача рідної дитини; б) факт усиновлення (однієї дитини або декількох дітей); в) у випадку, якщо із заявою про надання права на шлюб звернулися діти, які були усиновлені усиновлювачем, – відсутність між усиновленими дітьми такого ступеню кровного зв'язку, що унеможливило б укладення шлюбу відповідно до СК України; г) відповідність надання права на шлюб інтересам заявника (заявників);

II) якщо заявником у справах про надання права на шлюб виступає неповнолітня особа, яка досягла шістнадцяти років, у резолютивній частині рішення суду про надання права на шлюб зазначаються такі обставини: а) факт досягнення заявником (заявниками) встановленого законом віку – шістнадцяти років; б) відповідність надання права на шлюб інтересам заявника (заявників);

дістало подальший розвиток:

– розуміння окремого провадження як виду несповного цивільного судочинства, що характеризується спеціальною метою, якою є підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав, а також низкою особливостей процесуальної форми;

– положення про те, що законна сила рішення суду, ухваленого у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, за своїми об'єктивними межами розповсюджується на факт, наявність чи відсутність якого суд встановив під час розгляду даної справи. Звідси слідує, що висновки суду щодо даного факту, закріплені у судовому рішенні, мають преюдиціальне значення для інших справ, у тому числі і справ сповного провадження;

– наукові судження про те, що у деяких категоріях справ окремого провадження (про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або визнання фізичної особи недієздатною, про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою, про усиновлення) законній силі судового рішення не притаманна така його властивість як незмінність, що опосередковується правом суду скасувати рішення, яке набрало законної сили, у зв'язку із зміною обставин, які були підставою для подання відповідної заяви;

– науковий підхід, відповідно до якого скасування рішення суду про видачу обмежувального припису, зокрема у разі визнання особи невинуватою у вчиненні злочину чи адміністративного правопорушення, має здійснюватися в порядку провадження за нововиявленими обставинами.

На підставі наведених положень розроблено низку пропозицій щодо оптимізації законодавства України, зокрема пропонується викласти у новій редакції: ч. 2 ст. 255, абзац 1 ч. 2 ст. 300 ЦПК України, а також виключити зі змісту ЦПК України правові норми, що їх містить ч. 6–9 ст. 300.

Практичне значення отриманих результатів полягає у використанні та можливості використання розроблених пропозицій та висновків у:

– *науково-дослідній роботі* – під час проведення подальших наукових досліджень у галузі цивільного процесуального права;

– *законотворчій діяльності* – в процесі удосконалення цивільного процесуального законодавства України;

– *правозастосовній діяльності* – при розгляді цивільних справ у порядку окремого провадження, а також під час підготовки науково-практичних коментарів до Цивільного процесуального кодексу України (акт впровадження Печерського районного суду м. Києва від 19 червня 2018 року);

– *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Цивільний процес», «Цивільне право і процес», а також відповідних

спецкурсів; при підготовці підручників і навчальних посібників, а також навчально-методичних матеріалів з указаних дисциплін (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 15 травня 2018 року).

Особистий внесок здобувача. Усі сформульовані в дисертації положення та висновки ґрунтуються на власних дослідженнях здобувача. Ідеї та розробки, що належать співавторам публікацій за темою дисертації, в роботі не використовувалися.

У співавторстві опубліковано 1 наукову статтю, в якій особистий науковий доробок здобувача становить не менш як 50 % і полягає у формулюванні та розв'язанні наукових проблем, пов'язаних із виокремленням особливостей ухвалення та проголошення судових рішень у справах окремого провадження.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дисертаційного дослідження оприлюднено на 5 науково-практичних і науково-теоретичних конференціях, наукових читаннях та круглому столі: VI наукових читаннях, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова (м. Київ, 17 листопада 2016 р.); Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Правові реформи в Україні: реалії сьогодення» (м. Київ, 31 жовтня 2017 р.); VII наукових читаннях, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова (м. Київ, 17 листопада 2017 року); Науково-практичній конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми цивільного та господарського судочинства в аспекті судово-правової реформи» (м. Харків, 24 листопада 2017 р.); круглому столі «Права людини і поліція у сучасному світі», присвяченому пам'яті С. Л. Лисенкова (м. Київ, 12 квітня 2018 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (200 найменувань на 21 сторінці) та додатку (на 2 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 206 сторінок, із них основного тексту – 183 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ СУДОВИХ РІШЕНЬ У СПРАВАХ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

1.1 Еволюція правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження та стан наукової розробки проблеми

Безперечним є той факт, що особливості правового регулювання інституту судових рішень, ухвалених у справах окремого провадження, зумовлені особливостями правового регулювання інституту окремого провадження як одного з видів непозовного цивільного судочинства. Виходячи з цього, для простеження еволюції правового регулювання інституту судових рішень, ухвалених у справах окремого провадження, звернемо свій погляд на еволюцію правового регулювання процесуальної форми зазначеного виду непозовного цивільного судочинства [103, с. 71].

Перш за все необхідно зазначити, що спрощені способи вирішення цивільних правових колізій були розроблені в результаті тривалого історичного розвитку. Ще в Стародавньому Римі поряд із звичайними цивільними процесуальними процедурами застосовувалися особливі форми судового захисту порушеного права, які були модифікаціями адміністративного впливу. Однією із таких форм були інтердикти – консульські або преторські накази, за допомогою яких державна влада втручалася в цивільні правовідносини. Консул (претор) проводив спеціальне розслідування (*causae cognitio*) і, якщо визнавав, що існує будь-яке порушення, наказував порушнику виконати імперативний безумовний припис, наприклад, повернути річ. Проте поступово внаслідок збільшення кількості справ претори припинили проводити розслідування щодо встановлення фактичного складу, й інтердикти стали видаватися без

перевірки конкретних обставин у вигляді умовного розпорядження. Це значно збільшило ефективність захисту цивільних прав, що в окремих випадках зумовило заміну позовів інтердиктами [7, с. 324].

На терені українських земель історія спрощення судових процедур бере початок з XIV–XV ст. ст. У цей період в московському царстві, до складу якого входила частина східних українських земель, застосовувалися так звані безсудні грамоти. Найповніші відомості про значення і порядок видачі безсудних грамот, як і будь-яких інших судових документів, містяться в Царському Судебнику 1550 р. Відповідно до нього безсудні грамоти видавалися як доказ або задля охорони прав тієї сторони, яка з'явилась до суду, за умови неявки іншої сторони. Дяк, який видавав безсудну грамоту, мав переконатися в тому, що призначений термін розгляду справи вже минув і, щонайпізніше на сьомий день після його настання, він наказував піддячому написати безсудну грамоту, в якій вказувалося, що сторона, яка не з'явилася в обумовлений термін до суду, втратила своє право (для позивача) або обвинувачується (для відповідача) [92, с. 12].

У подальшому в результаті судової реформи 1864 р. в Російській імперії був прийнятий Статут цивільного судочинства, який спочатку передбачав лише позовний порядок здійснення правосуддя у цивільних справах. Разом із тим, уже через короткий час були зроблені протилежні кроки: Статут був доповнений книгою IV «Судочинство охоронне». Таке рішення мотивувалося тим, що необхідно визначити, крім спірного (позовного) порядку судочинства, і правила неспірного, або охоронного, порядку [152, с. 669].

Відповідно до «Высочайшего утверждения» від 11 жовтня 1865 р. вказаний Статут був доповнений нормами про провадження безспірних стягнень за грошовими зобов'язаннями, що не забезпечені заставою або закладом. Стягнення за такими зобов'язаннями забезпечувалося силами

самого поліцейського управління шляхом накладення заборони або арешту рухомого майна залежно від вказівки позивача [92, с. 18].

Слід погодитися з висловленою в юридичній літературі думкою про те, що, вочевидь, перші нормативно-правові акти, які регламентували на території України порядок здійснення окремого провадження, заклали основи правового регулювання непозовного цивільного судочинства [187, с. 14–15]. При цьому прототипом окремого провадження були спрощені судові процедури (безсудний осуд сторони, спонукальне виконання, видача платіжного наказу, провадження за вексельними позовами тощо), і відповідні їм види судових рішень (безсудні грамоти, судові накази, накладення заборони або арешту рухомого майна тощо).

За української державності 1917–1918 рр. цивільне судочинство здійснювалося у формах, що передбачались процесуальним законодавством попередніх режимів. Однак відповідні законодавчі акти діяли з урахуванням нових політичних умов і обставин державного устрою. У зв'язку із цим в ті часи спрощені судові процедури у цивільних справах могли застосовуватись в УНР на підставі російського процесуального законодавства, а на західних українських землях – австрійського Статуту цивільного судочинства 1895 р. [92, с. 24–25].

Наступний етап правового регулювання інституту судових рішень, ухвалених у справах окремого провадження, пов'язаний із прийняттям кодифікованих актів УРСР, першим із яких став ЦПК УРСР 1924 р. Відповідно до ЦПК УРСР 1924 р. непозовне цивільне судочинство дістало правову регламентацію у процесуальній формі «окремих проваджень». Частина 3 ЦПК УРСР 1924 р. «Окремі провадження» регулювала порядок розгляду таких справ, у яких відсутній спір про право цивільне між сторонами і є одноосібне звернення до суду за встановленням певних правовідносин або визнанням наявності тих чи інших прав. При цьому до окремого провадження були віднесені справи про: видачу судових наказів;

депозит; розпорядження судом майном померлих; видачу дозволу на звернення в безспірному порядку стягнень на поточні рахунки і вклади у кредитних установах; встановлення обставин, від яких залежить виникнення публічних прав громадян; звільнення від військової служби за релігійними переконаннями; за скаргами на дії нотаріусів [187, с. 16]. За результатами розгляду таких справ суд видавав судовий наказ або ухвалював рішення.

У 1929 р. був прийнятий ще один кодифікований нормативно-правовий акт – новий ЦПК УРСР. Слід зазначити, що у ЦПК УРСР 1929 р. інститут окремого провадження, і, відповідно, судових рішень, які ухвалювалися у даному виді цивільного судочинства, не зазнав істотних змін. Процесуальні новели того часу стосувалися, здебільшого, розширення переліку справ, які підлягали розгляду в такому порядку.

8 грудня 1961 р. у СРСР було прийнято Основи цивільного судочинства Союзу РСР та союзних республік, які серед інших видів цивільного судочинства (позовного провадження та провадження у справах, що виникають з адміністративно-правових відносин) регламентували й окреме провадження як один з його непозовних видів (ч. 2 ст. 1). Що стосується судових рішень, то відповідно до Основ цивільного судочинства Союзу РСР та союзних республік 1961 р., під час розгляду справ окремого провадження, а також за його результатами суд мав право ухвалити, відповідно, судові рішення у формі ухвал або рішень суду.

Як слушно зазначається в юридичній літературі, подальша еволюція цивільного процесуального законодавства України ознаменувалася прийняттям 18 липня 1963 р. ЦПК УРСР. Цей Кодекс, як і його «правопопередник», також передбачав розгляд цивільних справ у порядку трьох видів цивільного судочинства: позовного провадження; провадження у справах, що виникають із адміністративно-правових відносин, та окремого провадження (ч. 2 ст. 1). Специфікою процесуальної форми розгляду справ окремого провадження, як єдиного регламентованого на той час виду

непозовного цивільного судочинства, законодавець називав: особливий суб'єктний склад осіб, які беруть участь у справі (ч. 2 ст. 255 ЦПК УРСР 1963 р.), відсутність спору про право (ч. 3 ст. 255 ЦПК УРСР 1963 р.), розгляд більшості таких справ суддею одноособово (ч. 4 ст. 255 ЦПК УРСР 1963 р.) [187, с. 19].

Окремо слід зупинитися на інституті судових рішень, який регулював ЦПК УРСР 1963 р. Як було визначено у ст. ст. 202–216, 232 ЦПК УРСР 1963 р., під час розгляду і вирішення цивільних справ суд мав право ухвалити одне із таких судових рішень: ухвалу або рішення. При цьому ухвалами судом вирішувалися питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, різні клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, про зупинення або закриття провадження в справі, залишення заяви без розгляду (ч. 1 ст. 232). Рішення ж суду постановлялося за результатами розгляду справи (ст. 202–1).

Таким чином, як впливає із аналізу норм ЦПК УРСР 1963 р., під час розгляду справ окремого провадження суд був уповноважений, як і в інших видах цивільного судочинства, як на постановлення ухвал, так і на ухвалення рішень суду. При цьому особливістю правового регулювання інституту рішень суду у справах окремого провадження у ЦПК УРСР 1963 р. стала детальна правова регламентація змісту резолютивної частини, порядку виконання та скасування рішень суду, які могли ухвалюватися в певних категоріях справ.

Так, наприклад, частина 1 ст. 275 ЦПК УРСР 1963 р. визначала зміст резолютивної частини рішення суду про встановлення факту, що має юридичне значення. У резолютивній частині рішення суду, ухваленого у відповідній категорії цивільних справ, згідно указаної норми суд мав зазначити: факт, встановлений судом, мету його встановлення, а також докази, на підставі яких суд встановив цей факт.

Ще в одній нормі (ч. 1 ст. 260) ЦПК УРСР 1963 р. законодавець визначив, що рішення суду про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним після набрання ним законної сили надсилається органів опіки та піклування. Воно є підставою для призначення обмежено дієздатному піклувальника, а недієздатному – опікуна.

У ч. 2 цієї ж статті ЦПК УРСР 1963 р. законодавець регламентував порядок скасування рішення суду про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним. А саме: скасування обмеження дієздатності громадянина, який припинив зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами, здійснювалося рішенням суду за заявою самого громадянина, його піклувальника або установ, організацій та осіб, зазначених у ст. 256 ЦПК УРСР 1963 р., а також з власної ініціативи суду.

Аналогічні положення щодо законодавчої регламентації змісту резолютивної частини, порядку виконання та скасування рішень суду, які ухвалювалися в певних категоріях справ окремого провадження, знаходимо й в інших нормах ЦПК УРСР 1963 р. (ч. 3–4 ст. 260, ч. 2 ст. 264, ст. 265, ст. 265–5, ст. 270, ч. 2 ст. 275, ст. 283, ст. 288).

Поряд із детальною правовою регламентацією рішень суду, законодавець УРСР не залишив поза увагою і другий вид судових рішень, які ухвалювалися на той час у справах окремого провадження, – ухвали суду. Зокрема, об'єктом правового регулювання виступили ухвали, які постановлялися судом за наслідками розгляду заяви про визнання цінного папера недійсним і про відновлення прав на втрачений цінний папір. Відповідно до ст. 278 ЦПК УРСР 1963 р. після одержання відповідної заяви суддя мав постановити ухвалу, якою: 1) зобов'язати зробити публікацію про виклик держателя цінного папера до районного (міського) суду; 2) заборонити установі, яка видала цінний папір, провадити видачу вкладу або облігацій по втраченому цінному паперу.

Аналіз наведених правових норм дає підстави стверджувати, що у ЦПК УРСР 1963 р. інститут судових рішень у справах окремого провадження вперше в еволюції його правового регулювання набув специфіки цивільної процесуальної форми, що виявилася у деталізації змісту, порядку виконання та скасування судових рішень, які ухвалювалися в певних категоріях відповідних справ. Наявність такої специфіки, на наш погляд, зумовлена юридичною природою окремого провадження як виду непозовного цивільного судочинства, метою якого є встановлення наявності чи відсутності певних юридичних фактів.

Подальша еволюція правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження ознаменувалася прийняттям 18 березня 2004 року нового ЦПК України.

До одного з основних здобутків ЦПК України 2004 р., безперечно, слід віднести те, що вперше за всю еволюцію правового регулювання інституту окремого провадження на рівні кодифікованого нормативно-правового акту отримала правову регламентацію дефініція зазначеного виду цивільного судочинства. А саме, у ч. 1 ст. 234 ЦПК України 2004 р. окреме провадження було визначено як вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Що стосується судових рішень у справах окремого провадження, то ЦПК України 2004 р. став «правонаступником» майже усіх правових норм ЦПК УРСР 1963 р., які визначали зміст резолютивної частини, порядок виконання та скасування рішень суду, які ухвалювалися в певних категоріях справ. Проте, враховуючи той факт, що коло цивільних справ, які підлягали розгляду в порядку окремого провадження відповідно до ЦПК України 2004 р. значно розширилося, відповідно, збільшилася і кількість правових

норм, які регулювали дані правовідносини. А саме: ЦПК України 2004 р. додатково встановив особливості змісту, виконання (скасування) рішень суду у справах про: надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності (ст. 245); передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність (ст. 273); визнання спадщини відумерлою (ст. 278); надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку (ст. 282); примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу (ст. 286); розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб (ст. 290); про розірвання шлюбу (ч. 8 ст. 235).

Зазнав певних змін і інститут судових ухвал. ЦПК України 2004 р., поряд із ухвалами, якими вирішувалися питання щодо руху справи у суді першої інстанції, встановив, що у справах окремого провадження шляхом постановлення суд: визначає підсудність справ про обмеження цивільної дієздатності чи визнання недієздатним громадянина України, який проживає за її межами, про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності, а також про встановлення факту, що має юридичне значення, за заявою громадянина України, який проживає за її межами (ч. 2 ст. 236, ч. 2 ст. 242, ч. 2 ст. 257); у виняткових випадках, коли особа, щодо якої відкрито провадження, явно ухиляється від проходження експертизи вирішує питання про примусове направлення фізичної особи на судово-психіатричну експертизу у справі про обмеження її у цивільній дієздатності чи визнання її недієздатною, (ч. 2 ст. 239); за заявою органу опіки та піклування чи особи, призначеної піклувальником або опікуном, у місячний строк звільняє особу від повноважень піклувальника або опікуна і призначає за поданням органу опіки та піклування іншу особу (ч. 2 ст. 241); вирішує питання щодо публікації про виклик держателя втраченого цінного папера на пред'явника або векселя до суду, а також щодо заборони здійснювати будь-які операції за втраченим цінним папером на пред'явника або за векселем (ч. 1 ст. 262).

Виходячи з наведеного, можна стверджувати, що ЦПК України 2004 р. вперше за всю еволюцію правового регулювання інституту окремого провадження у цивільному судочинстві України став тим нормативно-правовим актом, який найбільш повно і комплексно врегулював суспільні відносини, які виникають між судом та учасниками цивільного процесу під час розгляду цивільних справ про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, у тому числі регламентував зміст, порядок виконання (скасування) судових рішень у таких справах.

Остання новелізація нині чинного ЦПК України 2004 р. датована 03 жовтня 2017 р.: Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» ЦПК України 2004 р. було викладено у новій редакції. При цьому, слід зазначити, що інститут окремого провадження і відповідних судових рішень не зазнав суттєвих змін. Єдине, що можна відзначити, – це нова законодавча класифікація ухвал суду на ухвали з процесуальних питань та ухвали по суті справи (ст. ст. ЦПК України), яку, у повній мірі, можна застосовувати і щодо ухвал, які постановляються судом у справах даного виду цивільного судочинства.

Прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» 07 грудня 2017 р. зумовило останні на сьогодні зміни до цивільного процесуального законодавства України: перелік справ окремого провадження розширено справами про видачу і продовження обмежувального припису з законодавчою регламентацією змісту та порядку виконання відповідного рішення суду (ст. ст. 350-1–350-8 ЦПК України).

Виходячи з наведеного, можна стверджувати, що у своїй еволюції цивільне процесуальне законодавство України, яке регулює інститут судових рішень у справах окремого провадження, пройшло декілька етапів, серед яких доцільно виокремити:

1) зародження правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження, під час якого прототипом окремого провадження були спрощені судові процедури (безсудний осуд сторони, спонукальне виконання, видача платіжного наказу, провадження за вексельними позовами тощо), і відповідні їм види судових рішень (безсудні грамоти, судові накази, накладення заборони або арешту рухомого майна тощо) (XIV ст. – 1924 р.);

2) становлення і розвиток правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження в радянському цивільному процесуальному законодавстві, яке супроводжувалося регламентацією судових наказів як одного із видів судових рішень, що ухвалювалися у справах окремого провадження (1924 р. – 1963 р.);

3) подальший розвиток правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження в цивільному процесуальному законодавстві УРСР та України, характерною особливістю якого стала детальна правова регламентація змісту резолютивної частини, порядку виконання та скасування рішень суду, які ухвалювалися в певних категоріях відповідних справ (1963 р. – 2004 р.);

4) новелізація правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження в цивільному процесуальному законодавстві України, що знайшла прояв як у диференціації відповідних судових рішень, так і в оптимізації їх змісту, порядку та строків ухвалення і виконання (2004 р. – до сьогодні).

Другий аспект, який потребує нашої уваги у межах даного підрозділу дисертаційної роботи, – це стан наукових досліджень інституту судових рішень у справах окремого провадження.

Необхідно звернути увагу на те, що проблематика судових рішень у справах окремого провадження розглядалася вченими, здебільшого, у двох

контекстах: у межах наукових досліджень інституту окремого провадження (або непозовного цивільного судочинства) та інституту судових рішень.

Так, зокрема, в контексті інституту окремого провадження (або непозовного цивільного судочинства) судові рішення досліджувалися такими вченими-процесуалістами, як-от: Г. В. Чурпіта (дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Концептуальні засади захисту сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства» (Київ, 2016 р.)); М. М. Ясинок (дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Особливості окремого провадження у цивільному процесуальному праві України: теорія та практика» (Одеса, 2011 р.)); В. В. Комаров та низка інших вчених (монографія за редакцією В. В. Комарова «Окреме провадження» (Харків, 2011 р.).

Крім того певні аспекти інституту судових рішень у справах окремого провадження були висвітлені у навчальних виданнях, присвячених інституту окремого провадження, серед яких: навчальний посібник С. Я. Фурси «Окреме провадження в цивільному процесі України» (Київ, 1999 р.) і навчальний посібник за редакцією Р. М. Мінченко «Окреме провадження в цивільному процесі України» (Одеса, 2010 р.).

Також не можна оминати увагою і низку дисертаційних досліджень, присвячених інституту судових рішень безвідносно до виду цивільного судочинства, серед яких роботи: О. М. Шиманович «Судові постанови у цивільному процесі України» (Київ, 2005 р.), І. В. Андронova «Рішення суду першої інстанції в цивільному процесі України» (Одеса, 2008 р.), Г. В. Фази́кош «Судове рішення в цивільному судочинстві» (Харків, 2008 р.), Л. С. Лисенко «Ухвали в цивільному процесі України» (Київ, 2012 р.).

Виходячи з наведеного, можна стверджувати, що інститут судових рішень у справах окремого провадження предметно не досліджувався у науковій доктрині. Водночас, аналіз цивільного процесуального

законодавства України дає підстави для висновку про те, що судові рішення, які ухвалюються у справах окремого провадження, характеризуються низкою особливостей процесуальної форми, що відбивається в порядку їх ухвалення, проголошення, набрання законної сили, змісті тощо. Відтак, зазначена проблематика є актуальним та перспективним напрямом наукового пошуку.

1.2 Методологія дослідження інституту судових рішень у справах окремого провадження

Методологія (гр. *methodos* – спосіб, метод і *logos* – наука, знання) – вчення про правила мислення при створенні теорії науки, це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної систематизованої інформації про процеси та явища [192, с. 56].

Методологія, фактично, є сукупністю методів дослідження, які, як правило, розглядають як систему заходів, прийомів чи операцій практичного або теоретичного опанування дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретної задачі. Метод – це спосіб дослідження, інструмент для вирішення головного завдання науки – відкриття об'єктивних законів дійсності. Фактично різниця між методом та теорією має функціональний характер: формуючись як теоретичний результат попереднього дослідження, метод виступає як вихідний пункт та умова майбутніх досліджень [93, с. 20].

Виходячи з юридичної природи інституту судових рішень, а також враховуючи специфіку окремого провадження як одного з видів непозовного цивільного судочинства, основою методології дослідження інституту судових рішень у справах окремого провадження стали загальнонаукові (індукції та дедукції, системного аналізу) та спеціальні методи пізнання

правових явищ (історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-догматичний та логічний методи).

Індукція (від лат. *inductio* – наведення) являє собою сукупність правил, що дозволяють переходити від приватного до загального, від знання окремих фактів до знання закону, що лежить в основі цих фактів. Особливість індукції як методу дослідження полягає в тому, що знання, отримані індуктивним шляхом, завжди носять імовірнісний характер [165, с. 234].

Індукція як метод дослідження протилежна дедукції (від лат. *deductio* – виведення) як методу отримання одиничного знання із загального.

У логіці дедукція визначається як перехід від посилок до висновку, що спирається на логічний закон, в силу чого висновок з логічною необхідністю випливає з прийнятих посилок. Особливість дедукції як методу пізнання полягає в тому, що від істинних посилок вона завжди веде тільки до істинного висновку [165, с. 234].

У науці дедуктивний метод являє собою процес виведення з вихідних основних законів і гіпотез по тим чи іншим правилам похідних знань. Він дозволяє шляхом логічних і математичних перетворень отримати безліч наслідків з відносно невеликої кількості основних положень теорії [с. 237].

Ми використовуватимемо методи індукції та дедукції у дослідженні інституту судових рішень у справах окремого провадження для: виокремлення особливостей судових рішень, які ухвалюються судом під час розгляду справ окремого провадження; проведення класифікації судових рішень у справах окремого провадження; визначення способів виправлення недоліків у судових рішеннях, які ухвалюються судом у справах окремого провадження.

Метод системного аналізу використовується для характеристики процедури проведення системного дослідження, що полягає в розчленуванні проблеми на її складові, які доступніші для вирішення, у використанні адекватних спеціальних методів для розв'язання окремих підпроблем і,

зрештою, в об'єднанні часткових рішень таким чином, щоб проблема була вирішена загалом [99, с. 36].

Системний аналіз базується на таких методологічних засадах: органічна єдність об'єктивного та суб'єктивного в процесі наукового дослідження; урахування структурності системи, що визначає цілісність і стійкість її характеристик; урахування динамізму системи; міждисциплінарний характер системних досліджень; органічна єдність формального та неформального при проведенні аналізу [99, с. 37].

У сучасних умовах системний аналіз базується на реалізації певної сукупності системних принципів, до яких належать такі:

1) принцип оптимальності – це знаходження варіанта рішення, який є найкращим за комплексом показників для заданих умов;

2) принцип емерджентності виражає таку властивість системи: чим більша система і чим більша різниця між розмірами частини та цілого, тим вищою є імовірність, що властивості цілого дуже відрізняються від властивостей частин;

3) принцип системності передбачає підхід до об'єкта як до комплексного утворення, системи, що представлена сукупністю взаємозв'язаних часткових елементів (функцій), реалізація яких забезпечує досягнення певного ефекту в мінімальні терміни, з мінімальними витратами ресурсів тощо;

4) принцип ієрархії – це тип структурних відносин у складних багаторівневих системах, які характеризуються впорядкованістю, організованістю взаємодії між окремими рівнями по вертикалі;

5) принцип інтеграції передбачає, що дослідження спрямовуються на вивчення інтегративних властивостей і закономірностей. Інтегративні властивості проявляються в результаті сполучення елементів з утворенням цілого, а також сполучення функцій у часі та просторі;

б) принцип формалізації спрямований на отримання кількісних і комплексних характеристик об'єкта і його елементів [99, с. 38].

Таким чином, метод системного аналізу є науковим методом пізнання, що являє собою послідовність дій з установлення структурних зв'язків між змінними або елементами досліджуваної системи. Спирається на комплекс загальнонаукових, експериментальних, природничих, статистичних, математичних методів [60, с. 21].

Під час дослідження інституту судових рішень у справах окремого провадження ми використовуватимемо метод системного аналізу для визначення взаємозв'язку між юридичною природою окремого провадження як одного з видів непозовного цивільного судочинства та специфікою процесуальної форми судових рішень, які ухвалюються судом під час розгляду цивільних справ у зазначеному порядку.

Історико-правовий метод – метод дослідження, заснований на вивченні виникнення, формування та розвитку об'єктів у хронологічній послідовності. Завдяки використанню історико-правового методу досягається поглиблене розуміння суті проблеми і з'являється можливість формулювати більш обґрунтовані рекомендації по новому об'єкту.

У межах дослідження інституту судових рішень у справах окремого провадження ми використовуватимемо історико-правовий метод для простеження еволюції правового регулювання предмета нашого дослідження.

Порівняльно-правовий метод є основним методом у системі методології порівняльно-правових досліджень, який виступає як сукупність способів і прийомів виявлення, на основі порівняльного вивчення загальних і специфічних закономірностей, виникнення, розвитку, функціонування різних правових систем [112, с. 15].

На думку О. Ф. Скакун, порівняльно-правовий метод – це зіставлення однопорядкових юридичних понять, явищ, процесів і з'ясування між ними схожості і відмінності [149, с. 15].

Порівняльно-правовий метод є способом пізнання державно-правових явищ, що відіграє виключно важливу роль у системі методів юридичної науки, і в рамках методології порівняльно-правових досліджень має особливий статус, що дозволяє йому повністю розкритися.

Порівняння, яке має місце всередині однієї правової системи, називається внутрішнім або внутрішньо-типовим порівнянням однотипних об'єктів усередині правових систем, а порівняння різних об'єктів, що належать різним правовим системам, називається зовнішнім або міжтиповим порівнянням.

Порівняння може також здійснюватися або у формі зіставлення, або у формі протиставлення. При зіставному порівнянні кожен із порівнюваних об'єктів може бути одночасно і тим, що порівнюється, і тим, з чим порівнюється. Зіставлення, яке називають ще контрастним, передбачає виділення одного об'єкта в статусі головного, який потім протиставляється решті всіх порівнюваних об'єктів. Якщо метод зіставлення ефективний при проведенні внутрішньо-типового порівняння, то метод протиставлення найбільш ефективний при проведенні міжтипового порівняння державно-правових явищ.

Порівняння різних державно-правових систем може проводитися на мікрорівні, тобто на рівні правових норм і інститутів, і на макрорівні – на рівні правових систем.

На думку К. Цвайгерта і Х. Кьотца, при проведенні порівняльних досліджень на макрорівні акцент робиться не на конкретних проблемах та їх вирішенні, а на дослідженні методів поведінки з правовим матеріалом, процедурах вирішення суперечок або ролі окремих елементів права. Наприклад, на макрорівні можна порівнювати різну законодавчу техніку,

стиль кодифікації, способи тлумачення різних законодавчих актів, а також обговорювати правову роль прецедентів, значення методології для розвитку права, методику підготовки судових рішень. На цьому ж рівні увага може бути сконцентрована на загальних питаннях судочинства в різних країнах, на питаннях правотворчості, на проблемах законності й конституційності, на питаннях правозастосування. На відміну від макрорівня, порівняльне правознавство на мікрорівні має справу не із загальними проблемами, а зі спеціальними, тобто з правилами, використовуваними для вирішення конкретних проблем (наприклад порівняння конкретних правил, направлених на регулювання аналогічних ситуацій, у рамках різних правових систем) [168, с. 12].

Серед інших способів порівняння виділяються такі:

1) функціональне порівняння, яке визначається А. Х. Саїдовим як дослідження правових засобів і способів вирішення схожих або однакових соціальних і правових проблем різними правовими системами [145, с. 9]. Функціональне порівняння передбачає порівняння функцій, що виконуються різними державно-правовими інститутами;

2) нормативне порівняння, що передбачає суто юридичний аналіз і зіставлення схожих правових норм і законодавчих актів.

Таким чином, порівняльно-правовий метод є основним методом порівняльного правознавства і припускає зіставлення юридичних понять, явищ і процесів та виявлення між ними схожостей і відмінностей.

Під час дослідження судових рішень у справах окремого провадження порівняльно-правовий метод застосовуватиметься для виявлення загального та особливого у правовому регулюванні судових рішень, які ухвалюються у справах окремого провадження, у вітчизняному та зарубіжному цивільному процесуальному законодавстві, а також у наукових поглядах з окресленої проблематики.

Формально-догматичний метод передусім використовується для вивчення та пояснення самого права в різних його проявах. При цьому розглядаються і зовнішня, і внутрішня форми права (або ж сама його «догма»). Формальна логіка при застосуванні в контексті права набуває рис одного зі спеціальних методів вивчення державно-правової дійсності. Праву властиві такі риси, як формальна визначеність, логічна послідовність викладу приписів і норм [14, с. 6].

Визначальне значення догми права та її складових (правових норм і принципів, суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, правовідносин, законів та інших джерел права, різноманітних нормативних та індивідуальних актів) для існування всієї правової сфери забезпечує формально-догматичному методу провідну роль у наборі методологічного інструментарію [157, с. 132].

Формально-догматичний метод пов'язаний з використанням правил логіки і мови, оскільки буття права невіддільне від текстів законів, договорів, наказів, вироків, рішень тощо, їх тлумачення і розуміння в зв'язку з конкретними життєвими ситуаціями. Тут, наприклад, проглядається зв'язок теоретичного використання догматичного методу (доктринальне тлумачення) і практичного (офіційне тлумачення) [157, с. 132].

За допомогою формально-догматичного методу здійснюються дослідження, спрямовані на формально-догматичну обробку права (формування наукових визначень; формування понятійного апарату; виділення напрямків юридичної діяльності та розгляд їх логічної природи тощо) [157, с. 133].

Необхідно звернути увагу на те, що для правової сфери досить значимо розмежування мови і метамови права. В якості мови права виступає та мова, яка отримала своє вираження в чинному законодавстві та практиці його застосування. Метамова виступає як мова юридичної науки, як тієї системи понять, яка становить основу загальнотеоретичної юриспруденції і має

глибокий дидактичний сенс у справі професійної підготовки юристів [157, с. 133].

За допомогою формально-догматичного методу у межах дослідження інституту судових рішень у справах окремого провадження ми будемо здійснювати тлумачення правових категорій, в результаті чого здобуде свого поглиблення понятійно-категоріальний апарат цивільного процесуального права у межах досліджуваного контексту.

Логічний метод сходження від простого до складного, від абстрактного до конкретного – це метод теоретичного відтворення генези предмета. Відповідно до цього методу пізнання здійснюється в два етапи. На першому етапі пізнання об'єкта сприймається як певне неподільне ціле. На другому – за допомогою аналізу об'єкт пізнається конкретними частинами. Абстрактне розуміється як однобічність знання, а конкретне – як його повнота, змістовність. Таким чином, відбувається рух від менш змістовного знання до більш змістовного [189, с. 371].

При дослідженні інституту судових рішень у справах окремого провадження логічний метод слугуватиме універсальним засобом аргументації наукових висновків та розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо оптимізації цивільного процесуального законодавства України.

1.3 Поняття та види судових рішень у справах окремого провадження, їх структура

Усі справи, що підпадають під цивільну юрисдикцію суду, розглядаються останнім за певними правилами та у визначеній законом формі – формі цивільного судочинства. При цьому такі справи за своїм характером доволі різноманітні, мають суттєві правові відмінності

(наприклад, неоднаковий склад учасників відповідних правовідносин, різні предмети вимог, що ними пред'являються). Тому певний порядок, який застосовується для розгляду і вирішення однієї категорії цивільних справ, не може повною мірою використовуватися для провадження в інших. Оскільки ж правова природа цивільних справ значно впливає на порядок їх розгляду у судах першої інстанції, у ч. 3 ст. 15 ЦПК України передбачено три види цивільного судочинства (позовне, наказне та окреме провадження), які різняться між собою за категоріями справ, що розглядаються у їх порядку, підставами відкриття провадження у справі, суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин, процедурою тощо [9, с. 17].

Окреме провадження як вид цивільного судочинства також характеризується певною специфікою процесуальної форми, одним із проявів якої є особливості форми та змісту судових рішень, ухвалених під час розгляду відповідних справ. Отже, на початку предметної частини нашого дослідження визначимося із поняттям та проведемо класифікацію судових рішень, які ухвалюються у справах окремого провадження.

При здійсненні правосуддя суд вчиняє багато різних за своїм змістом і юридичним характером процесуальних дій: вирішує справу по суті, закінчує справу без ухвалення рішення, вирішує клопотання сторін, третіх осіб тощо. Судження і волевиявлення суду з цих чи інших питань мають владний характер і втілюються у відповідну процесуальну форму – форму процесуальних рішень. Отже, судові рішення – узагальнюючий термін для судових актів, які суд приймає при вирішенні будь-якого питання [79, с. 625].

В юридичній літературі щодо сутності судового рішення вчені-процесуалісти довгий час не могли знайти консенсусу.

Так, спочатку серед вчених велась дискусія головним чином про те, що відтворює сутність судового рішення – імперативні підтвердження судом правовідношення (прав та обов'язків сторін) чи наказ суду сторонам та іншим особам, які мають відношення до справи, діяти у відповідності із

судовим приписом у межах встановленого правовідношення. У подальшому було зроблено висновок, що сутність судового рішення виражається одночасно обома названими властивостями [127, с. 33–34].

Прихильником «теорії підтвердження» був, зокрема, С. Н. Абрамов. Він визначив сутність судового рішення як владного підтвердження спірного правовідношення, що перетворює його шляхом примусового веління в безспірне загальнообов'язкове правило поведінки не тільки для сторін, але й для усіх, порушення якого може потягти за собою певні юридичні наслідки. «Елемент наказу» розглядався С. Н. Абрамовим як джерело примусовості та загальнообов'язковості рішення [3, с. 263].

Аналогічної позиції дотримувався і А. Ф. Клейман. Вирішальним у судовому рішенні, з його точки зору, було констатування, підтвердження прав і обов'язків сторін [61, с. 243].

М. А. Гурвич також вважав, що рішення суду, підтверджуючи спірне правовідношення, є актом державної влади і, відповідно, містить у собі обов'язковий припис. Правовідношення, на думку М. А. Гурвича, відтворюється в рішенні суду нібито як перелите у форму судового рішення, але правовідношення не замінюється рішенням, а, навпаки, зберігається, звільнене від невизначеності [23, с. 153].

На противагу попереднім вченим К. С. Юдельсон виступав прибічником позиції, що судові рішення – це наказ суду сторонам та іншим особам, які мають відношення до справи, діяти у відповідності із судовим приписом у межах встановленого правовідношення [196, с. 273]. Тотожного погляду дотримувався Д. І. Полумордвінов [110, с. 15, 25].

Низка інших вчених займала альтернативну позицію, розглядаючи одночасно судові рішення і як імперативне підтвердження судом правовідношення (прав та обов'язків сторін), і як наказ суду сторонам та іншим особам, які мають відношення до справи, діяти у відповідності із судовим приписом у межах встановленого правовідношення. Такого погляду,

зокрема, дотримувалися: Н. Б. Зейдер [57, с. 16–21], Є. Г. Пушкарь [130, с. 15–16] та Л. М. Завадська [31, с. 9], П. П. Заворотько та М. Й. Штефан [33, с. 32–36].

Предметом наступної наукової дискусії щодо сутності судового рішення був пошук відповіді на питання: чи є судове рішення актом правосуддя або процесуальним (правозастосовчим) документом?

З цього приводу висловилися Н. О. Чечина та Д. М. Чечот, на погляд яких сутність судового рішення визначається нормою права, що застосовується судом як органом державної влади в цілях регулювання суспільних відносин, а відтак судове рішення є актом правосуддя, що здійснює захист суб'єктивних прав шляхом застосування норм права для вирішення спору по суті та встановлення фактів, що мають юридичне значення, тобто судове рішення розглядається ними як правозастосовчий документ в першу чергу [20, с. 32–36].

На противагу такій позиції, низка інших науковців вважала, що судове рішення одночасно є й актом правосуддя, й процесуальним документом, в якому викладено цей акт (М. А. Гурвич [23, с. 6], М. П. Ринг [133, с. 217], Є. Г. Пушкарь [130, с. 18]).

Серед сучасних процесуалістів на підтримку такої позиції висловилася Г. В. Фази́кош, яка пише: «Видається, що така інтерпретація судового рішення є досить вагомою для розвитку теорії судового рішення. Процесуальна форма судочинства передбачає порядок здійснення процесуальних дій суду, інших учасників процесу, їх процесуально-документальне оформлення та фіксацію. У цьому відношенні є абсолютно закономірним, що процесуальне законодавство передбачає вимоги, яким мають відповідати процесуальні акти-документи. Особливо це стосується рішень судів» [164, с. 15].

У подальшому доктринальні, наукові дослідження щодо сутності судового рішення були пов'язані з тим, що вчені-процесуалісти почали

пов'язувати сутність судового рішення з його функціями.

З цього приводу Н. О. Чечіна зауважила: «Судове рішення виховує, переконуючи та примушуючи, саме тому судове рішення є способом реалізації виховної функції цивільного процесуального права, воно виховує змістом застосованих норм матеріального та процесуального права, оскільки фіксує результат їх застосування, всю процедуру, застосовану судом, тобто судову діяльність щодо вирішення цивільних справ [182, с. 100–111]».

Л. М. Завадська, крім виховної функції судового рішення, виокремила правоохоронну та функцію індивідуального регулювання поведінки, зауваживши, що питання функцій судового рішення – це лише один із аспектів більш широкої проблеми дії рішення суду, яка може розглядатись як з точки зору його правових наслідків (законна сила рішення, його обов'язковість) та функцій, так і в плані досягнення цілей, які стоять перед судом [31, с. 13].

Аналіз наведених вище поглядів вчених-процесуалістів щодо сутності судового рішення дає нам підстави погодитися з висловленою в юридичній літературі думкою, що питання стосовно сутності судового рішення розглядалось науковцями в залежності від того, на якому аспекті проблеми акцентувалась основна увага. При цьому певні інтерпретації здійснювались на основі того, що право і правосуддя виконують специфічну роль у підтриманні правопорядку. Погоджуючись з тим, що питання про сутність судового рішення – це питання про його головні ознаки, науковці не дійшли згоди ні щодо кількості цих ознак, ні щодо їх співвідношення між собою [164, с. 16].

Поряд із визначенням юридичної природи судового рішення, вчені-процесуалісти у межах своїх доктринальних теорій пропонували правничій громадськості дефініції даної правової категорії. Наведемо деякі з них.

Так, С. Н. Абрамов визначав судове рішення як постанову суду з приводу об'єктів процесу, тобто по суті спору між сторонами про право

цивільне, якою розв'язується спір про право цивільне [3, с. 99].

А. Ф. Клейман визначав судові рішення як постанови суду першої інстанції, в яких дається відповідь на позовні вимоги і визначаються права та обов'язки сторін, що виникають зі спірних правовідносин [61, с. 245].

На погляд Д. М. Чечота, судові рішення є постановою суду, яка виноситься тільки колегіально і якою вирішується по суті матеріально-правовий спір, що є об'єктом процесу, з метою завершального встановлення і захисту прав та інтересів суб'єктів цього спору, в повній відповідності з дійсними обставинами справи і законами [184, с. 6].

П. П. Заवотцько та М. Й. Штефан інтерпретували судові рішення як основний і найважливіший процесуальний акт правосуддя, постановлений у встановленому законом порядку колегіальним складом суду і спрямований на виконання завдань, поставлених правом перед цивільним судочинством, в якому від імені держави виявляється владна воля суду по суті справи, переданої на його розгляд з приводу необхідності захисту прав і охоронюваних законом інтересів громадян та організацій, державних і громадських інтересів, зміцнення правопорядку в країні та сприяння вихованню членів суспільства в дусі виконання законів і поважання правил співжиття [34, с. 11–13].

Сучасні процесуалісти у більшості своїй визначають судові рішення як акт судової влади.

Так, наприклад, на погляд В. В. Комарова та П. І. Радченко, судові рішення як акт судової влади – це правозастосовчий акт, ухвалений іменем України, оформлений у вигляді процесуального документа, що владно підтверджує правовідносини сторін на основі встановлених у судовому засіданні фактичних обставин справи [79, с. 627].

Г. В. Чурпіта визначає судові рішення як акти правосуддя у справі, які ґрунтуються на встановлених у судовому засіданні фактах і застосуванні норм матеріального та процесуального права [170, с. 468].

Як акт реалізації судової влади, постановлений у формі процесуального акту-документа в межах самостійної (автономної) судової процедури, яким справа вирішується по суті, визначає судові рішення Г. В. Фазикош [164, с. 29].

На наш погляд, при визначенні юридичної природи судового рішення та формулюванні відповідної дефініції необхідно виходити із ознак цієї правової категорії. Загальновизнаним є факт, що виступаючи правозастосовними актами, судові рішення характеризуються певними їх властивостями, як-от: 1) мають індивідуальний характер і конкретних адресатів; 2) постановляються та ухвалюються виключно органами судової влади; 3) є юридичними фактами, що тягнуть виникнення, зміну чи припинення правовідносин [172, с. 246]; 4) ґрунтуються на встановлених у судовому засіданні фактах і застосуванні норм матеріального та процесуального права; 5) оформлюються у визначеній законом процесуальній формі.

Виходячи з зазначеного, судові рішення можна визначити як правозастосовний акт, ухвалений іменем України, оформлений у визначеній законом процесуальній формі, який ґрунтується на встановлених у судовому засіданні фактах, і тягне виникнення, зміну чи припинення правовідносин.

Враховуючи той факт, що предметом нашого дослідження є судові рішення у справах окремого провадження, виокремимо особливості даного виду цивільного судочинства і визначимо, як вони впливають на інститут судових рішень у відповідних справах.

У ч. 1 ст. 293 ЦПК України окреме провадження визначається як вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

На відміну від адміністративного та господарського судочинства, окреме провадження є непозовним видом здійснення правосуддя тільки у цивільних справах. Це пов'язано із його особливою правовою природою, адже основною метою окремого провадження є створення умов для реалізації прав та інтересів особи. У разі встановлення в порядку окремого провадження наявності або відсутності певного юридичного факту у носія такого інтересу з'являється можливість підтвердити або здійснити свої особисті немайнові та майнові права [163, с. 63].

На сьогодні у ч. 2 ст. 293 ЦПК України перелічено одинадцять категорій цивільних справ окремого провадження, особливості порядку розгляду яких закріплено у главах 2–13 розділу IV ЦПК України. Такими є справи про: обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності; визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; усиновлення; встановлення фактів, що мають юридичне значення; відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі; передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність; визнання спадщини відумерлою; надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу; розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

Відповідно ж до ч. 3 ст. 293 ЦПК України у порядку окремого провадження розглядаються також справи про: надання права на шлюб; розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей; розірвання шлюбу за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі; встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя та інші справи у випадках, встановлених законом.

Крім того, нормами матеріального права, зокрема нормативними

положеннями СК України та ЦК України, передбачені інші категорії справ, які розглядаються в порядку зазначеного виду цивільного судочинства. Такими є справи про: встановлення факту батьківства (материнства) (статті 130–132 СК України); визнання шлюбу неукладеним (ст. 48 СК України); визнання розірвання шлюбу фіктивним (ст. 108 СК України); надання права на побачення з дитиною матері, батькові, які позбавлені батьківських прав (ст. 168 СК України); повернення дитини батькам чи іншим особам (ч. 3 ст. 170 СК України); визначення розміру аліментів у твердій грошовій сумі (ст. 184 СК України); звільнення опікуна або піклувальника (ст. 251 СК України, ст. 75 ЦК України) тощо.

Особлива правова природа об'єкта судового захисту в порядку окремого провадження, яким є охоронюваний законом (законний) інтерес, зумовлює специфіку процесуальної форми розгляду відповідних справ, що виявляється у: 1) правовій регламентації обов'язку суду вживати заходів щодо всебічного, повного і об'єктивного з'ясування обставин справи, зокрема з метою з'ясування обставин справи суд має право за власною ініціативою витребувати необхідні докази (частини 1, 2 ст. 294 ЦПК України); 2) додержанні під час розгляду справ окремого провадження загальних правил, встановлених ЦПК України, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду (ч. 3 ст. 294 ЦПК України); 3) відсутності сторін: справи окремого провадження розглядаються за участю заявника і заінтересованих осіб (ч. 4 ст. 294 ЦПК України); 4) неможливості передання справи окремого провадження на розгляд третейського суду та закриття провадження у справі у зв'язку із укладенням мирової угоди (ч. 5 ст. 294 ЦПК України); 5) у наявності додаткової підстави залишення заяви без розгляду – у разі виникнення під час розгляду справи у порядку окремого провадження спору про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд має залишити заяву без розгляду і роз'яснити заінтересованим особам, що вони мають право пред'явити позов на

загальних підставах (ч. 6 ст. 294 ЦПК України); 6) відсутності обов'язку відшкодувати судові витрати при ухваленні судом рішення, якщо інше не встановлено законом (ч. 7 ст. 294 ЦПК України) [163, с. 64–65].

Поряд із цим для деяких категорій цивільних справ, що розглядаються в порядку окремого провадження, встановлено: 1) виключну територіальну підсудність заяви, яка є підставою для відкриття провадження у справі; 2) розгляд справ у складі одного судді і двох присяжних; 3) перелік осіб, які можуть набути цивільного процесуального статусу заявника; 4) спеціальні строки розгляду; 5) обов'язковість проведення судового розгляду у закритому судовому засіданні; 6) можливість скасування рішення судом, який його ухвалив тощо [163, с. 65].

Таким чином, цивільне судочинство у справах окремого провадження здійснюється одночасно за правилами:

1) загальними для всього цивільного судочинства (за певними винятками і доповненнями), визначеними ЦПК України.

Так, окреме провадження тісно пов'язане з іншими видами цивільного судочинства, проходить ті ж стадії, засноване на загальних засадах цивільного процесу. Зокрема, при розгляді справ окремого провадження діють принципи відправлення правосуддя виключно судом, незалежності суддів та підкорення їх тільки закону, гласності тощо [177, с. 541].

Загальними також є вимоги, що стосуються порядку відкриття провадження у справі, підготовчого провадження, судового розгляду, судових рішень, а також перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному порядку чи у зв'язку з нововиявленими або виключними обставинами.

Під винятками слід розуміти ті елементи цивільної процесуальної форми, які не застосовуються при розгляді справ у порядку окремого провадження (відсутність сторін, позову та пов'язаних із цим інститутів тощо) Доповненнями є норми, які встановлюють додаткові особливості

розгляду і вирішення справ окремого провадження порівняно із загальними правилами цивільного судочинства. При цьому такі винятки та доповнення визначені двома рівнями: перший рівень – це винятки і доповнення, притаманні усім справам окремого провадження; другий рівень – винятки та доповнення, визначені окремими главами, присвяченими розгляду і вирішенню конкретних категорій справ окремого провадження [177, с. 541];

2) властивими окремому провадженню у цілому (ст. 294 ЦПК України);

3) притаманними виключно певній категорії цивільних справ (зокрема, глави 2–13 розділу IV ЦПК України) [170, с. 523].

Таким чином, окреме провадження як вид непозовного цивільного судочинства характеризується спеціальною метою, якою є підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав, а також низкою особливостей процесуальної форми.

Виходячи з зазначеного, судові рішення у справах окремого провадження можна визначити як правозастосовчі акти, ухвалені іменем України, оформлені у визначеній законом процесуальній формі, які ґрунтуються на встановлених у судовому засіданні фактах, і мають правовим наслідком підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Перейдемо до класифікації судових рішень у справах окремого провадження.

Залежно від питання, яке вирішується судом, ЦПК України класифікує судові рішення на: ухвали, рішення, постанови, судові накази (ч. 1 ст. 258).

Як визначено у ч. 2–5 ст. 258 ЦПК України, процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених ЦПК України, вирішуються судом шляхом постановлення ухвал. Розгляд справи по суті судом першої інстанції закінчується ухваленням рішення суду. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку закінчується прийняттям постанови. У випадках, передбачених ЦПК України, судовий розгляд закінчується постановленням ухвали чи видачею судового наказу.

Виходячи із юридичної природи окремого провадження як одного з видів непозовного цивільного судочинства, можна стверджувати, що під час розгляду цивільних справ в зазначеному порядку судом можуть бути ухвалені два види судових рішень: рішення суду і ухвали суду.

Щодо постанов суду, то слід погодитися з висловленою у юридичній літературі позицією Г. В. Чурпіти, що диференціація цивільного судочинства на види властива лише для провадження у цивільних справах у суді першої інстанції, адже на наступних стадіях цивільного процесу відсутня зумовлена матеріальною природою справ відповідна специфіка процесуальної форми [с. 31]. Таким чином, постанови суду не можна розглядати як один з видів судових рішень, які можуть ухвалюватися судом у справах окремого провадження.

Відповідно до п. 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 11 «Про судові рішення у цивільній справі» від 18 грудня 2009 р. (далі – Постанова ПВСУ «Про судові рішення у цивільній справі») рішення суду є найважливішим актом правосуддя, покликаним забезпечити захист гарантованих Конституцією України прав і свобод людини, правопорядку та

здійснення проголошеного в Основному Законі України принципу верховенства права.

Отже, для того, щоб рішення суду змогло виконати функцію захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод або інтересів, воно повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим.

ЦПК України у ч. 1 ст. 263 визначає, що законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права із дотриманням норм процесуального права. Крім того, рішення суду має відповідати завданню цивільного судочинства, визначеному ЦПК України.

Пленум Верховного Суду України надав розширене тлумачення термінологічному словосполученню «законність рішення суду». Зокрема, відповідно до п. 2 Постанови ПВСУ «Про судові рішення у цивільній справі» рішення є законним тоді, коли суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства, вирішив справу згідно з нормами матеріального права, що підлягають застосуванню до даних правовідносин, а також правильно витлумачив ці норми. Якщо спірні правовідносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону), а за відсутності такого – суд виходить із загальних засад законодавства (аналогія права).

Якщо є суперечності між нормами процесуального чи матеріального права, які підлягають застосуванню при розгляді та вирішенні справи, то рішення є законним, якщо судом застосовано норми, що мають вищу юридичну силу. У разі наявності суперечності між нормами законів (кодексів), що мають однакову юридичну силу, застосуванню підлягає той з них, який прийнято пізніше. При встановленні суперечностей між нормами права, які підлягають застосуванню при розгляді та вирішенні справи, суду також необхідно враховувати роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, що містяться в постанові від 1 листопада 1996 року № 9 «Про застосування

Конституції України при здійсненні правосуддя» (п. 2 Постанови ПВСУ «Про судові рішення у цивільній справі»).

Другою законодавчої вимогою до рішення суду є його обґрунтованість. Як визначено у ч. 5, 6 ст. 263 ЦПК України, обґрунтованим є рішення, ухвалене на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Пленум Верховного Суду України надав розшир тлумачення обґрунтованості рішення суду, визначивши у п. 2 своєї постанови «Про судові рішення у цивільній справі», що обґрунтованим є рішення, яке ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених доказами, які були досліджені в судовому засіданні і які відповідають вимогам закону про їх належність та допустимість, або обставин, що не підлягають доказуванню, а також якщо рішення містить вичерпні висновки суду, що відповідають встановленим на підставі достовірних доказів обставинам, які мають значення для вирішення справи.

Безперечно, рішення, яке ухвалюється судом як наслідок розгляду справ окремого провадження, має відповідати всім встановленим законодавчим вимогам щодо його форми та змісту, тобто бути законним та обґрунтованим. Водночас, необхідно звернути увагу на те, що цивільне процесуальне законодавство України щодо рішень у справах окремого провадження встановлює особливі, додаткові вимоги щодо змісту резолютивної частини, порядку виконання та скасування рішень суду, які ухвалюються у певних категоріях цивільних справ. Відповідна специфіка процесуальної форми зумовлена, на наш погляд, юридичною природою окремого провадження як виду непозовного цивільного судочинства, метою якого є встановлення наявності чи відсутності певних юридичних фактів.

Наведемо декілька прикладів.

Так, наприклад, ЦПК України регламентує зміст резолютивної частини рішень суду про: встановлення факту, що має юридичне значення (відповідно до ч. 1 ст. 319 ЦПК України у такому рішенні суду повинно бути зазначено: відомості про факт, встановлений судом, мету його встановлення, а також докази, на підставі яких суд установив цей факт); розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи (відповідно до ч. 1 ст. 50 ЦПК України у такому рішенні суду повинно бути зазначено: ім'я (найменування) одержувача інформації, його місце проживання або місцезнаходження, а також ім'я представника одержувача, якщо інформація надається представникові; ім'я (найменування) особи, щодо якої банк має розкрити інформацію, яка містить банківську таємницю, місце проживання або місцезнаходження цієї особи; найменування та місцезнаходження банку, що обслуговує особу, щодо якої необхідно розкрити банківську таємницю; обсяги (межі розкриття) інформації, яка містить банківську таємницю, що має бути надана банком одержувачу, та мета її використання) тощо [108, с. 37].

Щодо порядку виконання рішень суду. У справах про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності ЦПК України у ч. 3 ст. 304 ЦПК України встановлює, що рішення суду про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності після набрання ним законної сили надсилається органів опіки та піклування. Правова норма про порядок виконання рішення у справах про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб міститься і в ч. 3 ст. 350 ЦПК України, відповідно до якої копії такого рішення суд надсилає банку, що обслуговує юридичну або фізичну особу, заявнику та особі, щодо якої надається інформація.

Порядок скасування рішень суду законодавець встановлює у справах окремого провадження про: обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або визнання фізичної особи недієздатною (ч. 3–4 ст. 300 ЦПК України),

визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою (ч. 1 ст. 309 ЦПК України), усиновлення (ч. 5–6 ст. 314 ЦПК України).

Детальна правова регламентація змісту резолютивної частини рішень, які ухвалюються судом у певних категоріях цивільних справ окремого провадження, порядку їх виконання та скасування обумовлена правовстановлюючим характером відповідних рішень. Саме через це законодавець чітко визначає всі обставини, які суд має зазначити у резолютивній частині рішення, і які відповідно до закону мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав. Також особливого значення набуває і порядок виконання та скасування таких рішень: через свій правовстановлюючий характер відповідні рішення виконуються шляхом направлення їх копії до визначених законом органів, а також можуть бути скасовані судом, який їх ухвалив.

Окремо слід запититися на класифікації рішень, які ухвалюються судом у справах окремого провадження. Доцільним вбачається класифікувати відповідні рішення за такими критеріями:

1) залежно від їх спеціальних правових наслідків на:

а) рішення суду, спрямовані на зміну цивільно-правового статусу фізичної особи (рішення про: обмеження цивільної дієздатності фізичної особи; визнання фізичної особи недієздатною; надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності; визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; усиновлення; надання права на шлюб; розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей, за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі; встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя;

б) рішення суду, спрямовані на встановлення фактів, що мають юридичне значення (рішення про встановлення факту: родинних відносин

між фізичними особами; перебування фізичної особи на утриманні; каліцтва, якщо це потрібно для призначення пенсії або одержання допомоги по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню; реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення; проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу; належності правовстановлюючих документів особі, прізвище, ім'я, по батькові, місце і час народження якої, що зазначені в документі, не збігаються з прізвищем, ім'ям, по батькові, місцем і часом народження цієї особи, зазначеним у свідоцтві про народження або в паспорті; народження особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту народження; смерті особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту смерті; смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати її загиблою від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру);

в) рішення суду, що мають інше значення для охорони прав, свобод та інтересів особи (рішення про: відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі; передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність; визнання спадщини відумерлою; надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу; розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб; про видачу і продовження обмежувального припису);

2) залежно від їх загальних правових наслідків на:

а) рішення про присудження – рішення суду, які зобов'язують одну із сторін виконати певні дії на користь іншої сторони або утриматися від їх виконання (наприклад, рішення суду про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб, рішення суду про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність тощо);

б) рішення про визнання – рішення суду, що підтверджують наявність або відсутність між сторонами певних правовідносин, юридичних станів, обставин, фактів (наприклад, рішення суду про усиновлення, рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною, рішення суду про оголошення фізичної особи померлою тощо);

в) рішення про перетворення (конститутивні рішення) – рішення суду, які змінюють чи припиняють правовідносини між сторонами (наприклад, рішення суду про розірвання шлюбу, рішення суду про звільнення опікуна (піклувальника)) [104, с. 111];

3) залежно від можливості скасування рішення судом, який його ухвалив:

а) рішення, для яких законом передбачена можливість їх скасування судом, який їх ухвалив (рішення про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або визнання фізичної особи недієздатною, рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою, рішення про усиновлення);

б) рішення, для яких законом не передбачена можливість їх скасування судом, який їх ухвалив (рішення, ухвалені у всіх інших категоріях справ окремого провадження).

Другим видом судових рішень, які можуть бути ухвалені у справах окремого провадження, є ухвали – судові рішення, якими вирішуються питання, пов'язані з виникненням цивільного процесу, його розвитком та закінченням без ухвалення рішення суду, зокрема питання, пов'язані з:

а) рухом справи в суді першої та вищестоящих інстанцій (наприклад, ухвали про відкриття провадження у справі, призначення справи до розгляду, надання судових доручень тощо);

б) вирішенням клопотань і заяв осіб, які беруть участь у справі (наприклад, ухвали про відвід секретаря судового засідання, забезпечення позову, забезпечення та витребування доказів);

в) тимчасовим або остаточним закінченням розгляду справи без ухвалення рішення суду. Такими є ухвали про: відкладення розгляду справи; оголошення перерви; зупинення провадження у справі; закриття провадження у справі; залишення заяви без розгляду.

Ухвали суду, які постановляються у справах окремого провадження, поділяються на такі види:

1) за правовими наслідками:

- підготовчі – ухвали, якими вирішуються питання, пов'язані з виникненням і подальшим розвитком цивільного процесу (ухвали про відкриття провадження у цивільній справі, про призначення справи до розгляду, про витребування доказів тощо);

- перетинаючі – ухвали, які перешкоджають виникненню та розвитку цивільного процесу (наприклад, ухвали про відмову у відкритті провадження у справі, про залишення заяви без руху, про відмову у виклику свідка);

- заключні – ухвали, якими закінчується провадження у справі без ухвалення рішення суду (ухвали про закриття провадження у справі і про залишення заяви без розгляду) [106, с. 94];

2) за змістом та порядком постановлення:

- ухвали, які оформлюються окремим процесуальним документом. Вони постановляються у нарадчій кімнаті, підписуються суддею (суддями) і приєднуються до справи (наприклад, ухвала про закриття провадження у справі);

- ухвали, які заносяться до журналу судового засідання. Такі ухвали суд постановляє, не виходячи до нарадчої кімнати. Ухвали, постановлені в судовому засіданні, оголошуються негайно після їх постановлення (наприклад, ухвала про задоволення або відмову в задоволенні клопотань учасників справи);

- окремі ухвали – постановляються у випадках виявлення під час розгляду справи порушення законності або недоліків в діяльності юридичної

особи, державних чи інших органів, інших осіб (ч. 1 ст. 262 ЦПК України) [109, с. 206–207]. Зокрема, суд може постановити окрему ухвалу:

а) у випадку зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (в тому числі, якщо підписана адвокатом чи прокурором позовна заява містить суттєві недоліки) або іншого порушення законодавства адвокатом або прокурором (ч. 2 ст. 262 ЦПК України);

б) щодо державного виконавця, іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця та направити її органам, до повноважень яких належить притягнення таких осіб до дисциплінарної відповідальності, або органу досудового розслідування, якщо суд дійде висновку про наявність в діях (бездіяльності) таких осіб ознак кримінального правопорушення (ч. 3 ст. 262 ЦПК України);

в) щодо свідка, експерта чи перекладача у разі виявлення під час розгляду справи відповідно неправдивих показань, неправдивого висновку експерта чи неправильного перекладу, підробки доказів та направити таку ухвалу прокурору чи органу досудового розслідування (ч. 3 ст. 262 ЦПК України);

г) в разі допущення судом нижчої інстанції порушення норм матеріального або процесуального права, незалежно від того, чи є такі порушення підставою для скасування або зміни судового рішення. Таку ухвалу може постановити суд вищої інстанції, а також Велика Палата Верховного Суду щодо питань передачі справ на розгляд Великої Палати Верховного Суду (ч. 10 ст. 262 ЦПК України).

Крім того, цивільне процесуальне законодавство України передбачає спеціальний випадок постановлення окремої ухвали у справах окремого провадження. А саме: відповідно до ч. 4 ст. 342 ЦПК України якщо під час судового засідання особа заявляє про застосування до неї насильства під час примусової госпіталізації або, незалежно від наявності заяви особи, якщо її

зовнішній вигляд, стан чи інші відомі судді обставини дають підстави для обґрунтованої підозри порушення вимог законодавства під час примусової госпіталізації, суддя зобов'язаний забезпечити невідкладне проведення судово-медичного обстеження особи та надіслати відповідному органу досудового розслідування окрему ухвалу щодо необхідності проведення дослідження фактів застосування насильства та вжиття необхідних заходів для забезпечення безпеки особи згідно із законодавством.

Як визначено у ч. 6, 11 ст. 262 ЦПК України, окрема ухвала надсилається відповідним юридичним та фізичним особам, державним та іншим органам, посадовим особам, які за своїми повноваженнями повинні усунути виявлені судом недоліки чи порушення чи запобігти їх повторенню. Окрема ухвала щодо прокурора або адвоката надсилається органу, до повноважень якого належить притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора або адвоката відповідно. Окрема ухвала стосовно порушення законодавства, яке містить ознаки кримінального правопорушення, надсилається прокурору або органу досудового розслідування, які повинні надати суду відповідь про вжиті ними заходи у визначений в окремій ухвалі строк. За відповідним клопотанням прокурора або органу досудового розслідування вказаний строк може бути продовжено.

Останній аспект, на який ми звернемо свою увагу у межах даного підрозділу дисертаційної роботи, – структура судових рішень у справах окремого провадження.

Як слушно відмічає Г. В. Фазикош, в цивільному судочинстві всі акти суду мають процесуально-документальне оформлення – як ті, що безпосередньо стосуються предмета спору, тобто судові рішення, так і ті, посередництвом яких суд вирішує певні процесуальні питання, у тому числі пов'язані із рухом справи. Перші завжди оформляються як самостійні процесуальні документи. Другі матеріалізуються як у форму самостійних процесуальних документів, так і у форму протокольних ухвал, які не носять

автономного характеру, оскільки є складовою частиною більш загального процесуального документа: протоколу судового засідання або журналу судового засідання. В ЦПК України окремо закріплені вимоги щодо форми та змісту кожного із цих процесуальних документів, а також вимоги щодо порядку їх проголошення, виготовлення, видачі та ознайомлення із ними учасників процесу [164, с. 163].

На сьогодні загальні вимоги щодо змісту судового рішення як процесуального документа регламентовані у статтях 260, 265 ЦПК України.

Водночас, звертає увагу на себе те, що позиція законодавця щодо цього питання за останні роки була різною, інколи – непослідовною. Так, в ЦПК 1963 року зміст судового рішення було визначено в ст. 203, відповідно до якої головний акт суду був структурований, оскільки в ньому виокремлювалися чотири обов'язкові частини: вступна, описова, мотивувальна та резолютивна. В червні 2001 р. редакція цієї статті зазнала суттєвих змін: поділ рішення на частини було скасовано, а появився лише перелік відомостей, що повинні зазначатись у рішенні, до якого, окрім іншого, не було включено відомості щодо доказів, на яких ґрунтувались висновки суду. В той же час, було закріплено обов'язок суду сформулювати обґрунтування своїх висновків в окремому процесуальному документі на підставі письмової заяви сторони чи іншої особи, яка бере участь у справі, поданої протягом десяти днів з дня проголошення рішення. У ст. 215 ЦПК 2004 року законодавець «повернувся» до попередньої структури тексту судового рішення, однак зміст кожної із частин рішення, в порівнянні із тим, який передбачався в первинній редакції ст. 203 ЦПК України 1963 року, змінився. Так, в описовій частині тепер має міститися «узагальнений виклад позиції відповідача, пояснення осіб, які беруть участь у справі, та інших доказів, досліджених судом», а в мотивувальній частині – «зазначення встановлених судом обставин і визначених відповідно до них правовідносин; мотивів, з яких суд вважає встановленою наявність або відсутність фактів,

якими обґрунтовувалися вимоги чи заперечення, бере до уваги або відхиляє докази, застосовує зазначені в рішенні нормативно-правові акти; того, чи були порушені, не визнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких особа звернулася до суду, а якщо були, то ким; а також назви, статті, її частини, абзацу, пункту, підпункту закону, на підставі якого вирішено справу, а також процесуального закону, яким суд керувався». Стаття 215 чинного ЦПК зобов'язувала суд вказати в описовій частині рішення і на зібрані в справі докази, а от від ідеї «автономності» обґрунтування судового рішення законодавець відмовився [164, с. 163–164].

Після останньої новелізації ЦПК України, датованої 03 жовтня 2017 року, підхід законодавця щодо структурування судового рішення залишився сталим: обидва види судових рішень, які ухвалюються у справах окремого провадження, – рішення та ухвали також структурно складаються із чотирьох частин: вступної, описової, мотивувальної та резолютивної.

Розглянемо детальніше елементу змісту кожної із частин ухвал та рішень суду у справах окремого провадження.

Виходячи з того, що главою 1 розділу IV ЦПК України не передбачено спеціальних правил щодо змісту та структури судових рішень у справах окремого провадження, видається, у такому випадку діють загальні норми щодо змісту судових рішень, які знайшли своє відбиття у статтях 260, 265 ЦПК України.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 260 ЦПК України ухвала, що викладається окремим документом, складається з:

- 1) вступної частини із зазначенням: а) дати і місця її постановлення; б) найменування суду, прізвища та ініціалів судді (суддів); в) імен (найменувань) учасників справи;

- 2) описової частини із зазначенням суті клопотання та імені (найменування) особи, яка його заявила, чи іншого питання, що вирішується ухвалою;

3) мотивувальної частини із зазначенням мотивів, з яких суд дійшов висновків, і закону, яким керувався суд, постановляючи ухвалу;

4) резолютивної частини із зазначенням: а) висновків суду; б) строку і порядку набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

Поряд із загальними правилами, цивільне процесуальне законодавство України містить спеціальні норми щодо змісту деяких ухвал суду, які постановляються у справах окремого провадження. А саме: у справах про визнання втраченого цінного папера на пред'явника або векселя недійсним та відновлення прав на них суд відповідно до ч. 1 ст. 322 ЦПК України має постановити ухвалу до судового розгляду, обов'язковими елементами змісту якої є: 1) зобов'язання зробити публікацію про виклик держателя втраченого цінного папера на пред'явника або векселя до суду; 2) заборона здійснювати будь-які операції за втраченим цінним папером на пред'явника або за векселем. Ще в одній категорії справ – про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку ЦПК України у ч. 3 ст. 342 встановлює, що необхідним елементом змісту ухвали про відкриття провадження у справі, якщо судовий розгляд відбуватиметься в режимі відеоконференції з психіатричного закладу, в якому перебуває особа, щодо якої вирішується питання про надання їй психіатричної допомоги, є зазначення в такій ухвалі про проведення судового розгляду у режимі відеоконференції з психіатричного закладу.

Крім цього, цивільне процесуальне законодавство України регламентує низку спеціальних ухвал, які постановляються у справах окремого провадження, проте вже без уточнення їх змісту. Такими є: у справах про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або визнання її недієздатною ухвала про примусове направлення фізичної особи на судово-психіатричну експертизу (ч. 2 ст. 298 ЦПК України); у справах про звільнення опікуна або піклувальника від його повноважень ухвала про призначення нового опікуна або піклувальника за поданням органу опіки або

підкування (ч. 2 ст. 300 ЦПК України); у справах про визнання втраченого цінного папера на пред'явника або векселя недійсним та відновлення прав на них ухвала про зняття заборони здійснювати будь-які операції за цінним папером на пред'явника або за векселем (якщо заявник у встановлений судом строк не пред'явить позову до держателя втраченого цінного папера на пред'явника або векселя) (ч. 3 ст. 325 ЦПК України).

Таким чином, аналіз цивільного процесуального законодавства України дає підстави стверджувати, що зміст ухвал, які постановляються судом у справах окремого провадження має відповідати загальним вимогам, визначеним ЦПК України. Водночас, у деяких категоріях справ (про визнання втраченого цінного папера на пред'явника або векселя недійсним та відновлення прав на них та про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку) ЦПК України регламентує особливі вимоги щодо змісту зазначених процесуальних документів, що обумовлено необхідністю вчинення судом та учасниками цивільного процесу обов'язкових однотипних дій у відповідних справах.

Поряд із змістом ухвал, ЦПК України визначає і зміст рішення суду. Зокрема, відповідно до ч. 1–7 ст. 265 ЦПК України рішення суду складається з вступної, описової, мотивувальної і резолютивної частин.

У вступній частині рішення зазначаються: 1) дата і місце його ухвалення; 2) найменування суду; 3) прізвище та ініціали судді або склад колегії суддів; 4) прізвище та ініціали секретаря судового засідання; 5) номер справи; 6) ім'я (найменування) заявника, інших заінтересованих осіб; 7) вимоги заявника; 8) прізвища та ініціали представників учасників справи.

В описовій частині рішення зазначаються: 1) стислий виклад позиції заявника та заперечень інших заінтересованих осіб; 2) заяви, клопотання; 3) інші процесуальні дії у справі (забезпечення доказів, вжиття заходів забезпечення заяви, зупинення і поновлення провадження тощо).

У мотивувальній частині рішення зазначаються: 1) фактичні обставини, встановлені судом, та зміст спірних правовідносин, з посиланням на докази, на підставі яких встановлені відповідні обставини; 2) докази, відхилені судом, та мотиви їх відхилення; 3) мотивована оцінка кожного аргументу, наведеного учасниками справи, щодо наявності чи відсутності підстав для задоволення заяви, крім випадку, якщо аргумент очевидно не відноситься до предмета заяви, є явно необґрунтованим або неприйнятним з огляду на законодавство чи усталену судову практику; 4) чи були і ким порушені, не визнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких мало місце звернення до суду; 5) норми права, які застосував суд, та мотиви їх застосування; 6) норми права, на які посилалися учасники справи, які суд не застосував, та мотиви їх незастосування.

У резолютивній частині рішення зазначаються: 1) висновок суду про задоволення заяви чи про відмову в задоволенні заяви повністю або частково щодо кожної з заявлених вимог; 2) розподіл судових витрат; 3) строк і порядок набрання рішенням суду законної сили та його оскарження; 4) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (для фізичних осіб) заявника та інших заінтересованих осіб, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків учасників справи (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб – громадян України. Висновок суду про задоволення заяви чи про відмову в задоволенні заяви повністю або частково щодо кожної з заявлених вимог не може залежати від настання або ненастання певних обставин (умовне рішення).

У разі необхідності в резолютивній частині також вказується про: 1) порядок і строк виконання рішення; 2) надання відстрочення або розстрочення виконання рішення; 3) забезпечення виконання рішення; 4)

повернення судового збору; 5) призначення судового засідання для вирішення питання про судові витрати, дату, час і місце його проведення; строк для подання учасником справи, за клопотанням якої таке судове засідання проводиться, доказів щодо розміру понесених нею судових витрат; 6) дату складення повного судового рішення.

Як уже відмічалось вище, у деяких категоріях справ окремого провадження ЦПК України детально регламентує зміст резолютивної частини рішень судів, що обумовлено їх правовстановлюючим характером. Більш детально особливості змісту судових рішень у певних категоріях справ окремого провадження ми розглянемо у межах третього розділу дисертаційної роботи.

Висновки до розділу 1

Дослідження загальнотеоретичних та методологічних засад інституту судових рішень у справах окремого провадження дозволило нам дійти таких висновків:

1. У своїй еволюції цивільне процесуальне законодавство України, яке регулює інститут судових рішень у справах окремого провадження, пройшло декілька етапів, серед яких доцільно виокремити:

1) зародження правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження, під час якого прототипом окремого провадження були спрощені судові процедури (безсудний осуд сторони, спонукальне виконання, видача платіжного наказу, провадження за вексельними позовами тощо), і відповідні їм види судових рішень (безсудні грамоти, судові накази, накладення заборони або арешту рухомого майна тощо) (XIV ст. – 1924 р.);

2) становлення і розвиток правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження в радянському цивільному

процесуальному законодавстві, яке супроводжувалося регламентацією судових наказів як одного із видів судових рішень, що ухвалювалися у справах окремого провадження (1924 р. – 1963 р.);

3) подальший розвиток правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження в цивільному процесуальному законодавстві УРСР та України, характерною особливістю якого стала детальна правова регламентація змісту резолютивної частини, порядку виконання та скасування рішень суду, які ухвалювалися в певних категоріях відповідних справ (1963 р. – 2004 р.);

4) новелізація правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження в цивільному процесуальному законодавстві України, що знайшла прояв як у диференціації відповідних судових рішень, так і в оптимізації їх змісту, порядку та строків ухвалення і виконання (2004 р. – до сьогодні).

2. Проблематика судових рішень у справах окремого провадження розглядалася вченими, здебільшого опосередковано, у двох контекстах: у межах наукових досліджень інституту окремого провадження (або непозовного цивільного судочинства) та інституту судових рішень. Таким чином, інститут судових рішень у справах окремого провадження предметно не досліджувався у науковій доктрині. Водночас, аналіз цивільного процесуального законодавства України дає підстави для висновку про те, що судові рішення, які ухвалюються у справах окремого провадження, характеризуються низкою особливостей процесуальної форми, що відбивається в порядку їх ухвалення, проголошення, набрання законної сили, змісті тощо. Відтак, зазначена проблематика є актуальним та перспективним напрямом наукового пошуку.

3. Виходячи з юридичної природи інституту судових рішень, а також враховуючи специфіку окремого провадження як одного з видів непозовного цивільного судочинства, основою методології дослідження

інституту судових рішень у справах окремого провадження стали загальнонаукові (індукції та дедукції, системного аналізу) та спеціальні методи пізнання правових явищ (історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-догматичний та логічний методи).

4. Судове рішення – це правозастосовчий акт, ухвалений іменем України, оформлений у визначеній законом процесуальній формі, який ґрунтується на встановлених у судовому засіданні фактах, і тягне виникнення, зміну чи припинення правовідносин.

5. Окреме провадження як вид непозовного цивільного судочинства характеризується спеціальною метою, якою є підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав, а також низкою особливостей процесуальної форми.

6. Судові рішення у справах окремого провадження – це правозастосовчі акти, ухвалені іменем України, оформлені у визначеній законом процесуальній формі, які ґрунтуються на встановлених у судовому засіданні фактах, і мають правовим наслідком підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

7. У справах окремого провадження суд може ухвалювати два види судових рішень: ухвали суду, якими вирішуються процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також інші питання, передбачені ЦПК України, та рішення, якими закінчується розгляд справи по суті;

8. Особливістю переважної частини рішень, які ухвалюються судом у справах окремого провадження, є детальна правова регламентація змісту їх резолютивної частини, порядку виконання та скасування, що зумовлено правовстановлюючим характером таких рішень.

9. Рішення суду у справах окремого провадження можуть бути класифіковані:

а) залежно від їх загальних правових наслідків на: рішення про присудження; рішення про визнання; рішення про перетворення (конститутивні рішення);

б) залежно від їх спеціальних правових наслідків на:

1) рішення суду, спрямовані на зміну цивільно-правового статусу фізичної особи (рішення про: обмеження цивільної дієздатності фізичної особи; визнання фізичної особи недієздатною; надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності; визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; усиновлення; надання права на шлюб; розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей, за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі; встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя;

2) рішення суду, спрямовані на встановлення фактів, що мають юридичне значення (рішення про встановлення факту: родинних відносин між фізичними особами; перебування фізичної особи на утриманні; каліцтва, якщо це потрібно для призначення пенсії або одержання допомоги по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню; реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення; проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу; належності правовстановлюючих документів особі, прізвище, ім'я, по батькові, місце і час народження якої, що зазначені в документі, не збігаються з прізвищем, ім'ям, по батькові, місцем і часом народження цієї особи, зазначеним у свідоцтві про народження або в паспорті; народження особи в певний час у разі неможливості реєстрації

органом державної реєстрації актів цивільного стану факту народження; смерті особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту смерті; смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати її загиблою від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру);

3) рішення суду, що мають інше значення для охорони прав, свобод та інтересів особи (рішення про: відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі; передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність; визнання спадщини відумерлою; надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу; розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб; про видачу і продовження обмежувального припису);

в) залежно від можливості скасування рішення судом, який його ухвалив, на: рішення, для яких законом передбачена можливість їх скасування судом, який їх ухвалив; рішення, для яких законом не передбачена можливість їх скасування судом, який їх ухвалив.

10. Ухвали суду у справах окремого провадження можуть бути класифіковані:

а) за правовими наслідками на: підготовчі, перетинаючі та заключні;

б) за змістом та порядком постановлення на: ухвали, які оформлюються окремим процесуальним документом; ухвали, які заносяться до журналу судового засідання; окремі ухвали.

Після останньої новелізації ЦПК України, датованої 03 жовтня 2017 року, підхід законодавця щодо структурування судового рішення залишився сталим: обидва види судових рішень, які ухвалюються у справах окремого провадження, – рішення та ухвали – структурно складаються із чотирьох частин: вступної, описової, мотивувальної та резолютивної.

Зміст ухвал, які постановляються судом у справах окремого провадження, має відповідати загальним вимогам, визначеним ЦПК України. Водночас, у деяких категоріях справ (про визнання втраченого цінного папера на пред'явника або векселя недійсним та відновлення прав на них та про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку) ЦПК України регламентує особливі вимоги щодо змісту зазначених процесуальних документів, що обумовлено необхідністю вчинення судом та учасниками цивільного процесу обов'язкових однотипних дій у відповідних справах.

РОЗДІЛ 2.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

СУДОВИХ РІШЕНЬ У СПРАВАХ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

2.1 Порядок ухвалення та проголошення судових рішень у справах окремого провадження

Відповідно до ч. 5 ст. 124 Конституції України судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України. При цьому ухвалення судових рішень іменем України означає, що суди є органами державної влади в Україні, вони наділені державно-владними повноваженнями, їх владні акти мають публічний характер і є загальнообов'язковими для виконання, оскільки ухвалюються і проголошуються від імені держави.

Як вже відмічалось, під час розгляду цивільних справ в порядку окремого провадження судом можуть бути ухвалені два види судових рішень: рішення і ухвали.

ЦПК України містить декілька загальних правил щодо ухвалення рішень суду та постановлення ухвал.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 259 ЦПК України суди ухвалюють рішення іменем України негайно після закінчення судового розгляду. Нагадаємо, що після закінчення судових дебатів суд виходить до нарадчої кімнати (спеціально обладнаного для ухвалення судових рішень приміщення) для ухвалення рішення, оголосивши орієнтовний час його проголошення.

При цьому слід погодитися з висловленою в юридичній літературі думкою про те, що «негайність» ухвалення рішення суду слід тлумачити як необхідність прийняття законного та обґрунтованого рішення на підставі всебічного, повного, об'єктивного і безпосереднього дослідження наявних у

справі доказів у найкоротший, проте необмежений законом, процесуальний строк [170, с. 475].

Під час ухвалення рішення необхідним елементом цивільної процесуальної форми є дотримання таємниці нарадчої кімнати, яка відповідно до ст. 245 ЦПК України зводиться до виконання трьох правил: а) під час ухвалення судового рішення ніхто не має права перебувати в нарадчій кімнаті, крім складу суду, який розглядає справу; б) під час перебування в нарадчій кімнаті суддя не має права розглядати інші судові справи; в) судді не мають права розголошувати хід обговорення та ухвалення рішення у нарадчій кімнаті [107, с. 84].

Як визначено у ч. 2 ст. 259 ЦПК України, рішення ухвалюються, складаються і підписуються в нарадчій кімнаті складом суду, який розглянув справу.

За загальним правилом, цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються одноособово суддею, який є головуючим і діє від імені суду, якщо інше не передбачено ЦПК України. У випадках, встановлених ЦПК України, цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються колегією у складі одного судді і двох присяжних, які при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді.

Відповідно до ч. 4 ст. 293 ЦПК України у складі одного судді і двох присяжних розглядаються такі справи окремого провадження, як-от: про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; про усиновлення; про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу. Відповідно, рішення суду у зазначених справах окремого провадження також ухвалюються всім складом суду: одним суддею і двома присяжними.

Під час ухвалення рішення суд має вирішити низку питань, передбачених ч. 1 ст. 264 ЦПК України. При цьому необхідно враховувати, що коло питань, що підлягають обговоренню та вирішенню під час ухвалення рішення суду, визначається судом у кожному конкретному випадку індивідуально і залежить, здебільшого, від обсягу вимог та заперечень осіб, які беруть участь у справі, поданих та досліджених доказів, заявлених клопотань тощо [177, с. 501].

При цьому під час ухвалення рішення в нарадчій кімнаті суд не має права вирішувати питання, які не розглядалися у судовому засіданні, та обґрунтовувати свої висновки доказами, які не були досліджені під час судового розгляду. Якщо під час ухвалення рішення виникає потреба з'ясувати будь-яку обставину шляхом повторного допиту свідків або вчинення іншої процесуальної дії, суд відповідно до ч. 2 ст. 244 ЦПК України, не ухвалюючи рішення, має право постановити ухвалу про поновлення судового розгляду.

Отже, які питання суд має вирішити під час розгляду справ окремого провадження?

1. Чи мали місце обставини (факти), якими обґрунтовувалися вимоги та заперечення, та якими доказами вони підтверджуються.

Вирішуючи окреслене питання, суд має:

- встановити коло обставин, якими особи обґрунтовували свої вимоги чи заперечення;
- визначити коло доказів, якими підтверджуються ці обставини;
- перевірити об'єктивність існування кожної обставини шляхом зіставлення її з відповідним засобом доказування [177, с. 501].

Так, наприклад, у справі про встановлення факту спільного проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу суд має встановити: факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу; мету встановлення зазначеного юридичного факту; причини неможливості

одержання документів, що посвідчують факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу (п. 1, 2 ч. 1 ст. 318 ЦПК України).

При цьому, як зазначає Г. В. Чурпіта, встановлюючи факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, суд має керуватися закріпленим у ч. 2 ст. 3 СК України поняттям сім'ї, яку складають особи, що спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Вочевидь, для встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу мають бути наявними всі визначені у законі ознаки сім'ї у сукупності. Зокрема, жінка та чоловік повинні:

а) спільно проживати – фактично тимчасово або постійно проживати в одному місці [187, с. 198].

Підтвердженням факту спільного проживання в одному місці може бути їх реєстрація за таким місцем проживання, показання сусідів, представників житлово-експлуатаційної організації тощо. Однак за аналогією закону слід враховувати положення ч. 2 ст. 3 СК України про те, що подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Тобто окреме проживання з поважних причин не є підставою для припинення сім'ї [177, с. 587].

Слід зазначити, що сімейне та цивільне законодавство України не встановлює строку, протягом якого жінка та чоловік мають проживати однією сім'єю для настання відповідних юридичних наслідків, крім випадків, встановлених законом. Так, згідно зі ст. 1264 ЦК України мінімальний строк спільного проживання жінки та чоловіка однією сім'єю для виникнення права на спадкування за законом має становити п'ять років; право на утримання відповідно до положень ст. 76 СК України виникає у разі, якщо жінка та чоловік тривалий час проживали однією сім'єю. В усіх інших випадках тривалість спільного проживання чоловіка та жінки однією сім'єю

має враховуватися судом, залежно від конкретних обставин справи [187, с. 199].

Хоча у відповідному контексті слід погодитися з Т. Р. Федосєєвою, що за своєю природою проживання однією сім'єю, зазвичай, спрямоване на довготривалі відносини [169, с. 558]. Тому при встановленні факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу у кожному конкретному випадку суд має враховувати і цей факт [187, с. 199].

Наприклад, Європейський суд з прав людини у справі «Джонстон та інші проти Ірландії» встановив, що заявники прожили спільно близько 15 років, а тому становлять сім'ю і мають право на захист, незважаючи на те, що їх зв'язок існує поза шлюбом [];

б) бути пов'язаними спільним побутом, тобто вести спільне господарство, спільно влаштовувати відпочинок, повністю або частково об'єднувати та витрачати кошти тощо;

в) мати взаємні права та обов'язки – особисті немайнові та майнові правомочності чоловіка та жінки, визначені у нормативно-правових актах, договорах, укладених між ними, звичаях тощо [187, с. 199].

Щодо засобів доказування, які можуть підтверджувати зазначені обставини. Вбачається, такими можуть бути: показання сусідів, родичів, представників житлово-експлуатаційної організації, довідки, які підтверджують реєстрацію зазначених осіб за одним місцем проживання, тощо. Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 318 ЦПК України докази, що підтверджують викладені у заяві обставини, мають бути додані до заяви.

Якщо в заяві не зазначено, який конкретно факт просить встановити заявник, з яких причин неможливо одержати документ, що посвідчує цей факт, якими доказами такий факт підтверджується, або до заяви не додано відповідні докази, суддя має постановити ухвалу про залишення заяви без руху і надати заявникові строк для виправлення недоліків. У разі невиконання цих вказівок заява вважається неподаною і повертається

заявникові, про що суддя постановляє мотивовану ухвалу (п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 5 «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення»).

Таким чином, для встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу необхідно з'ясувати значну кількість обставин сімейного, цивільного, житлового та іншого характеру, а також дослідити відповідні докази, які їх підтверджують [146, с. 181].

2. Чи є інші фактичні дані, які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження. Зазначеними іншими фактичними даними можна вважати: пропущення строку позовної давності, інших процесуальних строків, матеріальне становище заявника, кількість утриманців тощо [177, с. 501].

3. Які правовідносини впливають із встановлених обставин.

Вирішення цього питання є юридичною кваліфікацією правовідносин учасників справи. Юридична кваліфікація суспільних відносин передбачає визначення галузі та інституту права, які регулюють відповідний вид суспільних відносин, надаючи їм правовий статус – статус правовідносин. Наприклад, суспільні відносини, що виникають у зв'язку з укладенням та розірванням шлюбу (в галузі сімейного права), слід кваліфікувати як сімейні правовідносини [177, с. 501].

4. Яка правова норма підлягає застосуванню до цих правовідносин.

Встановивши галузь або інститут права, що регулюють правовідносини учасників справи, суд має перейти до конкретного правозастосування – визначити ту норму права, яка підлягає застосуванню до цих правовідносин. Перед цим суд повинен встановити зміст цієї норми права, наявність джерел її офіційного тлумачення, а також дію норми права в часі, просторі та за колом осіб [177, с. 501].

Слід зауважити, що зазначення заявником конкретної правової норми на обґрунтування заяви не є визначальним при вирішенні судом питання про те, яким законом слід керуватися при вирішенні спору (п. 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 р. № 5 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду»).

5. Чи слід заяву задовольнити або відмовити.

Вирішення цього питання залежить від правильного вирішення попередніх питань: чіткого та повного встановлення всіх обставин цивільної справи та їх юридичної кваліфікації.

6. Як розподілити між сторонами судові витрати.

Необхідно акцентувати на тому, що при ухваленні судом рішення у справах окремого провадження судові витрати не відшкодовуються, якщо інше не встановлено законом (ч. 7 ст. 294 ЦПК України). Водночас, в деяких категоріях справ, як-от: про визнання фізичної особи недієздатною або обмеження цивільної дієздатності фізичної особи (ч. 2 ст. 299 ЦПК України); про видачу обмежувального припису (ч. 3 ст. 350–5 ЦПК України), – судові витрати відносяться на рахунок держави.

7. Чи є підстави допустити негайне виконання судового рішення.

Відповідно до ч. 1 ст. 430 ЦПК України суд може допустити негайне виконання рішень, ухвалених у таких справах окремого провадження, як-от: про відібрання дитини і повернення її тому, з ким вона проживала; про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб; про примусову госпіталізацію чи продовження строку примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу; про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України; про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку; про видачу або продовження обмежувального припису.

8. Чи є підстави для скасування заходів забезпечення позову.

Виходячи з того, що у справах окремого провадження до суду подається не позов, а заява, вбачається, що заходи забезпечення мають застосовуватися не щодо позову, а щодо заяви. Такими заходами, зокрема, можуть бути: у справах про визнання спадщини відумерлою та передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність – заборона вчиняти щодо спадщини або безхазяйної нерухомої речі, яка є предметом заяви, будь-які дії (п. 2 ч. 1 ст. 150 ЦПК України); у справах про продовження строку примусової госпіталізації хворого на заразну форму туберкульозу до протитуберкульозного закладу – заборона хворому на заразну форму туберкульозу до ухвалення рішення суду покидати протитуберкульозний заклад (п. 2 ч. 1 ст. 150 ЦПК України) тощо.

Аналіз цивільного процесуального законодавства України дає підстави стверджувати, що під час ухвалення рішень у справах окремого провадження суд вирішує всі вищезазначені питання. Водночас, у певних категоріях справ окремого провадження під час ухвалення рішення суд має розв'язати додаткові питання, а саме:

1) під час ухвалення рішення про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи (у тому числі обмеження або позбавлення права неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїми доходами) чи визнання фізичної особи недієздатною суд має вирішити питання про встановлення над особою, відповідно, піклування або опіки (ч. 1 ст. 300 ЦПК України);

2) під час ухвалення рішення про усиновлення суд за клопотанням заявника (заявників) має вирішити питання про зміну імені, прізвища та по батькові, дати і місця народження усиновленої дитини, про зміну імені, прізвища, по батькові усиновленої повнолітньої особи, про запис усиновлювачів батьками (ч. 3 ст. 314 ЦПК України);

3) під час ухвалення рішення про визнання спадщини відумерлою суд має вирішити питання про передачу такої спадщини територіальній громаді відповідно до закону (ст. 338 ЦПК України);

4) під час ухвалення рішення про видачу обмежувального припису суд має вирішити питання про видачу обмежувального припису у вигляді одного чи декількох заходів тимчасового обмеження прав особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» або Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», на строк від одного до шести місяців (ч. 2 ст. 350-6 ЦПК України).

Після ухвалення рішення суду оформлюється і підписується в нарадчій кімнаті суддею, а в разі колегіального розгляду – суддями, які розглядали справу. При цьому у виняткових випадках залежно від складності справи складання повного рішення (постанови) суду може бути відкладено на строк не більш як десять днів, а якщо справа розглянута у порядку спрощеного провадження – не більш як п'ять днів з дня закінчення розгляду справи. Судове рішення, що містить вступну та резолютивну частини, має бути підписане всім складом суду і приєднане до справи (ч. 6 ст. 259 ЦПК України).

Певні особливості має і процесуальний порядок постановлення ухвал. Так, відповідно до ч. 4, 5 ст. 259 ЦПК України ухвали суду, які оформлюються окремим документом, постановляються в нарадчій кімнаті, інші ухвали суд може постановити, не виходячи до нарадчої кімнати. Ухвали суду, постановлені окремим документом, підписуються суддею (суддями) і приєднуються до справи. Ухвали, постановлені судом, не виходячи до нарадчої кімнати, заносяться до протоколу судового засідання. Складання повного тексту ухвали, залежно від складності справи, також може бути

відкладено на строк не більш як п'ять днів з дня оголошення вступної та резолютивної частин ухвали (ч. 6 ст. 259 ЦПК України).

Постановлення ухвал у справах окремого провадження здійснюється судом за загальними правилами, встановленими ЦПК України. Єдине, на що законодавець звертає увагу у цьому аспекті, – це правова регламентація низки ухвал, які можуть бути постановлені судом у певних категоріях справ даного виду цивільного судочинства. А саме: у справах про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною суд у судовому засіданні за участю лікаря-психіатра може постановити ухвалу про примусове направлення фізичної особи на судово-психіатричну експертизу, якщо така особа явно ухиляється від проходження експертизи (ч. 2 ст. 298 ЦПК України). Також у цій категорії справ шляхом постановлення судом ухвал вирішується питання про звільнення особи від повноважень опікуна або піклувальника, а також призначення ними інших осіб (ч. 2 ст. 300 ЦПК України); у справах про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі ухвалою суд вирішує питання про публікацію виклика держателя втраченого цінного папера на пред'явника або векселя до суду, а також заборону здійснювати будь-які операції за втраченим цінним папером на пред'явника або за векселем (ч. 1 ст. 322 ЦПК України) тощо.

Як рішення, так і ухвали суду викладаються письмово у паперовій та електронній формах. При цьому виправлення в рішеннях і ухвалях повинні бути застережені перед підписом судді. Судові рішення викладаються в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи шляхом заповнення відповідних форм процесуальних документів, передбачених Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, і підписуються електронним цифровим підписом судді (в разі колегіального розгляду – електронними цифровими підписами всіх суддів, які входять до складу колегії).

Поряд із ухваленням, цивільне процесуальне законодавство України регламентує процесуальний порядок проголошення судових рішень.

Відповідно до ч. 1 ст. 268 ЦПК України рішення суду проголошується у судовому засіданні, яким завершується розгляд справи, публічно, крім випадків, встановлених ЦПК України. Суд може проголосити лише вступну та резолютивну частини рішення суду. У разі проголошення у судовому засіданні тільки вступної та резолютивної частин рішення суд повідомляє, коли буде складено повне рішення.

При проголошенні рішення суду суддя не оголошує такі відомості щодо учасників справи: 1) місце проживання або перебування фізичних осіб із зазначенням адреси, номери телефонів чи інших засобів зв'язку, адреси електронної пошти, реєстраційні номери облікової картки платника податків, реквізити документів, що посвідчують особу, унікальні номери запису в Єдиному державному демографічному реєстрі; 2) реєстраційні номери транспортних засобів; 3) номери банківських рахунків, номери платіжних карток; 4) інформація, для забезпечення захисту якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій відбувалися в закритому судовому засіданні.

У разі неявки всіх учасників справи у судове засідання, яким завершується розгляд справи, або розгляду справи без повідомлення (виклику) учасників справи, суд підписує рішення без його проголошення. Датою ухвалення рішення є дата його проголошення (незалежно від того, яке рішення проголошено – повне чи скорочене). Датою ухвалення рішення, ухваленого за відсутності учасників справи, є дата складення повного судового рішення. Рішення суду (повне або скорочене) підписується всім складом суду у день його складення і додається до справи.

Як визначено у ч. 3 ст. 268 ЦПК України, після проголошення головуючий у судовому засіданні роз'яснює зміст рішення, порядок і строк його оскарження. Таке роз'яснення, вбачається, має супроводжуватися

зверненням суду з відповідними питаннями до учасників справи та їхніх представників з приводу того, чи зрозумілий їм зміст рішення суду, порядок і строк його оскарження. У випадку відсутності чіткого розуміння цих моментів у учасників справи та їхніх представників суд зобов'язаний надати їм відповідні уточнення та роз'яснення.

При цьому роз'яснення рішення суду, яке здійснюється одразу ж після його проголошення, слід розмежовувати із роз'ясненням рішення, яке набрало законної сили. В останньому випадку рішення роз'яснюється судом за таких умов у сукупності: а) рішення набрало законної сили; б) рішення ще не виконане або не закінчився строк, протягом якого рішення може бути пред'явлене до примусового виконання; в) є заява учасників справи, державного виконавця, приватного виконавця про необхідність роз'яснення рішення.

Після проголошення рішення суд, який його ухвалив, не може сам скасувати або змінити це рішення, крім таких випадків: 1) виправлення описок та арифметичних помилок (ст. 269 ЦПК України); 2) перегляду заочного рішення (статті 284–287 ЦПК України); 3) розгляду апеляційної скарги, що надійшла до апеляційного суду після закінчення апеляційного розгляду справи (ст. 370 ЦПК України); 4) розгляду касаційної скарги, що надійшла до суду касаційної інстанції після закінчення касаційного розгляду справи (ст. 405 ЦПК України); 5) перегляду судового рішення у зв'язку з нововиявленими або виключними обставинами (статті 423–429 ЦПК України); 6) розгляду деяких категорій справ окремого провадження, а саме: суд має право скасувати або змінити рішення, ухвалені у справах про:

а) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною.

Зокрема, скасування рішення суду про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, цивільна дієздатність якої була обмежена, здійснюється за заявою

самої фізичної особи, її піклувальника, членів сім'ї або органу опіки та піклування (ч. 3 ст. 300 ЦПК України).

Скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною, в разі її видужання або значного поліпшення її психічного стану здійснюється за рішенням суду на підставі відповідного висновку судово-психіатричної експертизи за заявою опікуна, членів сім'ї, органу опіки та піклування або самої особи, визнаної недієздатною (ч. 4 ст. 300 ЦПК України);

б) визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою.

Відповідно до ст. 309 ЦПК України у разі одержання заяви про появу фізичної особи, яку було визнано безвісно відсутньою або оголошено померлою, або відомостей про місцеперебування цієї особи суд за місцеперебуванням особи або суд, який ухвалив рішення про визнання особи безвісно відсутньою або оголосив її померлою, призначає справу до слухання за участю цієї особи, заявника та інших заінтересованих осіб і скасовує своє рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою. Заяву може бути подано особою, яку було визнано безвісно відсутньою або оголошено померлою, або іншою заінтересованою особою. Копію рішення суд надсилає відповідному органу державної реєстрації актів цивільного стану для анулювання актового запису про смерть;

в) усиновлення.

Як визначено у ч. 5, 6 ст. 314 ЦПК України, суд скасовує рішення про усиновлення, якщо після ухвалення рішення про усиновлення батьки дитини відкликали свою згоду на її усиновлення. Якщо таке відкликання мало місце після ухвалення рішення про усиновлення, але до набрання ним законної сили, суд, скасувавши своє рішення, має поновити розгляд справи і залишити заяву без розгляду. Водночас, вбачається, якщо відкликання згоди на

усиновлення батьками дитини мало місце після ухвалення рішення про усиновлення і набрання ним законної сили, скасування такого рішення видається можливим лише за наявності визначених законом підстав та в порядку, передбаченому статтями 370, 405, 423–429 ЦПК України.

Поряд із правилами проголошення рішень, цивільне процесуальне законодавство України встановлює і процесуальний порядок проголошення ухвал. Так, відповідно до ч. 9–10 ст. 268 ЦПК України ухвали суду проголошуються негайно після їх постановлення за правилами проголошення рішень суду. В ухвалі, яку суд постановляє без виходу до нарадчої кімнати, оголошуються висновок суду та мотиви, з яких суд дійшов такого висновку.

2.2 Набання судовими рішеннями у справах окремого провадження законної сили

У юридичній літературі й донині немає єдиного підходу щодо розуміння законної сили судового рішення.

Одні автори вважають, що законна сила судового рішення – це його правова дія, яка виявляється в тому, що наявність або відсутність прав, а також фактів, які лежать у їх основі, встановлюється остаточно, і в тому, що визначені рішенням суду права підлягають негайному виконанню за вимогою уповноваженої особи [5, с. 137].

Інші вчені під законною силою судового рішення розуміють його обов’язковість (загальнообов’язковість) [61, с. 249–250]. Деякі науковці вважають, що рішення, яке набрало законної сили, стає незмінним, тому що не можна вимагати його перегляду в касаційному порядку, а також змінювати в будь-якому іншому порядку [22, с. 176].

Серед вчених існує й думка, що законна сила судового рішення означає набуття ним властивостей акта правосуддя, спрямованого на виконання завдань цивільного судочинства: захист прав і охоронюваних законом

інтересів громадян і організацій; зміцнення законності і правопорядку та виховання громадян, посадових і службових осіб у дусі неухильного виконання Конституції, законів України, поваги до правил співіснування, честі і гідності людини. Властивість судового рішення, що набрало законної сили, виявляється у правових наслідках, які воно викликає: авторитетність, загальнообов'язковість, стабільність, незмінність, неспростовність, виключність, преюдиціальність і реалізованість [194, с. 420–421].

Крім того, існують позиції, що законна сила – це кваліфікація судового рішення як формальної істини [90, с. 9]; правова дія індивідуального правового акта, прийнятого судом [5, с. 139]; особлива якість судового рішення, набуття якої означає набуття ним ознак акта правосуддя як особливого індивідуального правового акта [171, с. 264]; єдність правової дії (динамічний елемент) та остаточності (статичний елемент) судового рішення [88, с. 37]; сукупність властивостей судового рішення, якими забезпечується його стійкість та функціонування [19, с. 302].

Щодо визначення законної сили судового рішення ми розділяємо позицію Р. О. Гавріка, відповідно до якої під законною силою рішення суду слід розуміти його якість, що характеризує рішення суду як акт правосуддя і забезпечує реалізацію владного веління, що міститься у рішенні, та визначеність у встановлених рішенням суду правовідносинах [18, с. 42].

У науковій доктрині склався сталий стереотип, відповідно до якого законна сила рішення суду виявляється у незмінності та виключності судового рішення, а також має об'єктивні та суб'єктивні межі [170, с. 479–480].

При цьому незмінність судового рішення розглядається як неможливість переглядати і спростовувати в апеляційному або іншому порядку рішення, яке набрало законної сили, для сторін та інших учасників справи. Виключність же означає неможливість після набрання рішенням законної сили для учасників справи та для їх правонаступників заявляти в

суді ті ж позовні вимоги, з тих же підстав, а також оспорювати в іншому процесі встановлені судом факти і правовідносини [79, с. 646].

Законна сила судового рішення з точки зору об'єктивних меж означає дію судового рішення з приводу тих правовідносин, прав і обов'язків, які були предметом рішення суду, а також щодо тих юридичних фактів, які були його підставою. Об'єктивні межі законної сили судового рішення завжди визначаються його предметом. У випадках, коли предмет судового рішення не збігається з предметом судового розгляду, така невідповідність може бути усунута шляхом ухвалення додаткового рішення чи шляхом скасування в апеляційному або касаційному порядку [79, с. 646].

Законна сила судового рішення з точки зору суб'єктивних меж поширюється на сторони та інших учасників справи. Усі ці суб'єкти не можуть вдруге подати той самий позов (заяву) до суду. Законна сила судового рішення поширюється тільки на тих юридично заінтересованих осіб, котрі притягувались у процесі як учасники справи та мали можливість захищати в суді свої права. На особу, яка мала юридичну заінтересованість у справі, але не була притягнута як учасник процесу, законна сила рішення не поширюється, і вона може оспорювати ті самі факти і правовідносини в іншому процесі [79, с. 646].

Визначивши поняття, властивості та межі законної сили судових рішень, перейдемо до питання про особливості законної сили судових рішень у справах окремого провадження.

Відповідно до ч. 3 ст. 294 ЦПК України справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених ЦПК України, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду. На підставі цього доходимо висновку про те, що судові рішення, ухвалені у справах окремого провадження, набирають законної сили в загальному порядку, встановленому ЦПК України.

Як вже відмічалось, у справах окремого провадження суд ухвалює два

види судових рішень: рішення та ухвали.

Процесуальний порядок набрання законної сили рішенням суду визначений правовою нормою, що її містить ч. 1, 2 ст. 273 ЦПК України, відповідно до якої рішення суду набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги всіма учасниками справи, якщо апеляційну скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після повернення апеляційної скарги, відмови у відкритті чи закриття апеляційного провадження або прийняття постанови суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду.

Як визначено у ч. 1 ст. 354 ЦПК України, апеляційна скарга на рішення суду подається протягом тридцяти днів з дня його проголошення. Таким чином, за загальним правилом, рішення суду, ухвалене у справах окремого провадження, набирає законної сили після закінчення тридцяти днів з дня його проголошення, якщо апеляційну скаргу не було подано.

Водночас, з цього загального правила є виняток. У справах про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб особа, щодо якої банк розкриває банківську таємницю, або заявник мають право оскаржити ухвалене судом рішення до апеляційного суду в установленому порядку у п'ятиденний строк. Таким чином, у цій категорії справ рішення суду набирає законної сили після спливу не тридцяти, а п'яти днів з дня його проголошення за умови, що апеляційну скаргу не було подано.

Крім цього, слід погодитися з висловленою в юридичній літературі думкою про те, що законна сила судових рішень у справах окремого провадження має ще особливості, пов'язані із тим, що для справ окремого провадження не притаманна наявність сторін із протилежними інтересами і, власне, – спору між ними. Серед осіб, які беруть участь у справі окремого провадження, є лише заявник, який шляхом подання заяви окремого

провадження хоче домогтися забезпечення певного процесуального інтересу, та інші заінтересовані особи, відповідний юрисдикційний орган, який на підставі ухваленого судового рішення, за умови дотримання певного процесуального порядку звернення до цього органу, забезпечить реалізацію цього інтересу [18, с. 128].

Для визначення особливостей законної сили судових рішень у справах окремого провадження з'ясуємо, чи мають свою специфіку зазначені нами вище властивості законної сили судових рішень, як незмінність та виключність щодо судових рішень, ухвалених у справах окремого провадження.

Як було зазначено вище, незмінність судового рішення означає неможливість переглядати і спростовувати в апеляційному або іншому порядку рішення, яке набрало законної сили.

Аналіз цивільного процесуального законодавства України дає підстави стверджувати, що у деяких категоріях справ окремого провадження суд, який ухвалив рішення, має право його скасувати навіть після набрання таким рішенням законної сили.

А саме: у справах про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи суд має право скасувати своє рішення про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та поновити цивільну дієздатність фізичної особи, цивільна дієздатність якої була обмежена, за заявою самої фізичної особи, її піклувальника, членів сім'ї або органу опіки та піклування (ч. 3 ст. 300 ЦПК України).

У справах про визнання фізичної особи недієздатною суд має право скасувати відповідне рішення та поновити цивільну дієздатність фізичної особи, яка була визнана недієздатною, в разі її видужання або значного поліпшення її психічного стану на підставі відповідного висновку судово-психіатричної експертизи за заявою опікуна, членів сім'ї, органу опіки та

підкування або самої особи, визнаної недієздатною (ч. 4 ст. 300 ЦПК України).

У справах про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою у разі одержання заяви про появу фізичної особи, яку було визнано безвісно відсутньою або оголошено померлою, або відомостей про місцеперебування цієї особи суд за місцеперебуванням особи або суд, який ухвалив рішення про визнання особи безвісно відсутньою або оголосив її померлою, призначає справу до слухання за участю цієї особи, заявника та інших заінтересованих осіб і скасовує своє рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою. Відповідну заяву може бути подано особою, яку було визнано безвісно відсутньою або оголошено померлою, або іншою заінтересованою особою (ч. 1 ст. 309 ЦПК України).

У справах про усиновлення, якщо після ухвалення рішення про усиновлення, але до набрання ним законної сили батьки дитини відкликали свою згоду на її усиновлення, суд скасовує своє рішення і поновлює розгляд справи. У разі відкликання заяви про усиновлення після ухвалення рішення про усиновлення, але до набрання ним законної сили, суд скасовує своє рішення і залишає заяву без розгляду (ч. 5–6 ст. 314 ЦПК України).

Таким чином, можна стверджувати, що у деяких категоріях справ окремого провадження (про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або визнання фізичної особи недієздатною, про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою, про усиновлення) законній силі судового рішення не притаманна така його властивість як незмінність, що опосередковується правом суду скасувати рішення, яке набрало законної сили, у зв'язку із зміною обставин, які були підставою для подання відповідної заяви.

Другою властивістю законної сили судового рішення є його виключність (неможливість після набрання рішенням законної сили для

учасників справи та для їх правонаступників заявляти в суді ті ж вимоги, з тих же підстав, а також оспорювати в іншому процесі встановлені судом факти і правовідносини), яка також має свої особливості у справах окремого провадження.

З приводу виключності законної сили судового рішення у справах окремого провадження вчені-процесуалісти на сторінках наукової літератури висловили наступні позиції.

Так, наприклад, з приводу виключності судових рішень у справах окремого провадження Р. О. Гаврік пише: «Виключність не можна розглядати як неможливість пред'явлення тотожного позову, оскільки окреме провадження не є позовним, і в такому провадженні є лише вимога до вчинення певних дій, яку не оспорує інший суб'єкт процесу (заінтересована особа), вона лише потребує встановлення. З огляду на це тотожність вимоги у справі окремого провадження як тотожність і підстави, і змісту, і предмету вимоги, розглядати не можна» [18, с. 132].

На погляд Є. В. Клінової, так як в окремому провадженні немає сторін із протилежними інтересами, визначати тотожність вимоги за тотожністю сторін не можна [63, с. 70].

Ю. А. Борисова з цього приводу зауважує, що для визначення тотожності вимог у справі окремого провадження необхідно встановити тотожність заявника та тотожність предмета вимоги [11, с. 20].

А. В. Юдін, крім цього, пропонує виділяти підставу вимоги як критерій визначення тотожності вимог у справах окремого провадження [197, с. 133].

У відповідному контексті ми розділяємо позицію Ю. А. Борисової, що для визначення тотожності вимог у справі окремого провадження необхідно встановити тотожність заявника та тотожність предмета вимоги, виходячи з таких мотивів.

По перше, вимога у справі окремого провадження пред'являється не до іншої особи. Заінтересовані особи лише залучаються до участі у справі, але за своїм процесуальним статусом не заперечують проти вимоги заявника (інакше тоді треба було вести мову про спір про право), а залежно від причин звернення в суд, про які зазначає заявник, до цього можуть бути залучені різні заінтересовані особи; відповідно, участь останніх не має настільки визначального значення для розгляду вимоги, як участь самого заявника [18, с. 133]. Таким чином, для встановлення виключності судового рішення у справах окремого провадження необхідно визначити тільки тотожність заявників. Тотожність інших заінтересованих осіб як учасників справи юридичного значення не має.

По-друге, на наш погляд, кваліфікуюче значення для тотожності заяви має її предмет, тобто та вимога, з якою заявник звертається до суду. Такий елемент позову як підстава, відповідно у справах окремого провадження – підстава подання до суду заяви, може мати або кваліфікуюче або факультативне значення, що залежить від характеру справи.

Так, наприклад, у справі про встановлення факту, що має юридичне значення, тотожність підстави значення не матиме, оскільки причини неможливості одержання або відновлення документів, що посвідчують юридичний факт і повинні бути вказані у заяві, мають значення лише при першому зверненні до суду із заявою про встановлення фактів, що мають юридичне значення. У випадку ухвалення та набрання рішенням суду законної сили у цій справі надалі нове звернення до суду із заявою про встановлення такого факту навіть із інших причин непотрібне та недоцільне, оскільки цей факт уже встановлено рішенням суду і рішення суду саме по собі є тим документом, що підтверджує факт, що має юридичне значення [18, с. 133].

Водночас, в іншій категорії справ – про визнання фізичної особи обмежено дієздатною цивільний процесуальний закон (ч. 1 ст. 297 ЦПК

України) передбачає дві альтернативні підстави звернення до суду із відповідною заявою: обставини, що свідчать про психічний розлад особи, істотно впливають на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, чи обставини, що підтверджують дії, внаслідок яких фізична особа, яка зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо, поставила себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище. Виходячи з цього, у справах про визнання фізичної особи обмежено дієздатною підстава звернення до суду із відповідною заявою має кваліфікуюче значення: у випадку відмови у задоволенні заяви, поданої з підстави наявності у особи психічного розладу, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, заявник не позбавляється можливості звернутися до суду із тотожною заявою, але вже з іншої підстави – зловживання особою спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо, чим така особа ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище.

Таким чином, виключність як властивість законної сили судового рішення у справах окремого провадження проявляється у неможливості після набрання рішенням законної сили для заявника заявляти в суді ті ж вимоги, з тих же підстав.

Як було зазначено вище, поряд із рішеннями, у справах окремого провадження суд постановляє ухвали. Отже, чи є особливості набрання законної сили ухвалами суду у справах окремого провадження?

Одразу слід звернути увагу на те, що з приводу законної сили ухвал суду у науковій доктрині думки вчених розділилися. Деякі процесуалісти вважають, що законної сили набувають всі без винятку ухвали суду.

Водночас, інші – наполягають на тому, що лише окремі категорії ухвал суду набувають законної сили.

Так, зокрема, З. К. Абдулліна [1, с. 13–14], С. Л. Червякова [181, с. 20–21], Г. В. Воронков [17, с. 45], О. М. Безруков [8, с. 23], М. А. Рожкова [140, с. 205] наділяли якістю законної сили усі ухвали суду.

Тієї ж думки дотримуються О. В. Дем'янова [24, с. 7], В. В. Комаров [125, с. 217] та О. В. Шиманович [193, с. 112–113], зазначаючи, що усі ухвали суду набирають законної сили: і заключні, і підготовчі, і перетинаючі — однак зміст законної сили цих ухвал різний.

М. Б. Зейдер також вважає, що законної сили набирають усі ухвали суду, оскільки і вони, і рішення суду є актами правосуддя, тобто актами, якими вирішується судова справа [57, с. 66–67].

Водночас, Н. О. Чечіна вважає, що законної сили набирають ті ухвали суду, які є актами застосування і матеріального, і процесуального права, якими закінчується судовий розгляд. Це означає, що у випадку, якщо ухвалою суду вирішено матеріально-правовий спір між сторонами (наприклад, ухвала про закриття провадження у справі у зв'язку із визнанням мирової угоди або відмовою позивача від позову), така ухвала суду володітиме якістю законної сили. В іншому випадку вести мову про законну силу ухвал суду, на думку Н. О. Чечіної, не можна, оскільки ухвалою суду лише здійснюється реалізація судом окремих владних функцій у межах вирішення конкретної судової справи, а не саме її вирішення [78, с. 234].

Ю. М. Чуйков пов'язує набрання законної сили ухвалами суду із тим, чи їх можна оскаржити у передбаченому законом порядку (окремо від судового рішення, чи ні). Якщо їх можна оскаржити, то після закінчення строків на їх оскарження, якщо оскарження не відбулося, або після залишення їх без змін судом апеляційної інстанції у разі їх оскарження, вони набирають законної сили і, відповідно, повною мірою набувають тих властивостей, що складають зміст законної сили [186, с. 20–21].

Т. В. Сахнова в цілому заперечує наявність в ухвал суду законної сили, однак визнає, що ухвала про закриття провадження у справі у зв'язку із укладенням мирової угоди сторонами набирає законної сили, оскільки в такому випадку спір між сторонами також вирішений, однак не судом, а самими сторонами, а суд в ухвалі лише фіксує це [147, с. 446–447, 448].

М. А. Гурвіч вважає, що законної сили набирають ті ухвали суду, для яких притаманна властивість незмінності. Ті ж ухвали, що можуть бути скасовані або змінені судом, який їх постановив, на думку М. А. Гурвіча, законної сили не набирають [80, с. 166–167].

Є. В. Васьковський наділяє законною силою не тільки рішення суду, а й ухвали суду про залишення заяви без розгляду та про закриття провадження у справі. На його думку, ці ухвали володіють законною силою, однак лише в частині їх обов'язковості для суду та для інших органів державної влади, що виявляється у неможливості скасування або зміни такої ухвали суду. Із досягненням правової визначеності і неприпустимістю вирішення тотожного позову Є. В. Васьковський набрання законної сили ухвалою суду про закриття провадження у справі або про залишення заяви без розгляду не пов'язує [13, с. 439].

Якщо звернутися до цивільного процесуального законодавства України, то у правовій нормі, що її містить ст. 261 ЦПК України, законодавець регламентує процесуальний порядок набрання ухвалою законної сили. А саме: ухвала набирає законної сили негайно після її проголошення, якщо інше не передбачено ЦПК України. Ухвали, що постановлені судом поза межами судового засідання або в судовому засіданні у разі неявки всіх учасників справи, розгляду справи без повідомлення (виклику) учасників справи, набирають законної сили з моменту їх підписання суддею (суддями).

Таким чином, не зважаючи на відсутність єдиного доктринального підходу щодо можливості та процесуального порядку набрання законної

сили ухвалами суду, на сьогодні цивільне процесуальне законодавство України чітко визначає: всі без винятку ухвали набирають законної сили або негайно після їх проголошення, або з моменту їх підписання суддею (суддями).

Щодо окремого провадження, то виходячи з того, що постановлення ухвал у зазначеному виді цивільного судочинства здійснюється за загальними правилами, визначеними ЦПК України, видається логічним висновок про те, що ухвали, постановлені у справах окремого провадження набирають законної сили в загальному порядку, регламентованому ст. 261 ЦПК України.

2.3 Виправлення недоліків рішень судом, який їх ухвалив

Відповідно до ч. 1 ст. 2 ЦПК України завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Однак унаслідок допущення судових помилок судді ухвалюють незаконні та необґрунтовані рішення, що перешкоджає досягненню завдань цивільного судочинства.

Поняття «судова помилка» в юридичній літературі та судовій практиці використовується для характеристики різних недоліків судової діяльності [144, с. 14].

Так, А. А. Власов зазначає, що категорія судової помилки є широкою й охоплює як ті порушення, що перешкоджають своєчасному вирішенню справи, так і ті, що заважають правильному їх розгляду. Останні поділяються на випадки незаконності й необґрунтованості. Незаконність може бути наслідком неправильного застосування чи незастосування норм матеріального або процесуального права [15, с. 334–335].

Г. О. Жилін зауважує, що судова помилка в цивільній справі є нічим іншим, як невідповідністю результату процесуальної діяльності суду цільовим установкам судочинства, закріплених у нормах цивільного процесуального права [29, с. 54].

На погляд І. М. Зайцева, судова помилка – це невідповідні меті правосуддя дії судових працівників чи результат таких дій [37, с. 8]. Судові помилки являють собою «неправильності (дії, результати дій), які свідчать про недосягнення цільових установок судочинства» [36, с. 91].

Л. В. Трофімова визначає судову помилку як неправильну дію судових працівників, яка не дозволяє досягти ними визначеної мети і яка спричиняє настання негативних наслідків, у тому числі й скасування помилкового рішення [162, с. 130].

Л. М. Ніколенко під судовою помилкою пропонує розглядати юридичний факт процесуального характеру, відображений в судовому акті, який призводить до порушень цільових установок судочинства, наслідками чого стає порушення прав та законних інтересів [97, с. 423].

Є. В. Леонтєв запропонував відносити судову помилку до сфери інтелектуальної (пізнавальної) діяльності судді, а винесені на основі такої помилки судові акти – до сфери процесуальної. Неправильне знання стає помилкою тоді, коли воно із стану розвитку переходить у стан стійкості (внутрішнього переконання), на основі якого суд здійснює неправомірну процесуальну дію. Суб'єктом помилки є конкретний суддя як людина, наділена свідомістю і волею, а не суд як державний орган [81, с. 187].

На думку Ю. М. Руденка, під судовою помилкою слід розуміти процесуальну діяльність суду (судді), пов'язану з неправильним сприйняттям, аналізом чи відтворенням норм закону, відхиленням від принципів правосуддя, що виражена в прийнятті судового рішення, яке містить підстави для його скасування або зміни, яке порушує права, свободи і

законні інтереси сторін та (чи) інших осіб, які беруть участь у справі [143, с. 36].

На наш погляд найбільш змістовну дефініцію судової помилки надала Н. М. Савчин, яка під судовою помилкою пропонує вважати неправомірну дію (бездіяльність) суду (судді), яка відображена в судовому рішенні, порушує норми процесуального і (або) матеріального права, спричиняє недосягнення мети та невиконання завдань цивільного судочинства, унаслідок якої конкретне судове рішення може бути скасовано чи змінено вищою судовою інстанцією, а в деяких випадках змінено судом, який його постановив [144, с. 28].

Отже, як виправити судові помилки, допущені у цивільному судочинстві?

Для того, щоб правосуддя здійснювалося своєчасно, суд першої інстанції наділений невластивими для нього контрольними повноваженнями, що полягають у виявленні та усуненні допущених помилок [144, с. 124]. А. Ф. Козлов стверджував, що кожний судовий орган володіє властивою тільки йому компетенцією і передача частини функцій від однієї інстанції іншій є недопустимим, оскільки одні з них наділяються повноваженнями на розгляд цивільних справ по суті, інші – на перевірку судових рішень, які не набрали законної сили, треті – на перевірку судових рішень, наділених законною силою [67, с. 6].

Але ЦПК України містить норми (статті 269–271), які накладають на суд першої інстанції обов’язок виявляти та виправляти допущені помилки у власних рішеннях, що дозволяє зробити висновок про існування самостійного виду контролю – самоконтролю [144, с. 125].

В юридичній літературі самоконтроль визначається як діяльність суду з контролю за власними діями та рішеннями. Людина наділена унікальною здібністю управляти своєю діяльністю, тобто здійснювати дії та контролювати їх. Тому дії людини скоординовані та раціональні й у судовій

діяльності внутрішній механізм самоконтролю дозволяє суддям діяти логічно і відповідно до норм права [161, с. 78].

Самоконтроль суду сприяє найбільш своєчасному захисту порушених прав, свобод та інтересів. При виявленні помилки суд першої інстанції негайно корегує свої дії та рішення. Саме самоконтроль допомагає найбільш ефективно здійснити функцію соціальної превенції, призначення якої полягає в усуненні виявлених відхилень, їх причин, а також недопущення їх повторення в майбутньому. Помилки на стадії самоконтролю виправляються одразу, а їх причини може виявляти та усувати безпосередньо сам суд, який допустив помилку. Крім того, самоконтроль виконує функцію правоохорони, яка покликана правильно й швидко здійснювати захист прав та охоронюваних законом інтересів громадян, а також спрямована на припинення неправомірних дій громадян і посадових осіб та притягнення їх до відповідальності [144, с. 147].

Цивільне процесуальне законодавство України передбачає в порядку самоконтролю три процесуальні форми виправлення недоліків рішення судом, який його ухвалив, а саме: 1) виправлення опісок чи арифметичних помилок у судовому рішенні (ст. 269 ЦПК України); 2) ухвалення додаткового рішення суду (ст. 270 ЦПК України); 3) роз'яснення судового рішення (ст. 271 ЦПК України).

Зазначені способи виправлення недоліків у рішенні суду цивільний процесуальний закон встановлює для всіх видів цивільного судочинства. Отже, у наведені вище способи суд здійснює і виправлення недоліків у рішеннях, ухвалених у справах окремого провадження.

Недоліки судового рішення, які можуть бути виправлені судом, який його ухвалив, в юридичній літературі називають несуттєвими недоліками, що не порушують законність й обґрунтованість рішення, але водночас або перешкоджають виконанню рішення, або в тій чи іншій формі обмежують права сторін [184, с. 117].

Деякі вчені пропонують іменувати такі порушення зовнішніми недоліками. Для них характерна очевидна невідповідність тексту судового рішення сутності вирішення конкретної справи. Недоліки, що виправляються судом, який ухвалив відповідне рішення, не стосуються суті рішення як акта правосуддя [23, с. 88].

Отже, розглянемо детальніше способи виправлення недоліків рішень судом, який їх ухвалив.

За загальним правилом, з моменту проголошення суд, який ухвалив рішення, не має права його скасовувати або змінювати. Проте це нормативне правило не діє у випадку, якщо під час ухвалення та оформлення рішення суду у нарадчій кімнаті судом були допущені описки чи арифметичні помилки.

Виправлення описок та арифметичних помилок спрямовано на усунення окремих неточних положень у рішенні після його ухвалення. Це повноваження з контролю пов'язане з помилками суду при ухваленні рішення, коли суд через неуважність, недбалість, перевантаженість або через інші причини допускає погрішності в рішенні, тобто такі неточності, які заважають реалізувати рішення. Оскільки через таку помилку неможливо виконати рішення, то очевидна неправомірність такого судового рішення [, с. 69].

Описка – це мимовільна (випадкова) помилка в рішенні, яка допущена при його викладенні. Описка – це також помилка у правописі, у розділових знаках, у смисловому викладенні речення. Тому описками є мимовільні, граматичні, орфографічні і стилістичні помилки, які викликають неточне викладення змісту рішення суду. До них можна віднести викривлення, допущені у прізвищі судді, прізвищі, імені та по батькові сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, неправильні звороти мови, стилістично неправильно складені речення, розділові знаки, якщо вони викривляють дійсний зміст рішення [79, с. 644].

Арифметичні помилки – це помилки у підрахунках. Під поняттям «підрахунок» слід розуміти арифметичні дії: додавання, віднімання, множення, ділення [102, с. 144].

Слід погодитися з тим, що виправленню підлягають лише ті описки, які мають істотний характер, як-от: написання прізвищ та імен, адрес, найменувань спірного майна, зазначення дат і строків тощо. Не є описками граматичні помилки, які не спотворюють тексту рішення суду та не призводять до його неправильного сприймання [95, с. 608]. Водночас, виправленню підлягають лише ті арифметичні помилки, які були допущені самим судом при складанні рішення суду у нарадчій кімнаті.

Відповідно до ч. 1 ст. 269 ЦПК України виправлення описок та арифметичних помилок здійснюється у судовому засіданні за: 1) власною ініціативою суду; 2) заявою учасників справи.

Заява про внесення виправлень розглядається протягом десяти днів після її надходження (ч. 3 ст. 269 ЦПК України). Питання про внесення виправлень вирішується без повідомлення учасників справи, про що постановляється ухвала. За ініціативою суду питання про внесення виправлень вирішується в судовому засіданні за участю учасників справи, проте їхня неявка не перешкоджає розгляду питання про внесення виправлень (ч. 2 ст. 269 ЦПК України).

Вирішуючи питання про виправлення описок чи арифметичних помилок, допущених у судовому рішенні, суд не має права змінювати зміст судового рішення, він лише усуває такі неточності, які впливають на можливість реалізації судового рішення чи його правосудності. Проте, якщо неправильне визначення стягнутої суми було наслідком, наприклад, застосування закону, який не підлягав застосуванню, то немає підстав для виправлення арифметичних помилок [144, с. 150].

За результатами розгляду питання про внесення виправлень постановляється ухвала, яка надсилається всім особам, яким видавалося чи надсилалося судові рішення, що містить описки чи арифметичні помилки.

Після внесення виправлень описок чи арифметичних помилок текст рішення не можна змінювати, проте у виконавчому листі наводяться формулювання резолютивної частини рішення в тій редакції, яку воно отримало у зв'язку з постановленням відповідної ухвали.

Необхідно звернути увагу на те, що закон не містить жодних обмежень щодо строків виправлення описок та арифметичних помилок. В юридичній літературі з цього приводу було висловлено позицію, що у зазначеному контексті необхідно виходити із загальних строків виконавчої давності (один рік) [79, с. 644].

Наведений погляд видається нам досить спірним, адже виникає питання: як можна виправляти описки чи арифметичні помилки у судовому рішенні, яке вже виконано. Тому, вбачається, порушувати питання про виправлення описок чи арифметичних помилок можна лише за умови, що судові рішення ще не виконано.

За загальним правилом, рішення суду має бути повним – містити відповіді суду на всі заявлені вимоги, а також розв'язувати всі інші, в тому числі процесуальні, питання [100, с. 119]. Повнота судового рішення припускає його всебічність, а це означає, що в рішенні: а) має бути надано відповідь про наявність чи відсутність матеріального права; б) зазначено про належність його позивачу; в) визначено, чи існує юридичний обов'язок і чи покладено його на відповідача; г) наведено кількісну характеристику права й обов'язку; г) визначено порядок і строк реалізації права та виконання обов'язку. Якщо ці питання не вирішено в судовому рішенні, то воно є неповним [160, с. 208].

Неповнота чи невизначеність доводів суду щодо заявлених у справі вимог, а також окремих процесуальних питань є правовою підставою для ухвалення додаткового рішення [170, с. 483].

Як наголосив Пленум Верховного Суду України у п. 12 своєї Постанови від 18 грудня 2009 року № 14 «Про судові рішення», додаткове рішення може бути ухвалене лише у випадках, передбачених у ч. 1 ст. 270

ЦПК України, і не може змінити суті основного рішення або містити в собі висновки про права та обов'язки осіб, які не брали участі в справі. У разі порушення питання про ухвалення додаткового рішення з інших підстав суд має відмовити в його ухваленні, постановивши відповідну ухвалу.

Отже, відповідно до ч. 1 ст. 270 ЦПК України суд, що ухвалив рішення, може за заявою учасників справи чи з власної ініціативи ухвалити додаткове рішення, якщо:

1) стосовно певної вимоги, з приводу якої сторони подавали докази і давали пояснення, не ухвалено рішення. Так, наприклад, підставою для ухвалення додаткового рішення у справі про визнання фізичної особи обмежено дієздатною може бути той факт, що суд, вирішивши питання про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, не ухвалив рішення щодо встановлення над такою особою піклування;

2) суд, вирішивши питання про право, не зазначив точної грошової суми, присудженої до стягнення, або майно, яке підлягає передачі, або дії, що треба виконати. Зокрема, за даною підставою додаткове рішення може бути ухвалене у випадку, якщо, наприклад, суд, вирішивши питання про визнання спадщини відумерлою під час розгляду однойменної категорії цивільних справ, не визначив, яке саме спадкове майно передається у власність територіальної громади;

3) судом не вирішено питання про судові витрати. Необхідно звернути увагу на те, що відповідно до ч. 7 ст. 294 ЦПК України при ухваленні судом рішення у справах окремого провадження судові витрати не відшкодовуються, якщо інше не встановлено законом. Відтак, «невирішення» питання про судові витрати як підстава для ухвалення додаткового рішення у справах окремого провадження майже не зустрічається;

4) суд не допустив негайного виконання рішення у випадках, встановлених ст. 430 ЦПК України. Відповідно до ч. 1 ст. 430 ЦПК України суд може допустити негайне виконання рішень, ухвалених у таких справах окремого провадження, як-от: про відібрання дитини і повернення її тому, з

ким вона проживала; про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб; про примусову госпіталізацію чи продовження строку примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу; про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України; про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку; про видачу або продовження обмежувального припису.

На сьогодні в юридичній літературі обговорюється питання про розширення меж застосування інституту додаткового рішення. Так, І. Приходько пропонує передбачити можливість його постановлення в усіх випадках, коли неповнота судового рішення перешкоджає його виконанню, бо неможливість виконати судовий акт, обумовлена його неповнотою, робить весь судовий процес беззмістовним, оскільки він не завершується захистом права. Суд, за думкою І. Приходька, не повинен виносити завідомо таке рішення, яке не можна буде виконати, а якщо це сталося, то має бути ефективний механізм усунення відповідного дефекту рішення, не пов'язаний із його повним скасуванням та повторним розглядом уже вирішених судом вимог [124, с. 110].

Ці міркування насправді викликають інтерес, однак запропонований І. Приходьком варіант видається нам необґрунтованим. Включивши до переліку підстав ухвалення додаткового рішення будь-які прояви його неповноти, ми неминуче прийдемо до необхідності нормативного закріплення поняття «повнота», яке, як відомо, є родовим по відношенню до всіх передбачених у законі підстав ухвалення додаткового рішення, і на разі – лише доктринальним. У решті решт це не внесе бажаної ясності у досліджуване питання [164, с. 160].

Поряд із підставами, цивільне процесуальне законодавство України регламентує процесуальний порядок ухвалення додаткового рішення. А саме: відповідно до ч. 2–5 ст. 270 ЦПК України заяву про ухвалення додаткового

рішення може бути подано до закінчення строку на виконання рішення. Суд, що ухвалив рішення, ухвалює додаткове судове рішення в тому самому складі протягом десяти днів із дня надходження відповідної заяви. Додаткове судове рішення ухвалюється в тому самому порядку, що й судове рішення. У разі необхідності суд може викликати сторони або інших учасників справи в судове засідання. Неприбуття у судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час та місце судового засідання, не перешкоджає розгляду заяви.

Додаткове рішення або ухвалу про відмову в прийнятті додаткового рішення може бути оскаржено. Якщо на рішення суду подано апеляційну чи касаційну скаргу і разом із цим порушено питання про ухвалення додаткового рішення, суд повинен спочатку ухвалити додаткове рішення, а потім надіслати справу для перегляду до суду вищої інстанції. У разі скасування рішення у справі ухвалене додаткове рішення втрачає силу.

Рішення суду має відповідати критеріям визначеності та ясності: бути логічним, чітким, переконливим і зрозумілим як для учасників справи, так і для державного або приватного виконавця. Якщо ж зміст рішення викладений недостатньо чітко, містить протиріччя або з інших причин є незрозумілим для осіб, які брали участь у справі, або для державного чи приватного виконавця, суд за заявою останніх зобов'язаний роз'яснити таке рішення [101, с. 102].

Роз'яснюючи рішення, суд усуває такий недолік судового рішення, як його неясність [с. 7]. Якщо виникає необхідність роз'яснення рішення, то це свідчить про те, що суд не дотримався такого важливого положення, як доступність актів правосуддя для осіб, які не мають юридичної освіти. Тому йому необхідно виправляти допущену неясність, пояснюючи зацікавленим особам сутність ухваленого судового рішення. Таким чином, суд при роз'ясненні рішення виправляє недоліки своєї діяльності шляхом усунення окремих неточних положень, які містяться в рішенні [144, с. 152].

Отже, роз'яснення рішення суду – це уточнення, більш чітке і зрозуміле викладення дійсного його змісту.

Як правило, роз'яснити потрібно резолютивну частину рішення суду, яка повинна містити чіткі формулювання щодо вирішення спірного правовідношення або інших заявлених вимог. Вважаємо, що при цьому особи, які ініціювали роз'яснення, у відповідній заяві мають вказати: що саме у резолютивній частині рішення для них є незрозумілим; які є варіанти тлумачення рішення; як саме невизначеність та нечіткість резолютивної частини рішення суду може вплинути на ефективність його виконання. Так, наприклад, роз'ясненню може підлягати рішення, ухвалене у справі окремого провадження про видачу судом обмежувального припису, якщо, наприклад, зі змісту рішення чітко не зрозумілий порядок застосування до особи заходів тимчасового обмеження її прав.

Проте, поряд з резолютивною частиною рішення суду, може бути роз'яснена і мотивувальна частина. Потреба у цьому виникає у разі необхідності підтвердження преюдиціально встановленого факту чи правовідношення, визнаного судовим рішенням, що вступило в законну силу [79, с. 256].

Як вже відмічалось, роз'яснення судового рішення здійснюється за заявою учасників справи, державного виконавця, приватного виконавця, якщо судові рішення набуло законної сили. При цьому відповідно до ч. 2 ст. 271 ЦПК України подання заяви про роз'яснення судового рішення допускається, якщо судові рішення ще не виконане або не закінчився строк, протягом якого рішення може бути пред'явлене до примусового виконання.

Суд розглядає заяву про роз'яснення судового рішення у порядку, в якому було ухвалено відповідне судові рішення, протягом десяти днів з дня її надходження. У разі необхідності суд може викликати учасників справи, державного чи приватного виконавця в судові засідання. Неприбуття у судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час та

місце судового засідання, не перешкоджає розглядові заяви про роз'яснення рішення.

Роз'яснення рішення суду здійснюється шляхом постановлення судом відповідної ухвали. В ухвалі з цього приводу суд викладає більш повно і чітко ті частини рішення, розуміння яких викликає труднощі, не вносячи змін до змісту рішення і не торкаючись питань, які не були предметом судового розгляду. Якщо ж учасники справи, державний чи приватний виконавець перед судом фактично поставили питання про зміну рішення або внесення до нього нових даних, суд своєю ухвалою відмовляє у роз'ясненні рішення (п. 13 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 року № 14 «Про судові рішення»).

Таким чином, ми проаналізували способи виправлення недоліків у судовому рішенні судом, який його ухвалив. Наведені вище способи застосовуються для виправлення недоліків у судових рішеннях, ухвалених у всіх видах цивільного судочинства, у тому числі у справах окремого провадження.

Водночас, необхідно звернути увагу на те, що для справ окремого провадження законодавець встановив можливість скасування рішення судом, який його ухвалив, яку, фактично, можна ідентифікувати як спеціальний спосіб виправлення недоліків у судових рішеннях, ухвалених у справах окремого провадження. Зокрема, можливість скасування рішення, судом який його ухвалив, передбачена для таких категорій справ окремого провадження як-от: обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або визнання фізичної особи недієздатною (ч. 3–4 ст. 300 ЦПК України), визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою (ч. 1 ст. 309 ЦПК України), усиновлення (ч. 5–6 ст. 314 ЦПК України). Вбачається, у таких справах суд шляхом скасування ухваленого ним судового рішення певною мірою виправляє допущені ним попередньо недоліки.

Таким чином, поряд із способами виправлення недоліків у судових рішеннях, які застосовуються для всіх видів цивільного судочинства (виправлення описок чи арифметичних помилок у судовому рішенні; ухвалення додаткового рішення суду; роз'яснення судового рішення), у справах окремого провадження суд у випадках, визначених законом, уповноважений на скасування рішення, яке він ухвалив, що можна розглядати як спеціальний спосіб виправлення недоліків у судових рішеннях, ухвалених у справах даного виду цивільного судочинства.

Висновки до розділу 2

Таким чином, дослідивши загальні положення інституту судових рішень у справах окремого провадження, ми дійшли таких висновків:

1. Юридична природа окремого провадження як виду непозовного цивільного судочинства суттєво не впливає на процесуальний порядок ухвалення та проголошення судових рішень. Відтак, рішення та ухвали суду ухвалюються (постановляються) у справах окремого провадження відповідно до загальних правил, встановлених ЦПК України, з певними винятками та доповненнями;

2. Особливості ухвалення та проголошення судових рішень у справах окремого провадження пов'язані з тим, що:

а) у деяких категоріях справ окремого провадження (зокрема, про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; про усиновлення та ін.) суд ухвалює рішення у складі одного судді і двох присяжних;

б) у деяких категоріях справ окремого провадження під час ухвалення рішення суд, поряд із переліком питань, передбачених ч. 1 ст. 264 ЦПК України, додатково має розв'язати низку питань, передбачених спеціальними

нормами (ч. 7 ст. 294, ч. 1 ст. 300, ч. 3 ст. 314, ст. 338, ч. 2 ст. 350-6 ЦПК України);

в) всупереч загальному правилу, що після проголошення рішення суд, який його ухвалив, не може сам скасувати або змінити це рішення, законодавець передбачає можливість скасування рішення, судом який його ухвалив, у таких категоріях справ окремого провадження, як-от: а) про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною; б) про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою; в) про усиновлення.

3. Виходячи з того, що у справах окремого провадження до суду подається не позов, а заява, вбачається, що заходи забезпечення мають застосовуватися не щодо позову, а щодо заяви. Такими заходами, зокрема, можуть бути: у справах про визнання спадщини відумерлою та передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність – заборона вчиняти щодо спадщини або безхазяйної нерухомої речі, яка є предметом заяви, будь-які дії (п. 2 ч. 1 ст. 150 ЦПК України); у справах про продовження строку примусової госпіталізації хворого на заразну форму туберкульозу до протитуберкульозного закладу – заборона хворому на заразну форму туберкульозу до ухвалення рішення суду покидати протитуберкульозний заклад (п. 2 ч. 1 ст. 150 ЦПК України) тощо.

4. Законна сила рішення – його якість, що характеризує рішення суду як акт правосуддя і забезпечує реалізацію владного веління, що міститься у рішенні, та визначеність у встановлених рішенням суду правовідносинах.

5. Законна сила судових рішень у справах окремого провадження має ще особливості, пов'язані із тим, що для справ окремого провадження не притаманна наявність сторін із протилежними інтересами і, власне, – спору між ними.

6. Законна сила рішення суду виявляється у незмінності та виключності судового рішення.

7. Незмінність судового рішення – неможливість переглядати і спростовувати в апеляційному або іншому порядку рішення, яке набрало законної сили, для сторін та інших учасників справи.

8. У деяких категоріях справ окремого провадження (про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або визнання фізичної особи недієздатною, про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою, про усиновлення) законній силі судового рішення не притаманна така його властивість як незмінність, що опосередковується правом суду скасувати рішення, яке набрало законної сили, у зв'язку із зміною обставин, які були підставою для подання відповідної заяви.

9. Виключність як властивість законної сили судового рішення у справах окремого провадження проявляється у неможливості після набрання рішенням законної сили для заявника заявляти в суді ті ж вимоги, з тих же підстав.

10. Виходячи з того, що постановлення ухвал в порядку окремого провадження здійснюється за загальними правилами, визначеними ЦПК України, ухвали, постановлені у справах окремого провадження, набирають законної сили в загальному порядку, регламентованому ст. 261 ЦПК України.

11. Поряд із способами виправлення недоліків у судових рішеннях, які застосовуються для всіх видів цивільного судочинства (виправлення описок чи арифметичних помилок у судовому рішенні; ухвалення додаткового рішення суду; роз'яснення судового рішення), у справах окремого провадження суд у випадках, визначених законом, уповноважений на скасування рішення, яке він ухвалив, що можна розглядати як спеціальний спосіб виправлення недоліків у судових рішеннях, ухвалених у справах даного виду цивільного судочинства.

РОЗДІЛ 3.

ОСОБЛИВОСТІ РІШЕНЬ СУДУ, УХВАЛЕНИХ У ПЕВНИХ КАТЕГОРІЯХ СПРАВ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

3.1 Рішення суду, ухвалені у справах про зміну цивільно-правового статусу фізичної особи

Однією з категорій цивільних справ, які розглядаються в порядку окремого провадження, є справи про зміну цивільно-правового статусу фізичної особи.

Як слушно відмічає С. С. Бичкова, правовий статус є однією із найважливіших юридичних категорій, яка відображає складні зв'язки, що виникають між державою і особою, а також, що виникають між особами у різноманітних правовідносинах, в яких вони беруть участь [9, с. 37].

Так, О. А. Лукашева у загальному виді характеризує правовий статус особистості як систему прав та обов'язків, що законодавчо закріплюється державами в конституціях, міжнародних правових актах про права людини та інших нормативно-юридичних актах. При цьому елементами, що складають правовий статус, вона вважає юридичні права, свободи та обов'язки [98, с. 225, 229–233]. Аналогічної позиції щодо елементів правового статусу притримуються і деякі інші вчені [16, с. 207; 62, с. 125; 76, с. 112; 86, с. 364; 87, с. 73].

На думку С. Л. Лисенкова, правовий статус особи – це сукупність закріплених у чинному законодавстві прав, свобод та обов'язків, а також гарантій їх реалізації. Отже, правовий статус є складним явищем, яке включає три елементи: 1) права і свободи; 2) обов'язки; 3) гарантії реального здійснення прав і обов'язків [82, с. 258].

На погляд О. Ф. Скакун, правовий статус особистості – це система

закріплених в нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто як такий, що має правосуб'єктність) координує свою поведінку у суспільстві. Структура правового статусу виявляється, на її погляд, у сукупності таких елементів, як: правосуб'єктність, права, свободи, обов'язки, відповідальність. При цьому остання має вторинний характер, оскільки реалізується у результаті скоєного правопорушення або у зв'язку з невиконанням компетенції чи перевищенням її обсягу [149, с. 409, 412].

М. І. Матузов у структуру поняття «правовий статус» включає такі елементи: 1) правові норми, що встановлюють цей статус; 2) правосуб'єктність; 3) основні права й обов'язки; 4) законні інтереси; 5) громадянство; 6) юридична відповідальність; 7) правові принципи; 8) правовідносини загального (статусного типу) [154, с. 237].

В. І. Леушин вважає, що правовий статус охоплює правосуб'єктність, основні права, свободи та обов'язки, закріплені у Конституції [155, с. 356].

На думку О. Г. Братко, елементами правового статусу є права, свободи та обов'язки, передбачені нормами міжнародного права і Конституцією, правоздатність і дієздатність, громадянство [98, с. 152–153].

О. В. Сурілов підкреслює, що структуру правового статусу утворюють: громадянство, як політико-правова основа статусу особистості; передбачена в Конституції й інших нормативних актах постійна єдність прав, свобод, обов'язків, невіддільних від особистості й наданих всім громадянам на засадах рівності; юридичні гарантії їхньої реалізації [153, с. 395].

Поряд із вищезазначеними, в юридичній літературі трапляються й такі дефініції правового статусу, в яких відсутні характерні риси, елементи досліджуваного нами правового явища. Так, правовим статусом іноді іменується правове становище громадян [155, с. 356]; ті правові позиції, що їх вони посідають стосовно один до одного, щодо держави [6, с. 649]; юридичне закріплення становища людини і громадянина у сучасному

суспільстві; результат політико-правового зв'язку особи з державою [158, с. 154].

Слід погодитися з тим, що наукові уявлення вчених-теоретиків щодо юридичної природи та структури правового статусу доволі різноманітні. Проте більшість науковців сутність правового статусу визначає через упорядковану сукупність елементів, що становлять його зміст. Такий підхід видається слушним, адже, щоб встановити сутність складного правового явища, необхідно виокремити його складові елементи, упорядкувавши їх у певну систему [9, с. 39].

Щодо елементів правового статусу ми розділяємо висловлену в юридичній літературі думку про те, що правовий статус беззаперечно мають формувати права та обов'язки. Виходячи із загальних положень теорії права, суб'єктивні права – це вид та міра можливої поведінки суб'єкта, а юридичні обов'язки – це вид та міра необхідної, доцільної та розумної поведінки суб'єкта. Відтак, суб'єктивні права та юридичні обов'язки суб'єктів – невід'ємні, взаємозалежні елементи правового статусу. Як підкреслюється в літературі: права одних осіб, не підкріплені обов'язками інших, не можуть бути реалізованими [126, с. 231]. Таким чином, обов'язки – настільки ж важливий і необхідний елемент правового статусу, як і права, та навпаки [9, с. 39–40].

Одним із видів галузевого правового статусу є цивільно-правовий статус, який становлять цивільні права та цивільні обов'язки особи. Відповідно, зміною цивільно-правового статусу є зміна цивільних прав та обов'язків особи.

Як вже відмічалось вище, однією з категорій цивільних справ, які розглядаються в порядку окремого провадження, є справи про зміну цивільно-правового статусу фізичної особи, до яких належать справи про:

- 1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи;
- 2) визнання фізичної особи недієздатною;

- 3) надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності;
- 4) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;
- 5) усиновлення;
- 6) надання права на шлюб;
- 7) розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей, за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі;
- 8) встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя.

За наслідками розгляду в порядку окремого провадження таких справ суд ухвалює рішення по суті заявлених вимог. Отже, якими особливостями процесуальної форми характеризуються рішення, ухвалені у справах про зміну цивільно-правового статусу фізичної особи?

Розглянемо кожну з відповідних категорій цивільних справ окремо.

Рішення суду у справах про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи. Відповідно до ч. 1, 2 ст. 36 ЦК України суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона: а) страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними; б) зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище.

Аналіз цивільного процесуального законодавства України дає підстави стверджувати, що рішення суду, ухвалене у справі про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, характеризується такими особливостями процесуальної форми:

- 1) у своєму рішенні суд має не тільки обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, але й встановити над нею піклування і за поданням органу опіки та піклування призначити їй піклувальника (ч. 1 ст. 300 ЦПК України);
- 2) суд має право скасувати як своє рішення про призначення особі

підкувальника, так і про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи.

А саме: суд за заявою органу опіки та піклування чи особи, призначеної підкувальником, у місячний строк звільняє її від повноважень підкувальника і призначає за поданням органу опіки та піклування іншу особу, про що постановляє ухвалу. Суд за заявою особи, над якою встановлено піклування, може звільнити підкувальника від його повноважень і призначити за поданням органу опіки та піклування іншого підкувальника, про що постановляє ухвалу. Суд розглядає питання про звільнення підкувальника в судовому засіданні з повідомленням заінтересованих осіб. Неявка цих осіб не перешкоджає розгляду питання про звільнення опікуна або підкувальника (ч. 2 ст. 300 ЦПК України).

У зв'язку із наведеним виникає питання: виходячи з того, що відповідно до ч. 2–5 ст. 258 ЦПК України ухвалами, здебільшого, вирішуються процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, а рішенням цивільна справа вирішується по суті, чому про звільнення підкувальника суд постановляє ухвалу, а не рішення? Тим більше, що фактично ухвалою про звільнення підкувальника і призначення ним іншої особи скасовується попереднє рішення суду, яким в якості підкувальника було визначено іншу особу¹.

Вважаємо, цивільне процесуальне законодавство у зазначеному контексті потребує оптимізації: правова норма, що її містить абзац 1 ч. 2 ст. 300 ЦПК України має бути викладена у новій редакції: «Суд за заявою органу опіки та піклування чи особи, призначеної підкувальником або опікуном, у місячний строк звільняє її від повноважень підкувальника або опікуна і призначає за поданням органу опіки та піклування іншу особу, про що ухвалює рішення. Суд за заявою особи, над якою встановлено піклування, може звільнити підкувальника від його повноважень і призначити за

¹ Аналогічний висновок можна зробити і щодо справ про звільнення опікуна.

поданням органу опіки та піклування іншого піклувальника, про що ухвалює рішення».

Виконання судового рішення про звільнення опікуна або піклувальника здійснюється шляхом видачі копії такого рішення особам, які брали участь у справі, або направлення його копії відповідним закладам та установам. При цьому, як визначено у п. 5.5 Правил опіки та піклування, затверджених наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України № 34/166/131/88 від 26 травня 1999 р., посвідчення, видане опікуну або піклувальнику, у разі його звільнення має бути повернуто органам опіки та піклування.

Як зазначалося вище, також суд має право скасувати своє рішення про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та поновити цивільну дієздатність фізичної особи, цивільна дієздатність якої була обмежена, що здійснюється за заявою самої фізичної особи, її піклувальника, членів сім'ї або органу опіки та піклування, про що суд постановляє рішення.

Рішення суду у справах про визнання фізичної особи недієздатною. Як визначено у ч. 1 ст. 39 ЦК України, фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

Рішення суду, ухвалене у справі про визнання фізичної особи недієздатною, характеризується такими особливостями процесуальної форми:

1) у своєму рішенні суд має не тільки визнати фізичну особу недієздатною, але й встановити над нею опіку і за поданням органу опіки та піклування призначити їй опікуна (ч. 1 ст. 300 ЦПК України);

2) суд має право скасувати як своє рішення про призначення особі опікуна², так і про визнання фізичної особи недієздатною.

² Скасування рішення суду про призначення особі опікуна і визначення ним іншої особи здійснюється в порядку, передбаченому ч. 2 ст. 300 ЦПК України, який був розглянутий нами вище.

Відповідно до ч. 4 ст. 300 ЦПК України скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною, в разі її видужання або значного поліпшення її психічного стану здійснюється за рішенням суду на підставі відповідного висновку судово-психіатричної експертизи за заявою опікуна, членів сім'ї, органу опіки та піклування або самої особи, визнаної недієздатною.

Наведена правова норма є підставою для низки висновків та запитань.

По-перше, виходячи з того, що суд має право скасувати своє рішення про визнання фізичної особи недієздатною та поновити цивільну дієздатність фізичної особи лише на підставі відповідного висновку судово-психіатричної експертизи, видається обов'язковим елементом мотивувальної частини такого рішення є зазначення про наявність відповідного висновку та його зміст.

По-друге, у зв'язку з останньою новелізацією ЦПК України від 03 жовтня 2017 року законодавець розширив перелік суб'єктів права на звернення до суду із відповідною заявою за рахунок самої особи, визнаної недієздатною. У зв'язку із цим виникає питання: як відповідна норма (ч. 4 ст. 300 ЦПК України) кореспондується із нормою про цивільну процесуальну дієздатність (ст. 47 ЦПК України)?

Як впливає із ст. 47 ЦПК України, цивільну процесуальну дієздатність мають усі фізичні особи (у тому числі іноземці та особи без громадянства), а саме:

а) фізичні особи, які досягли повноліття, усвідомлюють значення своїх дій і можуть керувати ними;

б) фізичні особи, які не досягли повноліття, але зареєстрували шлюб. У такому випадку цивільна процесуальна дієздатність виникає з моменту реєстрації шлюбу. При цьому у разі припинення шлюбу до досягнення фізичною особою повноліття, а також у разі визнання шлюбу недійсним з

підстав, не пов'язаних з протиправною поведінкою неповнолітньої особи, набута нею повна цивільна дієздатність зберігається (ч. 2 ст. 34 ЦК України), а отже, зберігається і її цивільна процесуальна дієздатність;

в) фізичні особи, яким надано повну цивільну дієздатність у порядку, встановленому ЦПК України.

Виходячи з наведеного, можна стверджувати, що особи, які визнані недієздатними зі рішенням суду, відповідно до ЦПК України не мають цивільної процесуальної дієздатності.

В юридичній літературі С. С. Бичковою була висловлена думка про те, що недієздатні фізичні особи все ж таки наділені цивільною процесуальною дієздатністю, яка є нульовою. Нульова цивільна процесуальна дієздатність – це здатність через представника здійснювати у суді цивільні процесуальні права і виконувати цивільні процесуальні обов'язки певного учасника цивільного процесу. За нульової цивільної процесуальної дієздатності у фізичних і юридичних осіб, а також у інших учасників правовідносин, справи щодо яких розглядаються в порядку цивільного судочинства, хоча і відсутня здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права і виконувати цивільні процесуальні обов'язки певного учасника цивільного процесу, але залишається здатність здійснювати (виконувати) відповідні елементи цивільного процесуального правового статусу опосередковано – через законного представника [9, с. 78–79].

Ми розділяємо відповідну позицію і вважаємо, що фізичні особи, які були визнані недієздатними за рішенням суду наділяються нульовою цивільною процесуальною дієздатністю, що полягає у здатності через представника здійснювати у суді цивільні процесуальні права і виконувати цивільні процесуальні обов'язки певного учасника цивільного процесу.

Таким чином, у справах про скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною, заявником, поряд з опікуном, членами

сім'ї такої особи, органу опіки та піклування, може виступати сама особа, визнана недієздатною, проте здійснювати в суді свої цивільні процесуальні права та виконувати свої цивільні процесуальні обов'язки вона уповноважена тільки через законного представника – опікуна;

3) законна сила рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною має строковий характер.

Відповідно до ч. 6–9 ст. 300 ЦПК України строк дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною визначається судом, але не може перевищувати двох років. Клопотання про продовження строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною має право подати опікун, представник органу опіки та піклування не пізніше ніж за п'ятнадцять днів до закінчення строку, визначеного ч. 6 ст. 300 ЦПК України. Клопотання про продовження строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною повинно містити обставини, що свідчать про продовження хронічного, стійкого психічного розладу, внаслідок чого особа продовжує не усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, підтверджені відповідним висновком судово-психіатричної експертизи. Суд зобов'язаний розглянути клопотання про продовження строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною до закінчення строку його дії в порядку, встановленому ст. 299 ЦПК України.

Наведена норма також є однією з новел ЦПК України у редакції від 03 жовтня 2017 року. На наш погляд, законодавцеві доцільно повернутися до попередньої редакції, відповідно до якої законна сила рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною мала безстроковий характер, виходячи з таких аргументів. По-перше, виникає питання щодо правочинів, укладених такою особою після спливу строку дії відповідного рішення суду у випадку, якщо, наприклад, опікун, представник органу опіки та піклування з різних причин не подадуть до суду клопотання про продовження строку дії рішення. Відповідно до норм ЦК України (ст. 225) такі правочини можуть бути

визнані недійсними за рішенням суду як такі, що укладені особою, яка в момент їх вчинення не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними. По-друге, виникає питання, як у особи, яка хворіє на хронічний, стійкий психічний розлад такий розлад може припинитися і якими обставинами має керуватися суддя, визначаючи при цьому строк дії відповідного рішення суду?

Виходячи з цих аргументів, вважаємо, що правові норми, що їх містить ч. 6–9 ст. 300 ЦПК України, мають бути виключені з ЦПК України;

4) цивільним процесуальним законодавством України передбачено спеціальний процесуальний порядок виконання таких рішень, що передбачає надіслання їх копії після набрання законної сили органу опіки та піклування, органам ведення Державного реєстру виборців за місцем проживання фізичної особи (ч. 5 ст. 300 ЦПК України).

Рішення суду у справах про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності. Відповідно до ч. 1–2 ст. 35 ЦК України повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини, за відсутності письмової згоди батьків (усиновлювачів) або піклувальника.

Рішення суду у справах про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності характеризується такими особливостями процесуальної форми:

1) у мотивувальній частині рішення суд обов'язково має вказати на підставу надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності, що має бути підтверджено трудовим договором або відповідним актовим записом цивільного стану, а також мотиви, з яких відхилено доводи батьків (усиновлювачів) або піклувальника щодо надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності;

2) цивільним процесуальним законодавством України передбачено

спеціальний процесуальний порядок виконання таких рішень, що передбачає надіслання їх копії після набрання законної сили органом опіки та піклування (ч. 3 ст. 304 ЦПК України).

Рішення суду у справах про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою. Відповідно до ч. 1 ст. 43 ЦК України фізична особа може бути визнана судом безвісно відсутньою, якщо протягом одного року в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування.

Фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років, а якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку, – протягом шести місяців, а за можливості вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку або інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру – протягом одного місяця після завершення роботи спеціальної комісії, утвореної внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. Фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, може бути оголошена судом померлою після спливу двох років від дня закінчення воєнних дій. З урахуванням конкретних обставин справи суд може оголосити фізичну особу померлою і до спливу цього строку, але не раніше спливу шести місяців (ч. 1–2 ст. 46 ЦК України).

Аналіз цивільного та цивільного процесуального законодавства України діє підстави стверджувати, що рішення суду про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою характеризується такими особливостями процесуальної форми:

1) у мотивувальній частині рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою обов'язково зазначається: мета, задля якої необхідно заявникові визнати фізичну особу безвісно

відсутньою або оголосити її померлою; обставини, що підтверджують безвісну відсутність фізичної особи, або обставини, що загрожували смертю фізичній особі, яка пропала безвісти, або обставини, що дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку;

2) у резолютивній частині рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою суд, поряд із вирішенням питання про безвісну відсутність такої особи, має встановити над майном такої особи опіку;

3) рішення суду про визнання фізичної особи безвісно відсутньою після набрання ним законної сили надсилається нотаріусу за останнім місцем проживання такої особи, для проведення опису належного їй майна та встановлення над ним опіки;

4) рішення суду про оголошення фізичної особи померлою після набрання ним законної сили надсилається відповідному органу державної реєстрації актів цивільного стану для реєстрації смерті фізичної особи, а також до нотаріуса за місцем відкриття спадщини, а в населеному пункті, де немає нотаріуса, – відповідному органу місцевого самоврядування для вжиття заходів щодо охорони спадкового майна. За наявності в населеному пункті кількох нотаріусів, а також у випадках, коли місце відкриття спадщини невідоме, рішення надсилається до державного нотаріального архіву з метою передачі його за належністю уповноваженому нотаріусу для вжиття заходів з охорони спадкового майна;

5) суд має право скасувати своє рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою. Як визначено у ч. 1 ст. 309 ЦПК України, у разі одержання заяви про появу фізичної особи, яку було визнано безвісно відсутньою або оголошено померлою, або відомостей про місцеперебування цієї особи суд за місцеперебуванням особи або суд, який ухвалив рішення про визнання особи безвісно відсутньою або оголосив її померлою, призначає справу до слухання за участю цієї особи, заявника та інших заінтересованих осіб і скасовує своє рішення про визнання фізичної

особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою;

б) цивільне процесуальне законодавство України (ч. 2 ст. 309 ЦПК України) встановлює спеціальний порядок виконання рішення суду про скасування рішення суду про оголошення фізичної особи померлою: копію такого рішення надсилається відповідному органу державної реєстрації актів цивільного стану для анулювання актового запису про смерть.

Рішення суду у справах про усиновлення. Відповідно до ст. 207 СК України усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду, крім випадку, передбаченого ст. 282 СК України. Усиновлення дитини провадиться у її найвищих інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя.

В Україні до 1 квітня 1996 р. усиновлення проводилося і санкціонувалося органами державної влади шляхом прийняття рішень виконавчими комітетами районної чи міської ради народних депутатів. При цьому сільські та селищні ради такими правами не наділялися. 30 січня 1996 р. з прийняттям Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю», який набрав чинності 1 квітня 1996 р., питання усиновлення почали вирішуватися у судовому порядку [173, с. 458].

Як слушно зазначає З. В. Ромовська, віднесення розгляду заяви про усиновлення до компетенції суду і визнання рішення суду юридичною підставою для виникнення відповідних правових наслідків започаткувало нову сторінку діяльності судової влади. У сфері приватних відносин суд не лише вирішує спір щодо здійснення існуючого права, а й надає право започаткувати бажані для суспільства відносини. Як і в інших, у цій ситуації суд також досліджує питання про наявність в особи відповідного права (права бути усиновлювачем), що повністю узгоджується з функціями суду як органу правосуддя [142, с. 312].

Отже, судовий розгляд максимально забезпечує здійснення процедури

усиновлення з дотриманням передбаченого законом порядку шляхом встановлення обставин, з якими закон пов'язує настання відповідних правових наслідків, дослідження та оцінки доданих на їх підтвердження доказів, висновків компетентних органів щодо доцільності усиновлення та відповідності його інтересам дитини, і тому є гарантією ухвалення законного та обґрунтованого рішення, ефективного захисту прав та інтересів дитини й інших заінтересованих у розгляді справи осіб [79, с. 736].

Принагідно зауважимо, що судовий порядок усиновлення встановлено у більшості зарубіжних країн, оскільки саме судова процедура містить значні гарантії захисту прав дітей та усиновлювачів і свідчить про особливу зацікавленість суспільства і держави у цих відносинах [94].

Аналіз сімейного та цивільного процесуального законодавства України дає підстави стверджувати, що рішення суду про усиновлення характеризується такими особливостями процесуальної форми:

1) СК України (ч. 1 ст. 224) визначає вичерпний перелік обставин, які мають враховуватися судом під час ухвалення рішення про усиновлення, як-от: стан здоров'я та матеріальне становище особи, яка бажає усиновити дитину, її сімейний стан та умови проживання, ставлення до виховання дитини; мотиви, на підставі яких особа бажає усиновити дитину; мотиви того, чому другий із подружжя не бажає бути усиновлювачем, якщо лише один із подружжя подав заяву про усиновлення; взаємовідповідність особи, яка бажає усиновити дитину, та дитини, а також те, як довго ця особа опікується вже дитиною; особу дитини та стан її здоров'я; ставлення дитини до особи, яка бажає її усиновити;

2) обов'язковими елементами резолютивної частини рішення суду про усиновлення є: у разі задоволення заяви – рішення про усиновлення дитини або повнолітньої особи заявником (заявниками); за клопотанням заявника (заявників) суд у резолютивній частині рішення зазначає про зміну імені, прізвища та по батькові, дати і місця народження усиновленої дитини, про

зміну імені, прізвища, по батькові усиновленої повнолітньої особи, про запис усиновлювачів батьками;

У контексті резолютивної частини рішення суду про усиновлення необхідно звернути увагу на те, що матеріальний та процесуальний закони по-різному регламентують формулювання резолютивної частини рішення суду про усиновлення. Так, у ч. 2 ст. 224 СК України законодавець наголошує на тому, що суд, ухваливши рішення про усиновлення, «оголошує особу усиновлювачем дитини». Водночас у ч. 2 ст. 255 ЦПК України мова йде вже про «усиновлення дитини або повнолітньої особи заявником (заявниками)» [188, с. 371–372].

У цій площині З. В. Ромовська свого часу зауважила: «Ні кодекс про шлюб та сім'ю 1969 р., ні ЦПК України 1963 р. не визначали, яким має бути зміст резолютивної частини рішення суду про усиновлення. Ця прогалина зумовила існування різних її варіантів: «надати дозвіл на усиновлення», «визнати усиновлювачем», «провести усиновлення». Кожен з цих варіантів був об'єктом критики з таких підстав: 1) саме суд, а не який-небудь інший орган, постановляє рішення про усиновлення, а отже, немає того, кому був би адресований дозвіл на усиновлення; 2) суд визнає певні обставини, які реально існують, але вимагають відповідного підтвердження, тому не можна особу визнати усиновлювачем, адже такою вона не є; 3) «провести усиновлення» – також не найкраще формулювання. Тому було обрано оптимальний спосіб вирішення цієї проблеми, яким є «оголошення заявника усиновлювачем» як особи, яка здобула перемогу над іншими претендентами на усиновлення» [142, с. 334].

Відповідна логіка видається нам виваженою. Поділяючи наведені аргументи, з метою уніфікації процесуальної термінології пропонуємо змінити редакцію правової норми, що її містить ч. 2 ст. 255 ЦПК України, виклавши її таким чином: «У разі задоволення заяви про усиновлення суд оголошує заявника (заявників) усиновлювачем (усиновлювачами), про що

зазначає у резолютивній частині рішення» [188, с. 372];

3) усиновлення вважається здійсненим з дня набрання законної сили рішенням суду. Для внесення змін до актового запису про народження усиновленої дитини або повнолітньої особи копія рішення суду надсилається до органу ДРАЦСу за місцем ухвалення рішення, а у справах про усиновлення дітей іноземцями – також до уповноваженого органу виконавчої влади (ч. 7 ст. 255 ЦПК України). У разі якщо фактичне місце проживання особи, щодо якої подано заяву про усиновлення, не збігається з місцем її народження, копія рішення суду надсилається органу ДРАЦСу за місцем народження такої особи (п. 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 березня 2007 р. № 3 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав») [188, с. 372];

4) цивільне процесуальне законодавство України передбачає можливість скасування рішення про усиновлення судом, який його ухвалив. А саме: відповідно до ч. 5–6 ст. 314 ЦПК України якщо після ухвалення рішення про усиновлення, але до набрання ним законної сили батьки дитини відкликали свою згоду на її усиновлення, суд скасовує своє рішення і поновлює розгляд справи. У разі відкликання заяви про усиновлення після ухвалення рішення про усиновлення, але до набрання ним законної сили, суд скасовує своє рішення і залишає заяву без розгляду.

Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 238 СК України усиновлення може бути скасоване за рішенням суду, якщо: а) воно суперечить інтересам дитини, не забезпечує їй сімейного виховання; б) дитина страждає недоумством, на психічну чи іншу тяжку невиліковну хворобу, про що усиновлювач не знав і не міг знати на час усиновлення; в) між усиновлювачем і дитиною склалися, незалежно від волі усиновлювача, стосунки, які роблять неможливими їхнє спільне проживання і виконання усиновлювачем своїх батьківських обов'язків.

Скасування усиновлення не допускається після досягнення дитиною повноліття. Усиновлення може бути скасоване після досягнення дитиною повноліття, якщо протиправна поведінка усиновленого, усиновлювача загрожує життю, здоров'ю усиновлювача, усиновленого або інших членів сім'ї. Усиновлення повнолітньої особи може бути скасовано судом за взаємною згодою усиновлювача і усиновленого або на вимогу одного з них, якщо сімейні відносини між ними не склалися (ч. 2, 3 ст. 238 СК України).

Для прикладу скасування усиновлення на підставі ч. 3 ст. 238 СК України наведемо рішення Острозького районного суду Рівненської області від 19 грудня 2017 року. Під час розгляду справи було встановлено: в Острозький районний суд Рівненської області з заявою про скасування усиновлення звернувся ОСОБА_1. Свою заяву мотивує тим, що 14.02.2003 його мати ОСОБА_4 зареєструвала шлюб з ОСОБА_3, який його усиновив. Вказує, що з квітня 2008 року шлюбні відносини між ОСОБА_4 та ОСОБА_3 погіршувалися, а згодом припинилися і з того часу усиновлювач втратив інтерес до їхнього життя, матеріально не забезпечував, разом з ними не проживав, його вихованням не займався та не цікавився. Зазначаючи, що в лютому 2009 року шлюб між його матір'ю та ОСОБА_3 був припинений за рішенням суду, сімейні відносини між ними не склалися, і вказуючи на те, що на даний час він є повнолітнім, має нотаріально посвідчену згоду усиновлювача на скасування усиновлення, просить скасувати його усиновлення ОСОБА_3 та поновити його актовий запис про народження. Свідок ОСОБА_4 в судовому засіданні вказала, що є матір'ю заявника і підтвердила факт того, що дійсно в лютому 2003 року вона зареєструвала шлюб з ОСОБА_3, який згодом усиновив її сина. А через нетривалий час покинув їхню сім'ю і шлюбні відносини між ними були припинені. Вказала, що на даний час її син налагодив спілкування із своїм біологічним батьком, проживає у нього, має хороші відносини і саме тому звернувся із даною заявою до суду.

Враховуючи вищезазначене, Острозький районний суд Рівненської області ухвалив заяву ОСОБА_1 про скасування усиновлення задовольнити. Скасувати усиновлення ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, усиновителем ОСОБА_3, внесене відділом реєстрації актів цивільного стану Рівненського міського управління юстиції 24 жовтня 2006 року. Зобов'язати відділ реєстрації актів цивільного стану Рівненського міського управління юстиції, внести зміни в актовий запис про народження дитини №103 від 08 січня 1998 року, змінивши відомості у графі по батькові з «ОСОБА_1» на «ІНФОРМАЦІЯ_2» [].

Рішення суду у справах про надання права на шлюб. Як зазначається в юридичній літературі, надання права на шлюб є особливою категорією справ: законодавець хоча і виокремлює справи про надання права на шлюб у переліку справ окремого провадження, спеціального процесуального механізму їх розгляду цивільне процесуальне законодавство України не передбачає. А отже, особливість правового регулювання процесуальної форми розгляду справ про надання права на шлюб полягає в поєднанні в одне ціле процесуальних вкраплень у нормах сімейного права, загального порядку розгляду справ окремого провадження та застосування загальних положень ЦПК України [200, с. 91].

Відповідно до ч. 2 ст. 23 СК України за заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам. Крім того, як визначено у ч. 4 ст. 26 СК України, за рішенням суду може бути надане право на шлюб між рідною дитиною усиновлювача та усиновленою ним дитиною, а також між дітьми, які були усиновлені ним.

На підставі аналізу сімейного та цивільного процесуального законодавства України ми можемо стверджувати, що рішення суду про надання права на шлюб характеризується такими особливостями процесуальної форми:

1) зміст резолютивної частини рішення суду про надання права на шлюб залежить від того, хто є заявником у відповідній категорії справ.

Так, якщо з відповідною заявою до суду звернулися рідна дитина усиновлювача та усиновлена ним дитина або діти, які були усиновлені усиновлювачем (ч. 4 ст. 26 СК України), у резолютивній частині рішення суду про надання права на шлюб зазначаються такі обставини: а) факт наявності в усиновлювача рідної дитини; б) факт усиновлення (однієї дитини або декількох дітей); в) у випадку, якщо із заявою про надання права на шлюб звернулися діти, які були усиновлені усиновлювачем, – відсутність між усиновленими дітьми такого ступеню кровного зв'язку, що унеможливило укладення шлюбу відповідно до СК України; г) відповідність надання права на шлюб інтересам заявника (заявників).

Якщо заявником у справах про надання права на шлюб виступає неповнолітня особа, яка досягла шістнадцяти років, у резолютивній частині рішення суду про надання права на шлюб зазначаються такі обставини: а) факт досягнення заявником (заявниками) встановленого законом віку – шістнадцяти років; б) відповідність надання права на шлюб інтересам заявника (заявників).

Потрібно зазначити, що ні сімейне, ні цивільне процесуальне законодавство України не передбачає навіть приблизного переліку обставин, які має враховувати суд, визначаючи відповідність надання права на шлюб інтересам заявника (заявників). Зазвичай, у судовій практиці ними вважаються вагітність, народження дитини, перебування у фактичних шлюбних відносинах тощо [137, 476–477].

При цьому обов'язок доказування факту відповідності надання права на шлюб інтересам заявника (заявників) покладається на останнього (останніх). На цьому наполягає і Пленум Верховного Суду України, який у своїй Постанові від 21 грудня 2007 р. № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання

шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» зазначає: оскільки розгляд справи провадиться в межах заявлених вимог і на підставі поданих доказів, суди згідно зі ст. 119 ЦПК України повинні вимагати від осіб, які подали заяву, повного викладення обставин, що ними обґрунтовуються дані вимоги, й посилення на засоби їх доказування (п. 4) [191, с. 145].

Слід звернути увагу і на те, що відповідно до п. 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 р. № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» заперечення батьків (піклувальників) щодо надання права на шлюб не може бути підставою для відмови у задоволенні заяви, якщо судом буде встановлена відповідність надання такого права інтересам заявника (заявників), оскільки головним критерієм для задоволення заяви про надання права на шлюб є встановлення судом факту відповідності такого права інтересам заявника. Як правильно наголошує Ю. В. Білоусов, думка батьків (усиновлювачів, піклувальників) щодо доцільності надання їх дитині (підопічному) права на шлюб може лише сприяти встановленню дійсних обставин справи, з'ясуванню відповідності надання цього права інтересам неповнолітньої особи [177, с. 535].

Дещо по-іншому зазначене питання вирішується у деяких країнах Європи. Так, згідно із ст. 148 ЦК Франції неповнолітні не мають права укласти шлюб без згоди батьків. Водночас за наявності суперечок між батьком і матір'ю щодо укладення шлюбу їхньою неповнолітньою дитиною згода батьків на укладення шлюбу вважається отриманою [188, с. 245];

2) право на шлюб виникає з моменту набрання рішенням суду законної сили. Для укладення шлюбу відповідне судове рішення, поряд із заявою про реєстрацію шлюбу, має бути подане до органу ДРАЦСу. Хоча, звичайно, наявність рішення суду про надання права на шлюб не зобов'язує особу

подавати заяву про реєстрацію шлюбу і навіть у разі її подання – реєструвати шлюб. Адже не можна забувати про обов'язкову умову здійснення права на шлюб – його добровільність (ч. 1 ст. 51 Конституції України, ч. 1 ст. 24 СК України) [188, с. 245].

Рішення суду у справах про розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей, за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі. Одразу слід звернути увагу на те, що сімейне законодавство України встановлює спеціальні передумови звернення до суду із заявою про розірвання шлюбу в порядку окремого провадження, які мають бути відображені у резолютивній частині відповідного рішення суду.

Зокрема, спеціальними передумовами реалізації права на подання до суду заяви про розірвання шлюбу, якщо шлюб розривається за спільною заявою подружжя, яке має дітей (ст. 109 СК України, ч. 3 ст. 234 ЦПК України), є: а) наявність взаємної згоди подружжя на розірвання шлюбу (ч. 1 ст. 109 СК України); б) наявність у подружжя дітей (ч. 1 ст. 109 СК України); в) наявність між подружжям домовленості про те: яким буде розмір аліментів на дитину; з ким із подружжя будуть проживати діти; яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той з батьків, хто буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей (частини 1, 2 ст. 109 СК України) [96, с. 106].

Спеціальними передумовами реалізації права на подання до суду заяви про розірвання шлюбу, якщо шлюб розривається за заявою будь-кого з подружжя, якщо один із нього засуджений до позбавлення волі (ч. 3 ст. 234 ЦПК України), є: а) факт засудження одного з подружжя до позбавлення волі (ч. 3 ст. 234 ЦПК України); б) наявність взаємної згоди подружжя на розірвання шлюбу; в) відсутність у подружжя дітей [96, с. 107].

Виходячи із зазначеного, особливостями процесуальної форми рішення суду про розірвання шлюбу є:

1) обов'язковими елементами мотивувальної частини рішення суду про

розірвання шлюбу є зазначення про такі обставини:

а) якщо шлюб розривається за заявою подружжя, яке має дітей:
 а) наявність взаємної згоди подружжя на розірвання шлюбу (ч. 1 ст. 109 СК України); б) наявність у подружжя неповнолітніх дітей (ч. 1 ст. 109 СК України); в) досягнення між подружжям домовленості щодо того: з ким із них будуть проживати діти; яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той з батьків, хто буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей; яким буде розмір аліментів на дитину (ч. 1 ст. 109 СК України) [96, с. 101];

б) якщо шлюб розривається за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі (ч. 3 ст. 234 ЦПК України): а) наявність взаємної згоди подружжя на розірвання шлюбу; б) відсутність у подружжя неповнолітніх дітей; в) засудження одного з подружжя до позбавлення волі [96, с. 101];

2) обов'язковими елементами резолютивної частини рішення суду про розірвання шлюбу є: дата і місце реєстрації шлюбу, номер актового запису, найменування органу, який здійснив реєстрацію шлюбу, прізвище, ім'я, по батькові та рік народження кожного з подружжя; час припинення шлюбу; відомості, необхідні для реєстрації розірвання шлюбу в державному органі ДРАЦСу (п. 11 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 р. № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя»). Крім того, відповідно до ч. 8 ст. 235 ЦПК України в рішенні суду про розірвання шлюбу має бути зазначено про вибір прізвища тим із подружжя, який змінив прізвище під час державної реєстрації шлюбу, що розривається [105, с. 214];

3) виконання рішення суду про розірвання шлюбу здійснюється у спрощеній формі: таке рішення після набрання ним законної сили надсилається судом до органу ДРАЦСу за місцем ухвалення для внесення

відомостей до Державного реєстру актів цивільного стану громадян та проставлення відмітки в актовому записі про шлюб [188, с. 257].

Порядок внесення змін до актових записів цивільного стану регулюється Правилами внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, затверджених наказом Міністерства юстиції України № 96/5 від 12 січня 2011 р.

Про розірвання шлюбу, здійснене в судовому порядку, відповідним органом ДРАЦСу робиться відмітка в актовому записі про шлюб (ч. 7 ст. 15 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану»). При цьому документом, що засвідчує факт розірвання шлюбу судом, залишається рішення суду про розірвання шлюбу, яке набрало законної сили (ч. 3 ст. 115 СК України). Відмітка про розірвання шлюбу за рішенням суду робиться в паспортах громадянина України осіб, шлюб між якими розірвано, тільки в разі їх звернення до органу ДРАЦСу (ч. 8 ст. 15 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану»).

Рішення суду у справах про встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя. У ч. 1 ст. 119 СК України зазначено, що суд за заявою подружжя або за позовом одного з них може ухвалити рішення про встановлення для подружжя режиму окремого проживання у разі неможливості чи небажання дружини і (або) чоловіка проживати спільно.

Відповідно до ч. 1 ст. 119 СК України режим окремого проживання може встановлюватися судом в порядку як позовного, так і непозовного цивільного судочинства. Критерієм визначення виду цивільного судочинства, в порядку якого здійснюється встановлення відповідного режиму, є наявність або відсутність згоди кожного із подружжя на встановлення такого режиму. А саме: режим окремого проживання подружжя встановлюється судом в порядку окремого провадження за наявності згоди кожного із подружжя на встановлення такого режиму, а в порядку позовного провадження – за відсутності такої згоди хоча б в одного з подружжя [188, с. 229].

Рішення суду у справах про встановлення режиму окремого проживання подружжя характеризуються такими особливостями процесуальної форми:

1) обов'язковими елементами мотивувальної частини рішення суду про встановлення режиму окремого проживання подружжя є зазначення судом про такі обставини: а) наявність взаємної згоди подружжя на встановлення відповідного режиму, яку фактично підтверджуватиме подана подружжям спільна заява; б) неможливість чи небажання дружини та (або) чоловіка проживати спільно; в) відсутність порушень особистих немайнових та майнових прав подружжя, а також прав та інтересів їхніх дітей;

2) у резолютивній частині рішення суду про встановлення режиму окремого проживання подружжя суд має визначити: встановити відповідний режим або відмовити у задоволенні заяви. При цьому, як наголошується у п. 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 р. № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя», вирішуючи заяву про встановлення режиму окремого проживання подружжя, суд повинен встановити фактичні взаємини сторін і переконатися в доцільності сепарації для того, щоб узаконений спосіб окремого проживання не був формальним засобом вирішення спірних майнових питань.

Ще одне питання, на яке слід звернути увагу, – строк, на який судом може бути встановлено режим окремого проживання подружжя. Сімейним та цивільним процесуальним законодавством України це питання не врегульовано. У цій площині ми поділяємо погляд Г. В. Чурпіти, відповідно до якого режим окремого проживання подружжя може встановлюватися судом як на певний строк, так і безстроково. У випадку встановлення режиму окремого проживання подружжя на певний строк такий режим припиняється автоматично зі спливом встановленого судом строку. Якщо подружжя має

намір скасувати режим окремого проживання до спливу встановленого строку або режим окремого проживання було встановлено судом безстроково, скасування такого режиму має здійснюватися в судовому порядку [188, с. 232–233].

Для прикладу наведемо рішення Зарічного районного суду м. Суми від 27 лютого 2018 року, ухвалене у справі за заявою подружжя ОСОБА_1, ОСОБА_2, за участю заявників, заінтересована особа Служба у справах дітей Сумської міської ради про встановлення факту режиму окремого проживання подружжя [136].

Так, у мотивувальній частині свого рішення Зарічний районний суд м. Суми зазначив: 23 листопада 2007 року відділом державної реєстрації актів цивільного стану Сумського міського управління юстиції було зареєстровано шлюб між сторонами по справі, актовий запис №2510. Від зареєстрованого шлюбу сторони мають спільну дитину – сина ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1. З літа 2014 року вони проживають окремо. Тривалий час сторони не ведуть спільне господарство, не підтримують шлюбних відносин, мають окремий бюджет для кожного, стосунки між сторонами стали напружені, у сторін виявились різні погляди на життя, на сімейні відносини, які між ними припинені. Вказані обставини підтвердили у судовому засіданні заявники, тому вони не підлягають доказуванню в порядку ч. 1 ст. 81 ЦПК України. Аналізуючи зміст ст. 119 СК України, суд вважає, що для встановлення подружжю режиму окремого проживання необхідна наявність двох умов: неможливість або небажання дружини і (або) чоловіка проживати спільно і припинення сімейних відносин між подружжям. Як стверджують сторони, вони з літа 2014 року проживають окремо один від одного; заявник ОСОБА_2 не бажає проживати разом зі своєю дружиною ОСОБА_1 і бажає встановити для них режим окремого проживання, стверджуючи, що таке рішення відповідає інтересам подружжя (сторін). Сторони ознайомлені з правовими наслідками встановлення режиму окремого проживання,

передбаченими ст. 120 СК України. Як вбачається з матеріалів справи, заявник ОСОБА_2 на даний час проживає в ІНФОРМАЦІЯ_2, а заявник ОСОБА_1 фактично проживає в ІНФОРМАЦІЯ_3. Вказані факти підтвердили в судовому засіданні і допитані свідки ОСОБА_4 та ОСОБА_5. За таких обставин, оскільки підставою для встановлення режиму окремого проживання подружжя є неможливість чи небажання дружини і (або) чоловіка проживати спільно; обидва подружжя (сторони) проживають за різними адресами і сімейні відносини між подружжям припинені, тому підстав для відмови в задоволенні заяви в судовому засіданні не встановлено, а тому вимоги заявників про встановлення режиму окремого проживання подружжя підлягають задоволенню.

У резолютивній частині рішення Зарічний районний суд м. Суми зазначив: заяву ОСОБА_1 (zareєстрована за адресою ІНФОРМАЦІЯ_4, РНОКПП НОМЕР_1), ОСОБА_2 (zareєстрований за адресою м. Суми, вул. Р.-Корсакова АДРЕСА_1, РНОКПП 25439916419), задовольнити. Встановити факт режиму окремого проживання подружжя ОСОБА_1 (zareєстрована та проживає за адресою ІНФОРМАЦІЯ_4, РНОКПП НОМЕР_1), ОСОБА_2 (zareєстрований та проживає за адресою м. Суми, вул. Р.-Корсакова АДРЕСА_1, РНОКПП 25439916419);

3) спеціальний правовий режим виконання рішення суду про встановлення режиму окремого проживання подружжя полягає у тому, що копія такого рішення подається заявником до органу ДРАЦСу для підтвердження факту, що чоловік не є батьком дитини, яка народилася після спливу десяти місяців з моменту встановлення режиму окремого проживання подружжя, або до інших органів (осіб) з метою отримання бажаного правового результату (наприклад, до нотаріуса – для визначення частки спадкового майна, фінансової установи – з метою укладання кредитного договору тощо).

3.2 Рішення суду, ухвалені у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення

Наступною категорією цивільних справ, які розглядаються в порядку окремого провадження, є справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення.

Як слушно зазначає С. Я. Фурса, установлення юридичних фактів у порядку цивільного судочинства має важливе значення, оскільки сприяє реалізації конституційних прав громадян, як-от: права на соціальний захист у разі втрати працездатності, годувальника, у старості, на захист власності, інтересів, які впливають із правового становища суб'єктів цивільних, сімейних, трудових та інших правовідносин. Найчастіше заінтересовані особи звертаються до суду за встановленням юридичних фактів, коли відсутні необхідні правовстановлювальні документи і судові рішення є єдиним засобом захисту їхніх інтересів для подальшої реалізації суб'єктивних прав. Від наявності чи відсутності юридичних фактів залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав громадян [167, с. 3].

Більшість представників правничої громадськості під фактами, що мають юридичне значення, розуміють дії і події, що відповідно до закону тягнуть за собою настання певних правових наслідків [169, с. 294; 198, с. 39-40].

Так, наприклад, на погляд М. М. Ясинка, фактами, що мають юридичне значення, є ключові юридичні факти, з якими особа пов'язує виникнення, зміну чи припинення своїх майбутніх суб'єктивних прав [199, с. 205].

В. В. Комаров та Г. О. Світлична ототожнюють факти, що мають юридичне значення, та юридичні факти і вважають останніми конкретні обставини, які безпосередньо або опосередковано впливають на права та інтереси суспільства, держави, фізичних та юридичних осіб [69, с. 174].

На думку А. О. Мельникова, юридичними фактами є такі обставини, з якими закон пов'язує виникнення, зміну чи припинення особистих та майнових прав громадян чи юридичних осіб. При цьому факти, які не тягнуть за собою виникнення прав чи обов'язків, не є юридичними фактами [89, с. 37].

А. В. Коструба дає визначення одного з видів юридичних фактів – правоприпиняючого, який він розглядає як конкретну обставину, яка міститься в гіпотезі правової норми, і з якою ця норма пов'язує настання наслідку у вигляді припинення прав чи правовідносин [75, с. 60].

Теоретики права у своїй більшості під юридичними фактами також розуміють конкретні життєві обставини, що передбачені нормами права, які викликають виникнення, зміну чи припинення правових відносин (С. Д. Гусарєв, А. О. Олійник, О. Л. Слюсаренко [159, с. 155], К. Г. Волинка [16, с. 160], М. В. Кравчук [156, с. 228], О. Ф. Скаун [150, с. 368], О. В. Сурілов [153, с. 372], А. М. Чувакова [185, с. 11]).

Таким чином, більшість науковців ототожнюють поняття фактів, що мають юридичне значення, та юридичних фактів, під якими розуміють конкретні життєві обставини, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну чи припинення правовідносин (прав та обов'язків) [60, с. 34].

Слід погодитися з тим, що такий підхід є обґрунтованим, адже наведена вище дефініція охоплює всі сутнісні ознаки юридичних фактів, розроблені теорією права. Отже, поняття «факти, що мають юридичне значення» та «юридичні факти» є тотожними правовими категоріями, адже юридичні факти завжди тягнуть виникнення, зміну чи припинення правовідносин (прав, інтересів та обов'язків), тобто і є фактами, що мають юридичне значення [60, с. 34].

Цивільне процесуальне законодавство України передбачає розгляд в порядку окремого провадження дев'яти категорій цивільних справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення.

А саме: відповідно до ч. 1 ст. 315 ЦПК України суд розглядає справи про встановлення факту:

- 1) родинних відносин між фізичними особами;
- 2) перебування фізичної особи на утриманні;
- 3) каліцтва, якщо це потрібно для призначення пенсії або одержання допомоги по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню;
- 4) реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення;
- 5) проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу;
- 6) належності правовстановлюючих документів особі, прізвище, ім'я, по батькові, місце і час народження якої, що зазначені в документі, не збігаються з прізвищем, ім'ям, по батькові, місцем і часом народження цієї особи, зазначеним у свідоцтві про народження або в паспорті;
- 7) народження особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту народження;
- 8) смерті особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту смерті;
- 9) смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати її загиблою від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

Крім того, у судовому порядку можуть бути встановлені також інші факти, від яких залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав фізичних осіб, якщо законом не визначено іншого порядку їх встановлення (ч. 2 ст. 315 ЦПК України).

Слід звернути увагу на те, що цивільне процесуальне законодавство України детально регламентує тільки особливості провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України, і, відповідно, визначає зміст, порядок оскарження та виконання судових рішень, ухвалених за результатами розгляду таких справ

(ст. 317 ЦПК України). Щодо інших категорій цивільних справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення, ЦПК України містить тільки уніфіковану норму (ст. 319) щодо змісту та порядку виконання всіх судових рішень, якими встановлюються факти, що мають юридичне значення.

Визначаючи особливості процесуальної форми судових рішень, ухвалених у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, ми підемо від загального до спеціального: спочатку звернемо свій погляд на загальну структуру та зміст судового рішення у таких справах, а потім розглянемо специфіку процесуальної форми окремих судових рішень про встановлення конкретних фактів, що мають юридичне значення.

Як слушно відмічається в юридичній літературі, рішення суду та його складові частини у справах окремого провадження, зокрема про встановлення фактів, що мають юридичне значення, подібне до рішення суду у справах позовного провадження. Його особливості пов'язані насамперед з відсутністю спору про право у таких справах, а також із правовою природою юридичних фактів, що зумовлюють виникнення в особи суб'єктивних сімейних прав [85, с. 95; 83, с. 10].

При цьому загальна структура судового рішення у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, є класичною. При цьому вступна та описова частина не відрізняються особливостями процесуальної форми. Водночас, мотивувальна та резолютивна частина такі особливості мають [60, с. 145].

Зокрема, у мотивувальній частині повинен міститися аналіз зібраних у справі доказів, викладення обставин справи, які були встановлені судом на підставі цих доказів, а також посилення на ті норми закону, якими керувався суд під час розгляду справи. При цьому в мотивувальній частині рішення у таких справах не повинно міститися висновку щодо прав та обов'язків осіб, які беруть участь у справі. Суд має обмежуватися вказівкою на те, чи

підлягає задоволенню вимога заявника про встановлення певного факту і чи має такий факт юридичне значення [28, с. 75].

У резолютивній частині суд констатує наявність (чи відсутність) факту, про встановлення якого просить заявник. Вказівка на мету встановлення факту може міститися як в мотивувальній, так і в резолютивній частині рішення [60, с. 145].

З приводу мети встановлення факту, що має юридичне значення, в юридичній літературі ще й донині триває дискусія, предметом якої є пошук відповіді на питання: чи характеризується рішення суду у таких справах ознакою преюдиціальності в межах конкретної мети, задля якої відповідний факт був встановлений, або встановлений факт має преюдиціальне значення незалежно від мети його встановлення.

Зокрема, з цього приводу С. Я. Фурса пише: «Рішення суду у таких справах характеризується ознакою преюдиціальності в межах встановленої конкретної мети. Проте деякі факти, встановлені судовим рішенням, які підлягають реєстрації в органах ДРАЦСу, мають опосередковану преюдиціальну властивість» [167, с. 19].

На погляд Т. Ц. Кашперської, який ми розділяємо, рішенням суду встановлюється конкретний юридичний факт. Вказівка на мету його встановлення у відповідній заяві є лише підтвердженням того, що цей факт є таким, що має юридичне значення. І якщо цей факт породжує декілька правових наслідків, рішення суду про встановлення факту може бути використано у всіх випадках, коли вимагається підтвердити даний факт, незалежно від того, якими конкретними обставинами була викликана необхідність його судового встановлення, а також суб'єктного складу осіб, які беруть участь у справі. Так, наприклад, рішення суду про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу може бути використано як для отримання спадщини, так і з іншою метою (підтвердження права спільної сумісної власності на майно, набуте під час

спільного проживання, підтвердження виникнення прав та обов'язків щодо взаємного утримання тощо) [60, с. 145–146]. Таким чином, встановлений рішенням суду факт має преюдиціальне значення незалежно від мети, задля якої він був встановлений в порядку окремого провадження.

Предметом ще однієї дискусії у контексті судових рішень, ухвалених у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, є межі законної сили таких рішень.

З цього приводу низка науковців вважає, що рішення суду у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, або взагалі не набирають законної сили [131, с. 42], або володіють нею в обмеженому обсязі, оскільки вони повністю не набувають властивості виключності та не перешкоджають розгляду справи в порядку позовного провадження [с. 27–30; 77, с. 59–60; 91, с. 21; 111, с. 81; 83, с. 19].

Водночас, інші автори обстоюють протилежну позицію, виходячи з того, що прибічники першої точки зору стверджують про можливість перевірки встановленого у рішенні суду факту в порядку позовного провадження, проте нічого не говорять про те, яким чином повинні знаходити зовнішній вираз результати такої перевірки. Тому рішення суду про встановлення факту, що має юридичне значення, є таким, що відповідає вимогам неспростовності, виключності та обов'язковості у повному обсязі [59, с. 107–109; 195, с. 66–67; 12, с. 15].

Щодо нашої позиції з цього приводу, то як вже наголошувалося вище, законна сила рішення суду, ухваленого у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, за своїми об'єктивними межами розповсюджується на факт, наявність чи відсутність якого суд встановив під час розгляду даної справи. Звідси слідує, що висновки суду щодо даного факту, закріплені у судовому рішенні, мають преюдиціальне значення для інших справ, у тому числі і справ позовного провадження [28, с. 76].

І, останнє, на що слід звернути увагу, характеризуючи рішення суду у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, – порядок виконання таких рішень.

З цього приводу С. Я. Фурса слушно відмічає: «Такі рішення реалізуються поза стадією примусового судового виконання. При виконанні рішень в справах цієї категорії відповідними органами має місце опосередкований примусовий характер, який відрізняється від характеру прямого примусу для рішень про присудження тим, що на державні органи та нотаріусів покладається відповідальність в разі незаконної їх відмови від вчинення необхідних дій» [167, с. 19].

І, дійсно, з метою виконання відповідного рішення суд видає заявникові не виконавчий лист, а копію рішення, яку заявник надає до відповідного органу, компетентного вирішувати питання щодо прав заявника, що впливають із встановленого судом юридичного факту [77, с. 58].

Слід зазначити, що більшістю рішень, ухвалених у таких справах, встановлюються факти, що підлягають державній реєстрації в органах ДРАЦСУ. Такими, зокрема, є рішення про встановлення: фактів реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення; факту батьківства (материнства); факту родинних відносин між фізичними особами; факту народження особи в певний час. Відтак, копія такого рішення подається до органу ДРАЦСу. При цьому, як визначено у ч. 2 ст. 319 ЦПК України, рішення суду про встановлення факту, який підлягає реєстрації в органах державної реєстрації актів цивільного стану або нотаріальному посвідченню, не замінює собою документів, що видаються цими органами, а є тільки підставою для одержання зазначених документів.

Встановивши загальні особливості судових рішень, ухвалених у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, визначимо

специфіку процесуальної форми окремих судових рішень, ухвалених у таких справах.

Рішення суду у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу. Відповідно до ч. 1 ст. 319 ЦПК України у такому рішенні суду мають бути зазначені такі відомості: факт проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу, мета встановлення такого факту, а також докази, на підставі яких суд установив цей факт.

Крім того, як слушно зауважує С. Я. Фурса, у резолютивній частині рішення суду у таких справах необхідно вказувати тривалість існування відповідних відносин, а за наявності дітей – їх імена та роки народження [77, с. 80].

Так, наприклад, у резолютивній частині свого рішення від 16 березня 2018 р., ухваленому у справі за заявою ОСОБА_1, заінтересовані особи: ОСОБА_3, ОСОБА_4, про встановлення факту проживання однією сім'єю, Ніжинський міськрайонний суд Чернігівської області зазначив: встановити факт проживання ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_2, ідентифікаційний номер НОМЕР_1, однією сім'єю, без реєстрації шлюб, з померлим 28 травня 2017 року ОСОБА_5 з вересня 1995 року по день його смерті [138].

Щодо зазначення у рішенні суду про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу мети встановлення такого факту слід визнати, що це не означає, що таке рішення не може бути використане з іншою метою. Рішення суду встановлює конкретний юридичний факт і не вирішує інших питань. І якщо цей факт породжує декілька правових наслідків, рішення суду про встановлення факту може бути використане в усіх випадках, коли вимагається підтвердити такий факт, незалежно від того, якими конкретними обставинами була викликана необхідність його судового встановлення [166, с. 26, 57].

Рішення суду про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу характеризується особливим порядком

виконання, зумовленого тим, що зазначений факт не підлягає державній реєстрації, а тому копія рішення суду про встановлення цього факту подається заявником до відповідних органів для досягнення бажаного правового результату [188, с. 225].

Так, якщо метою встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу було виникнення права на спадкування за законом (ст. 1264 ЦК України), копія такого рішення суду подається нотаріусу, який відповідно до п. 4.1 гл. 10 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України № 296/5 від 22 лютого 2012 р., при видачі свідоцтва про право на спадщину за законом перевіряє наявність підстав для закликання до спадкування за законом осіб, які подали заяви про видачу свідоцтва. При цьому відповідно до п. 4.2 гл. 10 зазначеного Порядку доказом родинних та інших відносин спадкоємців зі спадкодавцем можуть бути, у тому числі, копії рішень суду, що набрали законної сили, про встановлення факту родинних та інших відносин [188, с. 225].

Якщо метою встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу було підтвердження правової підстави для ухвалення судового рішення про усиновлення ними дитини (частин 4, 5 ст. 211 СК України), копія відповідного рішення, що набрало законної сили, подається разом із заявою про усиновлення до суду, який розглядатиме справу [188, с. 225].

Залежно від мети встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу копія рішення суду про встановлення зазначеного факту може бути подана й до інших органів [188, с. 225].

Рішення суду у справах про встановлення фактів реєстрації шлюбу та розірвання шлюбу. Слід звернути увагу на те, що доказами фактів реєстрації або розірвання шлюбу можуть бути: паспорт зі штампом про реєстрацію або розірвання шлюбу, свідоцтво про народження дитини із зазначенням батьків

новонародженого; особова справа; автобіографія; листи; показання свідків тощо [84, с. 135].

У резолютивній частині такого рішення зазначається: яким органом ДРАЦСу було зареєстровано встановлений факт (місце реєстрації); час реєстрації; прізвище, ім'я та по батькові обох з подружжя, факт реєстрації [166, с. 79].

Після ухвалення копія рішення суду про встановлення фактів реєстрації (розірвання) шлюбу направляється до органів ДРАЦСу за місцем зберігання відповідного актового запису цивільного стану і є підставою для внесення змін у відповідні актові записи або їх поновлення. При цьому зміни, доповнення, виправлення вносяться в паперові носії актових записів цивільного стану та одночасно до Державного реєстру актів цивільного стану громадян, а заявникові повторно видається або надсилається для вручення до відділу ДРАЦСу за місцем його проживання свідоцтво про державну реєстрацію акту цивільного стану.

Рішення суду у справах про встановлення факту батьківства (материнства). Особливостями змісту у справах про встановлення факту батьківства (материнства) вирізняється резолютивна частина рішення, у якій зазначаються: прізвище, ім'я, по батькові; час і місце народження; національність; дата смерті особи, яка визнавала себе батьком дитини; прізвище, ім'я, по батькові; час і місце народження дитини; факт перебування дитини на утриманні померлого та визнання останнім цієї дитини своєю; всі відомості про батька (матір) і саму дитину; обставини, згідно з якими зазначений факт визнається встановленим (спільне проживання та ведення спільного господарства до народження дитини, спільне виховання та утримання дитини) [176, с. 631].

Як визначено у п. 18 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 5 «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення», рішення суду про встановлення факту,

що має юридичне значення, не замінює собою документів, які видають зазначені органи, а є лише підставою для їх одержання. Відтак у разі встановлення у судовому порядку факту батьківства (материнства) орган ДРАЦСу має провести відповідний запис.

Зокрема, на підставі рішення суду про встановлення факту батьківства (материнства) в актовому записі про народження змінюються відомості про батька (матір) та вносяться пов'язані з цим інші зміни.

У разі подання до відділу ДРАЦСу рішення іноземного суду про внесення змін, поновлення, анулювання актових записів цивільного стану питання про його виконання вирішується згідно з чинним законодавством України та з урахуванням вимог міжнародних договорів України про надання правової допомоги, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (п. 1.13 Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання).

У разі, якщо актовий запис цивільного стану, до якого необхідно внести зміни у зв'язку з встановленням фактів батьківства (материнства), факту визнання материнства, а також доповнення і виправлення відомостей, що в ньому містяться, було складено компетентним органом іноземної держави, з якою Україною не укладено договору про правову допомогу та правові відносини у цивільних і сімейних справах, або якщо законодавством іноземної держави встановлено інший порядок внесення змін, який відрізняється від передбаченого законодавством України, або неможливості його направлення органами іноземної держави (стихійне лихо, військові дії тощо), що підтверджується відповідними документами, актовий запис цивільного стану попередньо поновлюється відділом ДРАЦСу за місцем проживання заявника. Про поновлення актового запису цивільного стану та внесення до нього відповідних змін повідомляється компетентному органу іноземної держави (2.28 Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання).

Відповідно до п. 2.22 Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання після внесення змін до актового запису цивільного стану заявнику повторно видається або надсилається для вручення до відділу ДРАЦСу за місцем його проживання свідоцтво про державну реєстрацію акту цивільного стану. На свідоцтві проставляється штамп «Повторно». Свідоцтво про державну реєстрацію, подане заявником для внесення змін, анулюється та знищується у встановленому порядку.

Рішення суду у справах про встановлення факту народження особи в певний час, у тому числі на тимчасово окупованій території України. Донедавна справи про встановлення судом факту народження особи в певний час були доволі рідкісними, оскільки розглядалися лише у випадку народження дітей поза медичним закладом за відсутності медичного супроводу вагітності у жінок [173, с. 481]. Водночас зміна суспільних умов, зумовлена окупацією території України, мала своїм наслідком не тільки збільшення кількості таких справ, але й законодавчу регламентацію процесуальних особливостей їх розгляду. А саме: Законом України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України» законодавцем регламентовано процесуальний порядок розгляду судом справ про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території України [188, с. 333].

У рішенні суду про встановлення факту народження особи в певний час, у тому числі на тимчасово окупованій території України, зокрема, мають бути зазначені встановлені судом дані про дату і місце народження особи, про її батьків (ч. 3 ст. 317 ЦПК України).

Як і в більшості інших категорій справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення, копія рішення суду, ухваленого у справах про встановлення факту народження особи в певний час, копія судового рішення

видається учасникам справи, негайно після проголошення такого рішення або невідкладно надсилається судом до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення для державної реєстрації народження або смерті особи (ч. 5 ст. 317 ЦПК України).

Відповідно до п. 3.17 Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, рішення суду про встановлення факту народження особи в певний час, ухвалене судом у разі неможливості його реєстрації органом ДРАЦСу, є підставою для державної реєстрації такого факту органом ДРАЦСу. У такому випадку заявник має подати до відділу ДРАЦСу за місцем проживання копію рішення суду разом із заявою про поновлення актового запису цивільного стану. За потреби заявник зазначає в заяві про поновлення актового запису про народження додаткові дані (відомості про місце народження, про батьків), необхідні для складання актового запису, які мають бути підтверджені відповідними документами. Актовий запис про народження, складений на підставі рішення суду про встановлення факту народження, включається до книги поновлених актових записів цивільного стану, якщо з дня народження минуло більше одного року.

Рішення суду у справах про встановлення факту родинних відносин між фізичними особами. Як роз'яснив Пленум Верховного Суду України у п. 7 своєї Постанови від 31 березня 1995 р. № 5 «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення», суд вправі розглядати справи про встановлення фактів родинних відносин, коли цей факт безпосередньо породжує юридичні наслідки.

Зокрема, встановлення факту родинних відносин між фізичними особами може мати юридичне значення для виникнення, зміни чи припинення особистих немайнових чи майнових прав та обов'язків суб'єктів цивільних, сімейних, трудових та інших правовідносин. Наприклад, відповідно до статей 1261–1265 ЦК України спадкоємцями за законом після

смерті фізичної особи визнаються переважно особи, які перебували з нею у родинних відносинах. З наявністю родинних зв'язків у більшості випадків пов'язує виникнення прав та обов'язків щодо взаємного утримання інших членів сім'ї та родичів і СК України (статті 265–267). Відповідно до статей 37, 38 Закону України «Про пенсійне забезпечення» право на пенсію в разі втрати годувальника також надається непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які перебували на його утриманні тощо [188, с. 347–348].

При встановленні факту родинних відносин суду слід виходити саме з наявності кровного зв'язку як єдиного критерію, за яким та чи інша особа може бути віднесена до категорії суб'єктів родинних правовідносин. Інших осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, взаємними правами та обов'язками, що виникли, зокрема, внаслідок укладення шлюбу, усиновлення тощо, слід кваліфікувати як суб'єктів сімейних правовідносин [190, с. 53].

Як і в інших категоріях справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у справах про встановлення факту родинних відносин між фізичними особами особливостями змісту вирізняється резолютивна частина рішення суду, у якій зазначається: наявність факту родинних відносин між конкретними особами, ступінь їх спорідненості, мета встановлення цього факту, а також, залежно від мети, інші обставини, які мають істотне значення (наприклад, якщо метою встановлення факту родинних відносин між фізичними особами є виникнення права на спадкування, у резолютивній частині рішення суду зазначається про відсутність спадкоємців попередньої черги тощо) [188, с. 349].

3.3 Рішення суду, що мають інше значення для охорони прав, свобод та інтересів особи

З огляду на проведену нами класифікацію рішень суду у справах окремого провадження на: рішення суду, ухвалені у справах про зміну цивільно-правового статусу фізичної особи; рішення суду, ухвалені у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення; рішення суду, що мають інше значення для охорони прав, свобод та інтересів особи, – до останньої категорії судових рішень належать рішення, ухвалені у справах про:

- 1) відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі;
- 2) передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність;
- 3) визнання спадщини відумерлою;
- 4) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- 5) примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;
- 6) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб;
- 7) про видачу і продовження обмежувального припису.

Рішення суду у справах про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі. Відповідно до ч. 1 ст. 320, ч. 1 ст. 327 ЦПК України особа, яка втратила цінний папір на пред'явника або вексель, може звернутися до суду із заявою про визнання їх недійсними і про відновлення її прав на втрачений цінний папір. За результатами розгляду справи суд ухвалює рішення про визнання втраченого цінного папера на пред'явника або векселя недійсним або про відмову в задоволенні заявленої вимоги.

Аналіз цивільного процесуального законодавства України дає підстави для висновку про те, що рішення суду про визнання втраченого цінного папера на пред'явника або векселя недійсним характеризується такими особливостями процесуальної форми:

1) є підставою для видачі заявникові цінного папера на пред'явника замість визнаного недійсним або проведення визначених ним операцій; для здійснення платежу за векселем або для видачі заявникові векселя замість визнаного недійсним та для відновлення зобов'язаними за векселем особами передавальних написів (ч. 1 ст. 327 ЦПК України).

Указаний припис спрямований на захист інтересів заявника, адже кожний індосант, за загальним правилом, стає солідарним боржником за вексельним зобов'язанням. Цей висновок випливає із ч. 1 ст. 47 Уніфікованого Закону про переказні векселі та прості векселі, відповідно до якої усі трасанти, акцептанти, індосанти і особи, які забезпечують авалем платіж за переказним векселем, є солідарно зобов'язаними перед держателем. Відповідне правило поширюється і на прості векселі тією мірою, якою воно є сумісним з природою цих документів (ст. 77 зазначеного Уніфікованого Закону) [177, с. 605];

2) рішення суду про визнання недійсним втраченого цінного папера на пред'явника або векселя публікується за рахунок заявника у місцевій газеті за місцезнаходженням емітента цінного папера або за місцем платежу векселя, а також в одному з офіційних друкованих видань (ч. 2 ст. 327 ЦПК України).

Рішення суду у справах про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність. Відповідно до ч. 1, 2 ст. 335 ЦК України безхазяйною є річ, яка не має власника або власник якої невідомий. Безхазяйні нерухомі речі беруться на облік органом, що здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно, за заявою органу місцевого самоврядування, на території якого вони розміщені. Про взяття безхазяйної нерухомої речі на облік робиться оголошення у друкованих засобах масової інформації. Після спливу одного року з дня взяття на облік безхазяйної нерухомої речі вона за заявою органу, уповноваженого управляти майном відповідної територіальної громади, може бути передана за рішенням суду у комунальну власність.

З огляду на викладене, а також з урахуванням відповідних норм ЦПК України ми можемо стверджувати, що рішення суду про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність характеризується такими особливостями процесуальної форми:

1) у мотивувальній частині рішення суд має зазначити про наявність матеріально-правових підстав для передачі безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність, як-от: а) нерухома річ є безхазяйною, тобто у неї немає власника або він невідомий; б) вона взята в установленому порядку на облік органом, який здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно; в) сплив один рік з дня взяття на облік нерухомої речі.

Як зазначається в юридичній літературі, такі дії суду спрямовані на захист права власності, оскільки дають можливість упевнитися у відсутності дійсного власника нерухомого майна, а також у тому, що дотримано всіх вимог, встановлених законом для передачі безхазяйної нерухомої речі у власність територіальної громади [177, с. 611];

2) у резолютивній частині рішення має міститися висновок про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність із зазначенням ознак, які її вирізняють (межі, розмір, місце розташування тощо).

Для прикладу: у резолютивній частині рішення від 18 березня 2018 року, ухваленого у справі за заявою першого заступника керівника Ніжинської місцевої прокуратури в інтересах держави в особі Бобровицької міської ради про передачу безхазяйного майна у власність територіальної громади Бобровицького районного суду Чернігівської області, Бобровицький районний суд Чернігівської області зазначив: передати у комунальну власність Бобровицької міської ради (Петрівського старостинського округу) Чернігівської області безхазяйне майно житловий будинок по вул. Ватутіна, 88 у с. Петрівка Бобровицького району Чернігівської області, загальною площею 44,7 кв. м., жилою площею 22, 3 кв. м., вартістю 38167 грн. з господарськими будівлями та спорудами [135].

3) рішення суду про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність є підставою для державної реєстрації права власності територіальної громади на цю річ.

І хоча ні цивільне, ні цивільне процесуальне законодавство України не визначає, з якого моменту у територіальній громаді виникає право власності на безхазяйну нерухому річ, вбачається, за аналогією з іншими нормами ЦК України (статті 182, 331, 344) таке право виникає з моменту його державної реєстрації.

Відповідно до ч. 1–3 ст. 31–1 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» реєстраційні дії на підставі рішень судів проводяться виключно на підставі рішень, отриманих у результаті інформаційної взаємодії Державного реєстру прав та Єдиного державного реєстру судових рішень, без подання відповідної заяви заявником. Державна судова адміністрація України у день набрання законної сили рішенням суду, яке передбачає набуття, зміну або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав, внесення змін до записів Державного реєстру прав, зупинення реєстраційних дій, внесення запису про скасування державної реєстрації прав або скасування рішення державного реєстратора, забезпечує передачу до Державного реєстру прав примірника такого судового рішення.

Державний реєстратор, що перебуває у трудових відносинах з суб'єктом державної реєстрації прав, що забезпечує зберігання реєстраційних справ у паперовій формі, за місцезнаходженням відповідного майна у день надходження відповідного рішення суду формує та реєструє необхідну заяву або реєструє рішення суду про заборону вчинення дій, пов'язаних з державною реєстрацією прав, чи рішення суду про скасування відповідного рішення суду. При цьому проведення реєстраційних дій на підставі рішень судів здійснюється без справляння адміністративного збору.

Рішення суду у справах про визнання спадщини відумерлою. Відповідно до ч. 1 ст. 1277 ЦК України у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття орган місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини, а якщо до складу спадщини входить нерухоме майно – за його місцезнаходженням, зобов'язаний подати до суду заяву про визнання спадщини відумерлою.

Крім того, заява про визнання спадщини відумерлою може також бути подана кредитором спадкодавця, а якщо до складу спадщини входять земельні ділянки сільськогосподарського призначення – власниками або користувачами суміжних земельних ділянок. У такому разі суд залучає до розгляду справи органи місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини та (або) за місцезнаходженням нерухомого майна, що входить до складу спадщини (ч. 1 ст. 1277 ЦК України).

Необхідно звернути увагу на те, що до регулювання спадкових правовідносин, в яких беруть участь іноземні особи або що виникають у разі, коли спадкове майно перебуває на території іншої держави, застосовуються норми міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, у яких встановлено інші правила, ніж у ст. 1277 ЦК України. Наприклад, у ст. 31 Угоди між Україною і Турецькою Республікою про правову допомогу та співробітництво у цивільних справах передбачено: якщо померлий громадянин однієї із договірних сторін не має спадкоємця на території другої договірної сторони, то його рухоме та нерухоме майно передається у власність тієї держави, на чий території воно знаходиться. Дещо інше правило містить Договір між Україною та Чеською Республікою про правову допомогу в цивільних справах, згідно із ст. 39 якого, у разі, коли спадщину не отримає жодний спадкоємець, рухоме майно передається тій договірній стороні, громадянином якої був спадкодавець на час смерті, водночас, нерухоме майно передається тій договірній стороні, на

територій якої воно знаходиться. Аналогічну норму містить і Договір між Україною та Республікою Македонія про правову допомогу в цивільних справах (ст. 35) [10, с. 82–83].

Як визначено у ч. 2 ст. 1277 ЦК України, заява про визнання спадщини відумерлою подається після спливу одного року з часу відкриття спадщини.

Виходячи з наведених правових норм, суд, ухвалюючи рішення про визнання спадщини відумерлою, має встановити наявність таких обставин:

1) відсутність спадкоємців за заповітом і за законом (усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, відмова спадкоємців від прийняття спадщини);

2) сплив одного року з часу відкриття спадщини.

З огляду на викладене, можна стверджувати, що рішення суду про визнання спадщини відумерлою характеризується такими особливостями процесуальної форми:

1) у мотивувальній частині рішення суд має зазначити: відомості про час і місце відкриття спадщини, а строк, який минув з дня відкриття спадщини, про майно, що становить спадщину, а також докази, які свідчать про належність цього майна спадкодавцю, про відсутність спадкоємців за заповітом і за законом, або про усунення їх від права на спадкування, або про неприйняття ними спадщини, або про відмову від її прийняття;

2) у резолютивній частині рішення має міститися висновок про визнання спадщини відумерлою та про передачу її територіальній громаді відповідно до закону.

Для прикладу наведемо рішення Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 23 січня 2018 р., ухвалене у справі за заявою ОСОБА_2 міської ради про визнання спадщини відумерлою [134].

Зокрема, у мотивувальній частині рішення Артемівський міськрайонний суду Донецької області зазначив: Згідно договору купівлі продажу квартири від 20.05.2010 року ОСОБА_4 продала ОСОБА_3,

квартиру, яка розташована у м. Артемівську (нині м. Бахмут) по вул. Горького, 39/42. З інформаційної довідки з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно від 28.11.2017р. вбачається, що квартира по вул. Горького, 39/42 у м. Бахмуті, зареєстрована за ОСОБА_3 на підставі договору купівлі продажу від 20.05.2010 року. Згідно листа, наданого завідувачем Першої бахмутської державної нотаріальної контори від 04.01.2018 року вбачається, що згідно даних з Реєстру спадкових справ спадкова справа на майно ОСОБА_3, який помер 12.12.2015 року, спадкова справа не відкривалась, тобто ніхто не звертався до нотаріальної контори з заявою про прийняття спадщини. Положеннями ст. 1277 Цивільного кодексу України визначено, що у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття орган місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини зобов'язаний подати до суду заяву про визнання спадщини відумерлою. Заява про визнання спадщини відумерлою подається після спливу одного року з часу відкриття спадщини. Згідно із ст. 338 ЦПК України, суд, встановивши, що спадкоємці за заповітом і за законом відсутні або спадкоємці усунені від права на спадкування, або спадкоємці не прийняли спадщину чи відмовилися від її прийняття, ухвалює рішення про визнання спадщини відумерлою та про передачу її територіальній громаді за місцем відкриття спадщини. ОСОБА_3 помер 12.12.2015 року, про що свідчить свідоцтво про смерть виданого відділом державної реєстрації актів цивільного стану по місту Красноармійську Красноармійського міськрайонного управління юстиції у Донецькій області. За викладених підстав, суд зазначає, що умови, необхідні для визнання спадщини відумерлою, передбачені положеннями ст. 1277 ЦК України існують і підтверджені при розгляді даної заяви.

У резолютивній частині рішення Артемівський міськрайонний суд Донецької області зазначив: Заяву ОСОБА_2 міської ради, задовольнити.

Визнати відумерлою спадщиною квартиру АДРЕСА_2, що належала на праві власності ОСОБА_3, який помер 12.12.2015 року. Передати квартиру АДРЕСА_2, як відумерлу спадщину у комунальну власність територіальної громади м. Бахмут, в особі ОСОБА_2 міської ради.

Спадщина, визнана судом відумерлою, переходить у власність територіальної громади за місцем відкриття спадщини, а нерухоме майно – за його місцезнаходженням (ч. 3 ст. 1277 ЦК України).

Територіальна громада, яка стала власником відумерлого майна, зобов'язана задовольнити вимоги кредиторів спадкодавця, що заявлені відповідно до ст. 1231 ЦК України. Якщо власниками відумерлого майна стали декілька територіальних громад, вимоги кредиторів спадкодавця задовольняються територіальними громадами пропорційно до вартості відумерлого майна, набутого у власність кожною з них (ч. 4 ст. 1277 ЦК України).

При цьому, як слушно зауважила Н. Б. Солтіс, територіальна громада, на відміну від спадкоємців, не може відмовитися від такого обов'язку, оскільки вона зобов'язана подати заяву про визнання спадщини відумерлою, а отже, задовольнити вимоги кредиторів у межах відумерлої спадщини [151, с. 250].

На думку С. Я. Фурси, територіальною громадою мають задовольнятися не тільки вимоги кредиторів спадкодавця, але й вимоги відказоодержувачів, а також виконуватися інші неособисті обов'язки спадкодавця [174, с. 582].

Із цього приводу можна відзначити: відумерла спадщина переходить до територіальної громади як до правонаступника, а не як до спадкоємця [141, с. 353]. У зв'язку з цим суд має вирішити, чи можливе правонаступництво тих прав та обов'язків, які залишилися після смерті фізичної особи, і чи може виступати правонаступником зазначених прав та обов'язків територіальна громада, оскільки спадщина може складатися не лише із права власності на

окреме майно, а й з інших речових прав або зобов'язальних прав та обов'язків [10, с. 82].

Рішення суду у справах про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку. Акти цивільного законодавства визначають серед особистих немайнових прав, які забезпечують природне існування фізичної особи, право на медичну допомогу, роблячи щодо надання психіатричної допомоги відсилку до інших законів (ст. 284 ЦК України). Надання фізичній особі цього виду медичної допомоги здійснюється з дотриманням Закону України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 р. та інших актів цивільного і медичного законодавства [177, с. 618].

Відповідно до Закону України «Про психіатричну допомогу» до судової юрисдикції віднесені справи про:

- 1) проведення психіатричного огляду у примусовому порядку (ч. 7 ст. 11);
- 2) надання амбулаторної психіатричної допомоги особі без її усвідомленої згоди або згоди її законного представника (ч. 2 ст. 12);
- 3) продовження надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку (ч. 5 ст. 12);
- 4) припинення надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку (ч. 8 ст. 12);
- 5) госпіталізацію особи до психіатричного закладу у примусовому порядку (ч. 2 ст. 16);
- 6) продовження госпіталізації особи до психіатричного закладу в примусовому порядку (ч. 3 ст. 17);
- 7) припинення госпіталізації особи до психіатричного закладу в примусовому порядку (ч. 4 ст. 17).

Під психіатричною допомогою розуміється комплекс спеціальних заходів, спрямованих на обстеження стану психічного здоров'я осіб на підставах і в порядку, передбачених чинним законодавством, профілактику,

діагностику психічних розладів, лікування, нагляд, догляд та медико-соціальну реабілітацію осіб, які страждають на психічні розлади (ст. 1 Закону України «Про психіатричну допомогу»).

Водночас законодавець не визначає, що слід безпосередньо розуміти під наданням такої допомоги у примусовому порядку. Закон дає визначення і оперує іншим поняттям – «усвідомлена згода особи», якою вважається згода, вільно висловлена особою, здатною зрозуміти інформацію, що надається доступним способом, про характер її психічного розладу та прогноз його можливого розвитку, мету, порядок та тривалість надання психіатричної допомоги, методи діагностики, лікування і лікарські засоби, що можуть застосовуватися в процесі надання психіатричної допомоги, їх побічні ефекти та альтернативні методи лікування [177, с. 621].

Отже, слід погодитися з тим, що наданням психіатричної допомоги у примусовому порядку слід вважати будь-яку психіатричну допомогу, за якої хоча б щодо одного із її складових (порядку, тривалості, способів надання та ін.) відсутня усвідомлена згода особи або її представника [177, с. 621].

Аналіз норм Закону України «Про психіатричну допомогу», а також ЦПК України дає підстави для висновку про те, що рішення суду, ухвалене у відповідних категоріях справ, характеризується такою специфікою процесуальної форми:

1) у мотивувальній частині рішення суд обов'язково має зазначити про наявність підстав для надання психіатричної допомоги у примусовому порядку відповідно до Закону України «Про психіатричну допомогу». Зокрема, у справах про психіатричний огляд або надання амбулаторної психіатричної допомоги у примусовому порядку як підстава надання відповідної допомоги має бути наявність висновку лікаря-психіатра, а про продовження примусово амбулаторної психіатричної допомоги, про примусову госпіталізацію, її продовження – висновку комісії лікарів-психіатрів;

2) у резолютивній частині рішення залежно від встановлених обставин зазначається про задоволення заяви або про відмову в її задоволенні.

Рішення про задоволення заяви лікаря-психіатра, представника психіатричного закладу є підставою для надання відповідної психіатричної допомоги у примусовому порядку (ч. 2 ст. 342 ЦК України).

Рішення про відмову в задоволенні заяви про продовження амбулаторної психіатричної допомоги, продовження госпіталізації, а також рішення про задоволення заяви фізичної особи чи її законного представника є підставою для припинення надання зазначеної примусової психіатричної допомоги (ч. 3 ст. 342 ЦК України);

3) рішення суду про задоволення заяви про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку або про відмову в задоволенні відповідної заяви підлягає негайному виконанню. Оскарження рішення не зупиняє його виконання (ч. 1 ст. 342 ЦПК України).

Рішення суду у справах про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу. Відповідно до ч. 1 ст. 49 Конституції України кожному гарантується право на охорону здоров'я. У деяких випадках, коли особа страждає на інфекційну хворобу, необхідність забезпечення такого права оточуючих її осіб і запобігання розповсюдженню хвороби обумовлює потребу у частковому обмеженні свободи хворого і застосуванні до нього заходів примусового лікування (госпіталізації).

На 43-й Всесвітній асамблеї охорони здоров'я в травні 1991 р. прийнята Міжнародна статистична класифікація хвороб Десятого перегляду (МКХ-10), якою до інфекційних захворювань віднесено і туберкульоз. Хворі на заразні форми туберкульозу, у тому числі соціально дезадаптовані, із супутніми захворюваннями на хронічний алкоголізм, наркоманію чи токсикоманію, підлягають обов'язковій госпіталізації до протитуберкульозних закладів і зобов'язані пройти відповідне лікування. У разі ухилення від обов'язкової госпіталізації зазначені особи з метою запобігання поширенню туберкульозу

за рішенням суду підлягають розшуку, приводу та обов'язковій госпіталізації до протитуберкульозних закладів, визначених місцевими органами виконавчої влади (ч. 2 ст. 12 Закону України «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз»).

В порядку окремого провадження розглядаються дві категорії справ про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу:

- 1) про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;
- 2) про продовження строку примусової госпіталізації хворого на заразну форму туберкульозу.

Рішення суду у справах про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу характеризується такою специфікою процесуальної форми:

- 1) у мотивувальній частині рішення зазначається про наявність встановлених Законом України «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз» підстав для примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу або про продовження строку примусової госпіталізації, у тому числі про наявність мотивованого висновку лікаря про необхідність примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу або про продовження строку примусової госпіталізації із визначенням строку, протягом якого буде проведено лікування;

- 2) у резолютивній частині рішення зазначається про задоволення заяви про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу або про продовження строку примусової госпіталізації або про відмову у її задоволенні;

- 3) рішення про задоволення заяви про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу або про продовження строку примусової госпіталізації підлягає негайному виконанню та є підставою:

а) для примусової госпіталізації або продовження строку примусової госпіталізації особи в протитуберкульозному закладі на встановлений законом строк;

б) для вжиття заходів щодо охорони майна особи, стосовно якої ухвалено рішення. Виконання відповідного обов'язку покладається на відповідний орган місцевого самоврядування, якому суд надсилає своє рішення.

Рішення суду у справах про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банк – це юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків.

Здійснюючи свою діяльність, банк зобов'язаний забезпечити збереження банківської таємниці, під якою розуміється інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку (ч. 1 ст. 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність»).

Банківською таємницею, зокрема, є: відомості про банківські рахунки клієнтів, у тому числі кореспондентські рахунки банків у Національному банку України; операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди; фінансово-економічний стан клієнтів; системи охорони банку та клієнтів; інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи - клієнта, її керівників, напрями діяльності; відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація; інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню; коди, що використовуються банками для захисту інформації;

інформація про фізичну особу, яка має намір укласти договір про споживчий кредит, отримана під час оцінки її кредитоспроможності (ч. 2 ст. 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність»).

Розкриття банківської таємниці здійснюється при наявності підстав, визначених ч. 1 ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність», у тому числі за рішенням суду, яке характеризується такими особливостями процесуальної форми:

1) у резолютивній частині рішення про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи зазначаються: а) ім'я (найменування) одержувача інформації, його місце проживання або місцезнаходження, а також ім'я представника одержувача, якщо інформація надається представникові; б) ім'я (найменування) особи, щодо якої банк має розкрити інформацію, яка містить банківську таємницю, місце проживання або місцезнаходження цієї особи; в) найменування та місцезнаходження банку, що обслуговує особу, щодо якої необхідно розкрити банківську таємницю; г) обсяги (межі розкриття) інформації, яка містить банківську таємницю, що має бути надана банком одержувачу, та мета її використання (ч. 1 ст. 350 ЦПК України);

2) рішення суду про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи підлягає негайному виконанню. Копії рішення суд надсилає банку, що обслуговує юридичну або фізичну особу, заявнику та особі, щодо якої надається інформація (ч. 2 ст. 350 ЦПК України);

3) процесуальний закон встановлює скорочений строк на апеляційне оскарження рішення суду про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи, який становить п'ять днів. При цьому оскарження рішення не зупиняє його виконання (ч. 2 ст. 350 ЦПК України).

Рішення суду у справах про видачу і продовження обмежувального припису. Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» обмежувальним приписом стосовно кривдника визнається встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи.

Аналогічну за змістом дефініцію обмежувального припису містить і ст. 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

А саме: обмежувальним приписом визначаються один чи декілька таких заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків:

- 1) заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою;
- 2) усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи;
- 3) обмеження спілкування з постраждалою дитиною;
- 4) заборона наближатися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою;
- 5) заборона особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею;
- 6) заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб (ч. 2 ст. 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», ч. 2 ст. 21-5 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»).

Цей же Закон також визначає, що кривдником є особа, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі. При цьому домашнім насильством визнається діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь (пункти 3, 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»).

Аналіз положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а також гл. 13 Розділу IV ЦПК України дає підстави стверджувати, що рішення суду про видачу і продовження обмежувального припису характеризується такими особливостями процесуальної форми:

1) суд має ухвалити рішення про видачу обмежувального припису не пізніше 72 годин після надходження заяви про видачу обмежувального припису до суду (ч. 2 ст. 350-5 ЦПК України);

2) як визначено у ч. 3 ст. 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», ч. 3 ст. 21-5 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» рішення про видачу обмежувального припису або про відмову у видачі обмежувального припису приймається на підставі оцінки ризиків.

Оцінка ризиків – це оцінювання вірогідності продовження чи повторного вчинення насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи (ст. 1 Закону

України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», ст. 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»).

Слід погодитися з О. Простибоженко, що оцінка ризиків має ґрунтуватися на доказах, які мають стосуватися підтвердження наявності провадження (кримінального чи про адміністративне правопорушення) щодо особи, яка вчинила домашнє насильство, винесення термінового заборонного припису, інформації про внесення відомостей до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства тощо. Отже, обмежувальний припис повинен обов'язково пов'язуватися з наявністю справи про адміністративне правопорушення або кримінального провадження, оскільки держава декларує нетерпимість до цього соціального явища і тому, кожен такий випадок повинен мати наслідком відповідну реакцію держави. Враховуючи вітчизняні реалії роботи поліції, не виключено, що на практиці цей інструмент буде застосовуватися значно ширше. Наприклад, без наявності зазначених проваджень, але з низкою звернень потерпілої особи до різноманітних органів та установ, які мають відношення до протидії домашньому насильству. Також можливим є видача обмежувального припису на підставі відомостей Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства, оскільки Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» пов'язує внесення відомостей про кривдника у разі наявності обґрунтованої підозри вчинення ним насильства, зокрема після підтвердження такого факту шляхом проведення перевірки відповідної інформації згідно з порядком взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству (ч. 6 ст. 16) [128];

3) у мотивувальній частині рішення про видачу обмежувального припису має бути визначені обставини, що свідчать про необхідність видачі

судом обмежувального припису, та докази, що їх підтверджують (за наявності);

4) у резолютивній частині рішення має бути визначено: ім'я (прізвище, ім'я та по батькові), місце проживання чи перебування, поштовий індекс, відомі номери засобів зв'язку та адреси електронної пошти особи, щодо якої вирішується питання про застосовування обмежувального припису, а також аналогічні дані особи, яка постраждала від насильства; у разі задоволення заяви – висновок суду про видачу обмежувального припису у вигляді одного чи декількох заходів тимчасового обмеження прав особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» або Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» із зазначенням строку їх дії (від одного до шести місяців);

5) рішення суду про видачу обмежувального припису підлягає негайному виконанню, а його оскарження не зупиняє його виконання (ч. 4 ст. 350-6 ЦПК України). Про видачу або продовження обмежувального припису суд не пізніше наступного дня з дня ухвалення рішення повідомляє уповноважені підрозділи органів Національної поліції України за місцем проживання (перебування) заявника для взяття особи, стосовно якої видано або продовжено обмежувальний припис, на профілактичний облік, а також районні, районні у містах Києві і Севастополі державні адміністрації та виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад за місцем проживання (перебування) заявника (ч. 2 ст. 350-8 ЦПК України).

6) копії повного рішення суду вручаються учасникам справи, які були присутні у судовому засіданні, негайно після проголошення такого рішення. Учасникам справи, які не були присутні у судовому засіданні, копія рішення суду надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення негайно, але не пізніше наступного дня з дня ухвалення рішення (ч. 1 ст. 350-8 ЦПК України);

Варто зауважити, що Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та ЦПК України не передбачають можливості скасування обмежувального припису, зокрема у разі визнання особи невинуватою у вчиненні злочину чи адміністративного правопорушення. Тому наразі не зовсім зрозуміло як необхідно буде діяти у такому випадку. Видається, що можливим способом вирішення цього питання буде скасування рішення суду за нововиявленими обставинами [128].

Висновки до розділу 3

Аналіз особливостей рішень суду, ухвалених у певних категоріях справ окремого провадження, дозволив нам дійти таких висновків:

1. Фізичні особи, які були визнані недієздатними за рішенням суду, наділяються нульовою цивільною процесуальною дієздатністю, що полягає у здатності через представника здійснювати у суді цивільні процесуальні права і виконувати цивільні процесуальні обов'язки певного учасника цивільного процесу.

2. У справах про скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною, заявником, поряд з опікуном, членами сім'ї такої особи, органу опіки та піклування, може виступати сама особа, визнана недієздатною, проте здійснювати в суді свої цивільні процесуальні права та виконувати свої цивільні процесуальні обов'язки вона управомочена тільки через законного представника – опікуна.

3. У мотивувальній частині рішення про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності суд обов'язково має вказати на підставу надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності, що має бути підтверджено трудовим договором або відповідним актовим записом цивільного стану, а також мотиви, з яких відхилено доводи батьків

(усиновлювачів) або піклувальника щодо надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності;

4. Зміст резолютивної частини рішення суду про надання права на шлюб залежить від того, хто є заявником у відповідній категорії справ:

а) якщо з відповідною заявою до суду звернулися рідна дитина усиновлювача та усиновлена ним дитина або діти, які були усиновлені усиновлювачем (ч. 4 ст. 26 СК України), у резолютивній частині рішення суду про надання права на шлюб зазначаються такі обставини: а) факт наявності в усиновлювача рідної дитини; б) факт усиновлення (однієї дитини або декількох дітей); в) у випадку, якщо із заявою про надання права на шлюб звернулися діти, які були усиновлені усиновлювачем, – відсутність між усиновленими дітьми такого ступеню кровного зв'язку, що унеможливило б укладення шлюбу відповідно до СК України; г) відповідність надання права на шлюб інтересам заявника (заявників);

б) якщо заявником у справах про надання права на шлюб виступає неповнолітня особа, яка досягла шістнадцяти років, у резолютивній частині рішення суду про надання права на шлюб зазначаються такі обставини: а) факт досягнення заявником (заявниками) встановленого законом віку – шістнадцяти років; б) відповідність надання права на шлюб інтересам заявника (заявників).

5. Спеціальний правовий режим виконання рішення суду про встановлення режиму окремого проживання подружжя полягає у тому, що копія такого рішення подається заявником до органу ДРАЦСу для підтвердження факту, що чоловік не є батьком дитини, яка народилася після спливу десяти місяців з моменту встановлення режиму окремого проживання подружжя, або до інших органів (осіб) з метою отримання бажаного правового результату (наприклад, до нотаріуса – для визначення частки спадкового майна, фінансової установи – з метою укладання кредитного договору тощо).

6. Законна сила рішення суду, ухваленого у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, за своїми об'єктивними межами розповсюджується на факт, наявність чи відсутність якого суд встановив під час розгляду даної справи. Звідси слідує, що висновки суду щодо даного факту, закріплені у судовому рішенні, мають преюдиціальне значення для інших справ, у тому числі і справ позовного провадження.

7. Право власності на безхазяйну нерухому річ виникає у територіальній громаді з моменту його державної реєстрації.

8. Наданням психіатричної допомоги у примусовому порядку слід вважати будь-яку психіатричну допомогу, за якої хоча б щодо одного із її складових (порядку, тривалості, способів надання та ін.) відсутня усвідомлена згода особи або її представника.

9. У мотивувальній частині рішення суд обов'язково має зазначити про наявність підстав для надання психіатричної допомоги у примусовому порядку відповідно до Закону України «Про психіатричну допомогу». Зокрема, у справах про психіатричний огляд або надання амбулаторної психіатричної допомоги у примусовому порядку як підстава надання відповідної допомоги має бути наявність висновку лікаря-психіатра, а про продовження примусово амбулаторної психіатричної допомоги, про примусову госпіталізацію, її продовження – висновку комісії лікарів-психіатрів;

10. Оцінка ризиків у справі про видачу або продовження обмежувального припису має ґрунтуватися на доказах, які мають стосуватися підтвердження наявності провадження (кримінального чи про адміністративне правопорушення) щодо особи, яка вчинила домашнє насильство, винесення термінового заборонного припису, інформації про внесення відомостей до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства тощо.

11. Скасування рішення суду про видачу обмежувального припису, зокрема у разі визнання особи невинуватою у вчиненні злочину чи адміністративного правопорушення, має здійснюватися в порядку провадження за нововиявленими обставинами.

12. З метою оптимізації цивільного процесуального законодавства України, що регламентує процесуальний порядок та зміст судових рішень у справах окремого провадження доцільним видається:

а) викласти у новій редакції правову норму, що її містить абзац 1 ч. 2 ст. 300 ЦПК України, як-от: «Суд за заявою органу опіки та піклування чи особи, призначеної піклувальником або опікуном, у місячний строк звільняє її від повноважень піклувальника або опікуна і призначає за поданням органу опіки та піклування іншу особу, про що ухвалює рішення. Суд за заявою особи, над якою встановлено піклування, може звільнити піклувальника від його повноважень і призначити за поданням органу опіки та піклування іншого піклувальника, про що ухвалює рішення»;

б) виключити зі змісту ЦПК України правові норми, що їх містить ч. 6–9 ст. 300 ЦПК України;

в) викласти у новій редакції правову норму, що її містить ч. 2 ст. 255 ЦПК України, як-от: «У разі задоволення заяви про усиновлення суд оголошує заявника (заявників) усиновлювачем (усиновлювачами), про що зазначає у резолютивній частині рішення» зміст резолютивної частини рішення суду про надання права на шлюб залежить від того, хто є заявником у відповідній категорії справ.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає у розробленні теоретичних основ інституту судових рішень у справах окремого провадження. Проведене дослідження дало можливість сформулювати пропозиції та рекомендації, спрямовані на удосконалення цивільного процесуального законодавства України.

Найбільш вагомими науковими результатами роботи є такі висновки.

1. У своїй еволюції цивільне процесуальне законодавство України, яке регулює інститут судових рішень у справах окремого провадження, пройшло декілька етапів, серед яких доцільно виокремити:

1) зародження правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження, під час якого прототипом окремого провадження були спрощені судові процедури (безсудний осуд сторони, спонукальне виконання, видача платіжного наказу, провадження за вексельними позовами тощо), і відповідні їм види судових рішень (безсудні грамоти, судові накази, накладення заборони або арешту рухомого майна тощо) (XIV ст. – 1924 р.);

2) становлення і розвиток правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження в радянському цивільному процесуальному законодавстві, яке супроводжувалося регламентацією судових наказів як одного із видів судових рішень, що ухвалювалися у справах окремого провадження (1924 р. – 1963 р.);

3) подальший розвиток правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження в цивільному процесуальному законодавстві УРСР та України, характерною особливістю якого стала детальна правова регламентація змісту резолютивної частини, порядку

виконання та скасування рішень суду, які ухвалювалися в певних категоріях відповідних справ (1963 р. – 2004 р.);

4) новелізацію правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження в цивільному процесуальному законодавстві України, що знайшла прояв як у диференціації відповідних судових рішень, так і в оптимізації їх змісту, порядку та строків ухвалення і виконання (2004 р. – до сьогодні).

2. Судові рішення у справах окремого провадження – правозастосовчі акти, ухвалені іменем України, оформлені у визначеній законом процесуальній формі, які ґрунтуються на встановлених у судовому засіданні фактах, і мають правовим наслідком підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

3. Рішення суду у справах окремого провадження можуть бути класифіковані залежно від:

1) їх загальних правових наслідків на: рішення про присудження; рішення про визнання; рішення про перетворення (конститутивні рішення);

2) їх спеціальних правових наслідків на:

а) рішення суду, спрямовані на зміну цивільно-правового статусу фізичної особи (рішення про: обмеження цивільної дієздатності фізичної особи; визнання фізичної особи недієздатною; надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності; визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; усиновлення; надання права на шлюб; розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей, за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі; встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя);

б) рішення суду, спрямовані на встановлення фактів, що мають юридичне значення (рішення про встановлення факту: родинних відносин між фізичними особами; перебування фізичної особи на утриманні; каліцтва, якщо це потрібно для призначення пенсії або одержання допомоги по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню; реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення; проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу; належності правовстановлюючих документів особі, прізвище, ім'я, по батькові, місце і час народження якої, що зазначені в документі, не збігаються з прізвищем, ім'ям, по батькові, місцем і часом народження цієї особи, зазначеним у свідоцтві про народження або в паспорті; народження особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту народження; смерті особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту смерті; смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати її загиблою від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру);

в) рішення суду, що мають інше значення для охорони прав, свобод та інтересів особи (рішення про: відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі; передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність; визнання спадщини відумерлою; надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу; розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб; про видачу і продовження обмежувального припису);

3) можливості скасування рішення судом, який його ухвалив, на: рішення, для яких законом передбачена можливість їх скасування судом, який їх ухвалив; рішення, для яких законом не передбачена можливість їх скасування судом, який їх ухвалив.

4. Особливістю переважної частини рішень, які ухвалюються судом у справах окремого провадження, є детальна правова регламентація змісту їх резолютивної частини, порядку виконання та скасування, що зумовлено правостановлюючим характером таких рішень.

5. Особливості ухвалення та проголошення судових рішень у справах окремого провадження пов'язані з тим, що:

а) у деяких категоріях справ окремого провадження (зокрема, про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; про усиновлення та ін.) суд ухвалює рішення у складі одного судді і двох присяжних;

б) у деяких категоріях справ окремого провадження під час ухвалення рішення суд, поряд із переліком питань, передбачених ч. 1 ст. 264 ЦПК України, додатково має розв'язати низку питань, передбачених спеціальними нормами (ч. 7 ст. 294, ч. 1 ст. 300, ч. 3 ст. 314, ст. 338, ч. 2 ст. 350-6 ЦПК України);

в) всупереч загальному правилу, що після проголошення рішення суд, який його ухвалив, не може сам скасувати або змінити це рішення, законодавець передбачає можливість скасування рішення, судом який його ухвалив, у таких категоріях справ окремого провадження, як-от: а) про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною; б) про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою; в) про усиновлення.

6. Заходами забезпечення заяви у справах окремого провадження можуть бути: у справах про визнання спадщини відумерлою та передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність – заборона вчиняти щодо спадщини або безхазяйної нерухомої речі, яка є предметом заяви, будь-які дії (п. 2 ч. 1 ст. 150 ЦПК України); у справах про продовження строку

примусової госпіталізації хворого на заразну форму туберкульозу до протитуберкульозного закладу – заборона хворому на заразну форму туберкульозу до ухвалення рішення суду покидати протитуберкульозний заклад (п. 2 ч. 1 ст. 150 ЦПК України) тощо.

7. У деяких категоріях справ окремого провадження (про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або визнання фізичної особи недієздатною, про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою, про усиновлення) законній силі судового рішення не притаманна така його властивість як незмінність, що опосередковується правом суду скасувати рішення, яке набрало законної сили, у зв'язку із зміною обставин, які були підставою для подання відповідної заяви.

8. Поряд із способами виправлення недоліків у судових рішеннях, які застосовуються для всіх видів цивільного судочинства (виправлення описок чи арифметичних помилок у судовому рішенні; ухвалення додаткового рішення суду; роз'яснення судового рішення), у справах окремого провадження суд у випадках, визначених законом, уповноважений на скасування рішення, яке він ухвалив, що можна розглядати як спеціальний спосіб виправлення недоліків у судових рішеннях, ухвалених у справах даного виду цивільного судочинства.

9. Фізичні особи, які були визнані недієздатними за рішенням суду, наділяються нульовою цивільною процесуальною дієздатністю, що полягає у здатності через представника здійснювати у суді цивільні процесуальні права і виконувати цивільні процесуальні обов'язки певного учасника цивільного процесу.

10. Законна сила рішення суду, ухваленого у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, за своїми об'єктивними межами розповсюджується на факт, наявність чи відсутність якого суд встановив під час розгляду даної справи. Звідси слідує, що висновки суду щодо даного

факту, закріплені у судовому рішенні, мають преюдиціальне значення для інших справ, у тому числі і справ позовного провадження.

11. Оцінка ризиків у справі про видачу або продовження обмежувального припису має ґрунтуватися на доказах, які мають стосуватися підтвердження наявності провадження (кримінального чи про адміністративне правопорушення) щодо особи, яка вчинила домашнє насильство, винесення термінового заборонного припису, інформації про внесення відомостей до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства тощо.

12. Скасування рішення суду про видачу обмежувального припису, зокрема у разі визнання особи невинуватою у вчиненні злочину чи адміністративного правопорушення, має здійснюватися в порядку провадження за нововиявленими обставинами.

13. На підставі наведених положень розроблено низку пропозицій щодо оптимізації законодавства України, зокрема пропонується викласти у новій редакції: ч. 2 ст. 255, абзац 1 ч. 2 ст. 300 ЦПК України, а також виключити зі змісту ЦПК України правові норми, що їх містить ч. 6–9 ст. 300.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллина З. К. Определения суда первой инстанции в советском гражданском процессе : автореферат дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право и гражданский процесс» / Абдуллина Зоя Кадыровна. М., 1964. 16 с.
2. Абрамов С. Н. Гражданский процесс : [учеб. для юрид. ин-тов и юрид. фак. ун-тов] / С. Н. Абрамов, В. П. Чапурский, З. И. Шкундин ; общ. ред. С. Н. Абрамова. М. : Юрид. изд-во М-ва юстиции СССР, 1948. 484 с.
3. Абрамов С. Н. Советский гражданский процесс / С.Н.Абрамов. М.: Госюриздат, 1952. 420 с.
4. Абрамов С. Н. Судебное установление юридических фактов / С. Н. Абрамов. М. : Юрид. изд., тип. МИД СССР, 1948. 44 с.
5. Авдюков М. Г. Судебное решение. М. : Госюриздат, 1959. 192 с.
6. Алексеев С. С. Право: азбука теория философия: Опыт комплексного исследования / Сергей Сергеевич Алексеев. М. : Статут, 1999. 712 с.
7. Афанасьев С. Ф. Гражданское процессуальное право : [учеб. для бакалавров] / С. Ф. Афанасьев, А. И. Зайцев. [3-е изд., перераб. и доп.]. М. : Юрайт, 2011. 602 с.
8. Безруков А. М. Преюдициальная связь судебных актов : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.15 / Безруков Анатолий Михайлович. Екатеринбург, 2005. 180 л.
9. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / С. С. Бичкова. К., 2011. 519 арк.

10. Бичкова С. С. Визнання спадщини відумерлою: проблеми застосування ст. 1277 ЦК України // Вісник Укрдержреєстру. 2014. № 2. С. 77–84.
11. Борисова Ю. А. Тождество в гражданском судопроизводстве : автореферат дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 «Гражданский процесс; арбитражный процесс» / Борисова Юлия Андреевна. М., 2009. 25 с.
12. Бырдина С. В. Особое производство в советском гражданском процессе по судебному установлению фактов, имеющих юридическое значение : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук / С. В. Бырдина. Саратов, 1954. 16 с.
13. Васьковский Е. В. Учебник гражданского процесса / Е. В. Васьковский. Краснодар : Куб. ГУ, 2003. 528 с.
14. Веклич В. Методи дослідження прав і свобод людини і громадянина / В. Веклич // Віче. 2009. № 22. С. 4–6.
15. Власов А. А. Гражданское процессуальное право : учеб. / Власов А. А. М. : «ТК Велби», 2004. 426 с.
16. Волинка К. Г. Теорія держави і права : [навч. посіб.] / Катерина Григорівна Волинка. К. : МАУП, 2003. 240 с.
17. Воронков Г. В. Определения суда первой инстанции в советском гражданском процессе : [учебн. пособ.] / Г. В. Воронков. Саратов : Издательство Саратовского университета, 1967. 119 с.
18. Гаврік Р. О. Законна сила судових рішень у цивільних справах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. О. Гаврік. К., 2010. 205 арк.
19. Гражданский процесс Учебник Издание третье, переработанное и дополненное. // Под ред. В. А. Мусина, Н. А. Чечиной, Д. М. Чечота. М. : ПБОЮЛ Гриженко, 2001. 544 с.
20. Гражданский процесс. Отв. Ред. Н. А. Чечина, Д. М. Чечот / И. И. Авдеенко, П. Н. Евсеев, М. А. Кабакова, Р. Ф. Калистратова и др.— М.: Юрид. лит., 1968. 455 с.

21. Губарь Т. Н. Устранения судом недостатков в вынесенном им решении : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. / Т. Н. Губарь. Харьков, 1974. 19 с.
22. Гурвич М. А. Общеобязательность и законная сила судебного решения [Текст] / М. А. Гурвич. М. : ВЮЗИ, 1971. Т. XVII. С. 176.
23. Гурвич М. А. Решение советского суда в исковом производстве / М. А. Гурвич. М.: ВЮЗИ, 1955. 128 с.
24. Дем'янова О. В. Оскарження ухвал в цивільному судочинстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Дем'янова Олена Вікторівна. К., 2008. 16 с.
25. Дубчак Л. С. Наказне та окреме провадження в цивільному судочинстві України : [навч. посіб.] / Л. С. Дубчак. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. 137 с.
26. Дузінкевич Т. І. Повноваження суду першої інстанції цивільної юрисдикції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. І. Дузінкевич. Івано-Франківськ, 2015. 279 арк.
27. Елисейкин П. Ф. Особенности судебного рассмотрения отдельных категорий гражданских дел : [учеб. пособ.] / П. Ф. Елисейкин. Ярославль, 1974. 36 с.
28. Елисейкин П. Ф. Судебное установление факторов, имеющих юридическое значение / П. Ф. Елисейкин. М. : Юрид. лит., 1973. 128 с.
29. Жилин Г. А. Целевые установки гражданского судопроизводства и проблема судебной ошибки / Г. А. Жилин // Государство и право. 2000. № 3. С. 51–58.
30. Житловий Кодекс Української РСР від 30 червня 1983 р. № 5464-X // Відомості Верховної Ради УРСР. 1983. № 28. Ст. 573.
31. Завадская Л. Н. Реализация судебных решений / Л. Н. Завадская. М. : Изд-во МГУ, 1982. –145 с.

32. Завадская Л. Н. Реализация судебных решений. Теоретические аспекты / Л. Н. Завадская. М.: Наука, 1982. 142 с.
33. Заворотько П. П. Непозовне провадження у радянському цивільному процесі / П. П. Заворотько, М. Й. Штефан. К., 1969. 101 с.
34. Заворотько П. П. Судове рішення / П. П. Заворотько, М. Й. Штефан. К.: Видавництво Київського Університету, 1971. 187 с.
35. Зайвий Т. В. Правова природа видів цивільного судочинства у юридичній літературі та законодавстві України : порівняльний аналіз / Т. В. Зайвий // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / [редкол. : Ківалов С. В. (голов. ред.) та ін.] ; відп. за вип. Р. М. Мінченко. О. : Юрид. л-ра, 2010. Вип. 56. С. 150–155.
36. Зайцев И. М. Судебные ошибки / И. М. Зайцев // Совершенствование законодательства и правоприменительной деятельности. Ярославль. 1989. С. 89–93.
37. Зайцев И. М. Теоретические вопросы устранения судебных ошибок в гражданском процессе : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук / И. М. Зайцев. Саратов, 1987. 34 с.
38. Зайцев И. М. Устранение судебных ошибок в гражданском процессе / под ред. М. А. Викут / Зайцев И. М. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1985. 135 с.
39. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV // Офіційний вісник України. 2006. № 12. С. 16. Ст. 792.
40. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 року № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2017. № 48. Ст. 436.
41. Закон України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо встановлення факту народження або

смерті особи на тимчасово окупованій території України» від 04 лютого 2016 р. № 990-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 10. Ст. 107.

42. Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01 липня 2010 р. № 2398-VI // Відомості Верховної Ради України. 2010. № 38. Ст. 509.

43. Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» від 20 листопада 2012 р. № 5492-VI // Офіційний вісник України. 2012. № 93. С. 122. Ст. 3771.

44. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV // Офіційний вісник України. 2005. № 4. С. 22. Ст. 189.

45. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII // Офіційний вісник України. 2014. № 36. С. 35. Ст. 957.

46. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 р. № 2229-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. Ст. 35.

47. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р. № 2709-IV // Відомості Верховної Ради України. 2005. № 32. Ст. 422.

48. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР // Офіційний вісник України. 1997. № 25. С. 20.

49. Закон України «Про пенсійне забезпечення» від 05 листопада 1991 р. № 1788-XII // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 3. Ст. 10.

50. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 р. № 966-XIV // Офіційний вісник України. 1999. № 33. С. 55.

51. Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII // Офіційний вісник України. 2014. № 87. С. 9. Ст. 2471.

52. Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11 грудня 2003 р. № 1382-IV // Офіційний вісник України. 2004. № 1. С. 23. Ст. 4.
53. Закон України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 р. № 3674-VI // Офіційний вісник України. 2011. № 59. С. 110. Ст. 2349.
54. Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 28. Ст. 232.
55. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. № 2453-VI // Офіційний вісник України. 2010. № 55/1. С. 7. Ст. 1900.
56. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР // Офіційний вісник України. 1998. № 1. С. 21. Ст. 5.
57. Зейдер Н. Б. Судебное решение по гражданскому делу / Н. Б. Зейдер. М. : Юридическая литература, 1966. 195 с.
58. Інструкція з організації примусового виконання рішень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 2 квітня 2012 р. № 512/5 // Офіційний вісник України. 2012. № 27. С. 23. Ст. 1018. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV // Офіційний вісник України. 2005. № 32. С. 11. Ст. 1918.
59. Каллистратова Р. Ф. Установление юридических фактов судом в порядке особого производства / Р. Ф. Каллистратова. М. : Госюриздат, 1958. 119 с.
60. Кашперська Т. Ц. Окреме провадження у справах про встановлення фактів, що мають значення для охорони сімейних прав та інтересів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. Ц. Кашперська. К., 2015. 194 арк.
61. Клейман А. Ф. Советский гражданский процесс [Текст] / А. Ф. Клейман. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1954. 407 с.

62. Клименко С. В. Основы государства и права : [пособие для поступающих в юрид. вузы] / С. В. Клименко, А. Л. Чичерин ; с предисл. В. А. Томсинова. М. : Зерцало : ТЕИС, 1996. 215 с.
63. Клинова Е. В. Проявление законной силы судебного решения : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.15 / Клинова Екатерина Владимировна М., 2004. 196 л.
64. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Дод. до № 50.
65. Кодекс законів про сім'ю, опіку, шлюб і про акти громадянського стану УРСР від 31 травня 1926 р. // Збірник узаконень УРСР. 1926. № 67–69. Ст. 440.
66. Кодекс про шлюб та сім'ю України від 20 червня 1969 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. 1969. № 26. Ст. 204.
67. Козлов А. Ф. Суд первой инстанции как субъект советского процессуального права / Козлов А. Ф. Томск, 1983. 166 с.
68. Комаров В. В. Вступ до курсу «Цивільний процес»: Лекція / В. В. Комаров // Право України. 2011. № 10. С. 120–152.
69. Комаров В. В. Окреме провадження : [моногр.] / В. В. Комаров, Г. О. Світлична, І. В. Удальцова ; за ред. В. В. Комарова. Х. : Право, 2011. 31 с.
70. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. // Офіційний вісник України. 1998. № 13. С. 270.
71. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. (редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 р.) // Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990. № 1. С. 205.
72. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 р. // Офіційний вісник України. 2005. № 44. С. 328. Ст. 2824.

73. Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 7 жовтня 2002 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України. 2006. № 5. Кн. 1. С. 564. Ст. 1156.

74. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

75. Коструба А. В. Юридичні факти в механізмі правоприпинення цивільних відносин : [моногр.] / А. В. Коструба. К. : Ін Юре, 2014. 376 с.

76. Кравчук К. Г. Опорні конспекти з основ права : [навч. посіб. для студ. неюрид. спец. вищ. навч. закл.] / Клавдія Георгіївна Кравчук. К. : Атіка, 2005. 312 с.

77. Крючков Г. К. Судебное установление фактов, от которых зависит возникновение, изменение или прекращение личных или имущественных прав граждан / Г. К. Крючков. М. : Госюриздат, 1956. 104 с.

78. Курс советского гражданского процессуального права / [Мельников А. А., Богуславский М. М., Гукасян Р. Е. и др.] ; отв. ред. А. А. Мельников; М. : Наука, 1981. — Т. 2. Судопроизводство по гражданским делам. 1981. 510 с.

79. Курс цивільного процесу : [підруч.] / [Комаров В. В., Бігун В. А., Баранкова В. В. та ін.] ; за ред. В. В. Комарова. Х. : Право, 2011. 1352 с.

80. Лекции по советскому гражданскому процессу: Утверждено Всесоюзным юридическим заочным институтом как пособие для студентов-заочников / под ред. В. Н. Бельдюгина. М. : ВЮЗИ, 1950. 199 с.

81. Леонтьев Е. В. Судебная ошибка в гражданском процессе: Понятие и характерные черты / Е. В. Леонтьев // Современные проблемы гражданского права и процесса. Новосибирск. 2002. С. 185–189.

82. Лисенков С. Л. Загальна теорія держави і права : [навч. посіб.] / С. Л. Лисенков. К. : Юрисконсульт : КНТ, 2006. 355 с.

83. Лузан Т. Л. Встановлення фактів, що мають юридичне значення в сімейних правовідносинах, в окремому провадженні. Автореф. дис. канд. юрид. наук. Інститут приватного права і підприємництва. К., 2017. 16 с.

84. Лузан Т. Л. Особливості визначення предмета доказування та доказів у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у сімейних правовідносинах // Вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 3. Т. 1. С. 132-136.

85. Лузан Т. Л. Рішення суду у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, в сімейних правовідносинах // Приватне право і підприємництво. - № 16. 2016. С. 92–96.

86. Марков А. В. Правовой статус субъекта правоотношений как юридическая категория / А. В. Марков // Научные труды. Российская академия юридических наук. Вып. 1: В 2-х т. М. : ООО «Издательство «Юрист», 2011. Т. 1. 2011. С. 361–365.

87. Мартянова С. М. Правовий статус військових суддів в уряді гетьмана Богдана Хмельницького (1648–1657 рр.) / С. М. Мартянова // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична : зб. наук. пр. / гол. ред. Б. В. Щур. Л. : Львів. ДУВС, 2010. Вип. 3. С. 73–82.

88. Масленникова Н. И. Законная сила судебного решения в советском гражданском процессуальном праве: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук.: спец. 12.00.03 «Гражданское право и гражданский процесс» / Масленникова Нэлли Ивановна. Свердловск, 1975. 18 с.

89. Мельников А. А. Особое производство в советском гражданском процессе / А. А. Мельников. М. : Наука, 1964. 128 с.

90. Миловидов Н. А. Законная сила судебных решений по делам гражданским. Ярославль : Типография губернского правления, 1875. 134 с.

91. Морейн И. Б. Основные вопросы теории особого производства в советском гражданском процессе : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук / И. Б. Морейн. Л., 1951. 29 с.

92. Наказне провадження в цивільному процесі : [моногр.] / [Берестова І. Е., Бесарабчик В. О., Бичкова С. С. та ін.] ; за заг. ред. В. І.

Бобрика. К. : НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України, 2011. 203 с.

93. Настрadin В. П. Вибір та затвердження теми дисертаційного дослідження здобувачів наукових ступенів : [навч. посіб.] / В. П. Настрadin, С. І. Хархун. К. : Нац. акад. СБ України, 2000. 28 с.

94. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / [Харитонов Є. О., Харитонova О. І., Білоусов, Ю. В. та ін.] ; за ред. Є. О. Харитонova. [Вид. 2-ге, допов.]. Х. : ТОВ «Одіссей», 2008. 560 с. // Юрисконсульт : народний правовий портал [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/sku.html>.

95. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / В. М. Кравчук, О. І. Угриновська. К. : Істина, 2006. 944 с.

96. Нікітенко Р. С. Окреме провадження у справах про розірвання шлюбу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. С. Нікітенко. К., 2014. 193 арк.

97. Ніколенко Л. М. Перегляд судових актів у господарському судочинстві : монографія / Л. М. Ніколенко. Донецьк : Юго-Восток, 2013. 49 с.

98. Общая теория права и государства : [учеб. для юрид. вузов] / [В. С. Афанасьев, А. Г. Братко, А. П. Герасимов и др.] ; под ред. В. В. Лазарева. М. : Юрист, 1994. 360 с.

99. Основи теорії систем і системного аналізу: Навч. посібник / К. О. Сорока. ХНАМГ, 2004. 29 с.

100. Підченко Ю. О. Вимоги до рішення суду, ухваленого у справах окремого провадження // Матеріали VI наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова (Київ, 17 листопада 2016 року). Київ: НАВС, 2016. С. 118–120.

101. Підченко Ю. О. Виправлення недоліків судових рішень щодо справ окремого провадження // Актуальні проблеми цивільного та господарського судочинства в аспекті судово-правової реформи: матеріали

наук.-практ. конф. студентів та аспірантів (м. Харків, 24 листопада 2017 р.) / за заг. ред. К. В. Гусарова. Х.: ТОВ «Оберіг», 2017. С. 101–103.

102. Підченко Ю. О. Виправлення недоліків у судових рішеннях, ухвалених у справах окремого провадження // Вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2018. № 49. Том 1. С. 143–146.

103. Підченко Ю. О. Еволюція правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження // Вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2018. Вип. 1. Том 1. С. 71–75.

104. Підченко Ю. О. Загальна характеристика рішень суду, ухвалених у справах окремого провадження / Ю. О. Підченко // Вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 6. Т. 1. С. 111–114.

105. Підченко Ю. О. Особливості змісту резолютивної частини рішення суду, яке ухвалюється у справах окремого провадження // Правові реформи в Україні: реалії сьогодення [Текст] : матеріали ІХ всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 3 жовт. 2017 р.) / [В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 212–215.

106. Підченко Ю. О. Поняття та види судових рішень, ухвалених у справах окремого провадження // Матеріали VII наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова (Київ, 17 листопада 2017 року). Київ: НАВС, 2017. С. 93–94.

107. Підченко Ю. О. Порядок ухвалення та проголошення судових рішень у справах окремого провадження / Підченко Ю. О., Бичкова С. С. // Национальный юридический журнал: теория и практика. 2018. № 2(30). С. 83–86.

108. Підченко Ю. О. Щодо видів судових рішень у справах окремого провадження // Право і суспільство. 2018. № 2. Частина 3. С. 34–40.

109. Підченко Ю. О. Щодо класифікації ухвал суду, які постановляються у справах окремого провадження // Матеріали круглого

столу «Права людини і поліція у сучасному світі», присвячений пам'яті С. Л. Лисенкова (м. Київ, 12 квітня 2018 р.) / Редкол.: А. М. Завальний, Н. В. Лазнюк, М. М. Пендюра, Д. О. Тихомиров. К.: НАВС, 2018. С. 206–207.

110. Полумордвинов Д. И. Законная сила судебного решения / Д.И.Полумордвинов. Тбилиси: Изд-во Академии Наук Грузинской ССР, 1964. 190 с.

111. Полумордвинов Д. И. О законной силе судебных определений / Д. И. Полумордвинов // Советское государство и право. 1949. № 7. С. 81.

112. Порівняльне правознавство : підручник / С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов, І. О. Биля-Сабадаш та ін. ; за заг. ред. О. В. Петришина. Х. : Право, 2012. 272 с.

113. Порядок ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2007 р. № 1064 // Офіційний вісник України. 2007. № 65. С. 11. Ст. 2516.

114. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 р. № 296/5 // Офіційний вісник України. 2012. № 17. С. 66. Ст. 632. Порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 р. № 905 // Офіційний вісник України. 2008. № 79. С. 126. Ст. 2660.

115. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» від 12 червня 2009 р. // Вісник Верховного Суду України. 2009. № 7. С. 4–8.

116. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 р. № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції» // Вісник Верховного Суду України. 2009. № 8. С. 3.

117. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» // Верховна Рада України : офіц. веб-портал [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06>.

118. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 14 «Про судові рішення у цивільній справі» // Вісник Верховного Суду України. 2010. № 1. С. 4.

119. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 р. № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» // Вісник Верховного Суду України. 2008. № 1. С. 5.

120. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 березня 2007 р. № 3 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» // Вісник Верховного Суду України. 2007. № 5. С. 7.

121. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 5 «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення» // Постанови Пленуму Верховного Суду України (1972–2002) / за заг. ред. В. Т. Маляренка. К. : Вид-во «А.С.К.», 2003. С. 237–244.

122. Правила внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 12 січня 2011 р. № 96/5 // Офіційний вісник України. 2011. № 4. Т. 2. С. 939. Ст. 238.

123. Правила опіки та піклування, затверджені наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної

політики України від 26 травня 1999 р. № 34/166/131/88 // Офіційний вісник України. 1999. № 26. С. 115.

124. Приходько И. Проблемы устранения неполноты судебного акта в контексте доступности правосудия / И. Приходько // Хозяйство и право. 2004. №9. С. 106–115.

125. Проблемы науки гражданского процессуального права / [В. В. Комаров, В. А. Бигун, В. В. Баранкова] ; под ред. В. В. Комарова. Х. : Право, 2002. 440 с.

126. Проблемы общей теории права и государства : [учеб. для юрид. вузов] / [Н. В. Варламова, В. В. Лазарев, В. В. Лапаева и др.] ; под общ. ред. В. С. Нерсисянца. М. : НОРМА-ИНФРА, 1999. 832 с.

127. Проверка судебных решений в социалистическом гражданском процессе. Отв. ред. Савицкий В. М. / С. Брайков, И. Велинов, Я. Намет и др. М.: Наука, 1989. 304 с.

128. Простибоженко О. Заборонний і обмежувальний приписи: нові підходи у протидії домашньому насильству // Юрліга. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2017/12/14/167142.htm>.

129. Процесуально-правова природа судових помилок у цивільному судочинстві України : монографія / Н. М. Савчин, В. І. Бобрик. Чернівці : Місто, 2017. 180 с.

130. Пушкар Е. Г. Исковое производство в гражданском процессе / Е. Г. Пушкар. Львов: Изд-во «Вища школа», 1978. 200 с.

131. Раппопорт И. Судебное установление фактов / И. Раппопорт // Социалистическая законность. 1946. № 1–2. С. 42.

132. Решение Европейского суда по права человека по делу «Джонстон и другие против Ирландии» от 18 декабря 1986 г. [Електронний ресурс].
 Режим доступу : http://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Johnston_and_Others_v_Ireland_18_12_1986.pdf.

133. Ринг М. Вопросы гражданского процесса в практике Верховного суда СССР / М. Ринг. М.: Госюриздат, 1957. 276 с.

134. Рішення Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 23 січня 2018 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71744553>

135. Рішення Бобровицького районного суду Чернігівської області від 19 березня 2018 року // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73123262>.

136. Рішення Зарічного районного суду м. Суми від 27 лютого 2018 року // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72497370>.

137. Рішення Здолбунівського районного суду Рівненської області від 14 лютого 2014 р. у справі № 562/181/14-ц // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37802801>.

138. Рішення Ніжинського міськрайонного суду Чернігівської області від 16 березня 2018 року // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72888607>.

139. Рішення Острозького районного суду Рівненської області від 19 грудня 2017 року // Єдиний державний реєстр судових рішен. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71364280>.

140. Рожкова М. А. Об определениях арбитражного суда (их обжаловании, вступлении в законную силу и приобретаемых свойствах) / М. А. Рожкова // Вестник Высшего Арбитражного суда Российской Федерации. 2006. № 3. С. 204–217.

141. Розгон О. В. Деякі положення щодо правової природи відмерлого майна за законодавством України та Російської Федерації / О. В.

Розгон // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. Г. К. Матвєєва та Ю. Г. Матвєєва (Київ, 16 вересня 2010 р.). К. : КНТ, 2011. С. 352–354.

142. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар : зі змінами та допов. станом на вересня 2008 р. / З. В. Ромовська. [Вид. 3-тє, переробл. і допов.]. К. : Правова єдність, 2009. 428 с.

143. Руденко Ю. М. Деятельность адвоката по предупреждению, выявлению и исправлению судебных ошибок в гражданском судопроизводстве (организационно-правовой аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.1/ Руденко Юрий Митрофанович. М., 2009. 222 с.

144. Савчин Н. М. Судові помилки при розгляді та вирішенні цивільних справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. М. Савчин. К., 2016. 212 арк.

145. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение: Краткий учебный курс. М: Норма, 2006. 368 с.

146. Санін Б. В. Правові особливості встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу / Б. В. Санін // Правові відносини: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. : Матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15 листопада 2013 р.) / За заг. ред. В. П. Нагребельного, Н. М. Пархоменко, М. М. Шумила. К. : Ніка-Центр, 2013. С. 177–181.

147. Сахнова Т. В. Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты / Т. В. Сахнова. М. : Волтерс Клувер, 2008. 696 с.

148. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III // Офіційний вісник України. 2002. № 7. С. 1. Ст. 273.

149. Скакун О. Ф. Теория государства и права : [учеб.] / Ольга Федоровна Скакун. Х. : Консум : Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.

150. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : [підруч.] / О. Ф. Скакун. Х. : Консум, Ун-т внутр. дел, 2001. 656 с.

151. Солтис Н. Б. Набуття територіальною громадою права власності на житло, визнане відумерлим / Н. Б. Солтис // Актуальні питання правового регулювання участі суб'єктів публічного права в приватних відносинах : зб. наук. праць / за ред. О. Д. Крупчана, О. О. Первомайського. К. : Ред. журн. «Право України», 2013. С. 235–254.
152. Судебные уставы 20 ноября 1864 г., с изложением рассуждений, на которых они основаны. СПб. : Изд. Гос. Канцелярии, 1866. Ч. 1. 690 с.
153. Сурилов А. В. Теория государства и права : [учеб. пособие] / А. В. Сурилов. Киев ; Одесса : Выща шк., 1989. 439 с.
154. Теория государства и права : [курс лекций] / [М. И. Байтин, Ф. А. Григорьев, И. М. Зайцев и др.] ; под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. М. : Юристъ, 1997. 672 с.
155. Теория государства и права : [учеб.] / [С. С. Алексеев, П. Т. Васьков, И. Я. Дюрягин и др.] ; под ред. С. С. Алексеева. М. : Юрид. лит., 1985. 480 с.
156. Теорія держави і права (опорні конспекти) : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / [авт.-упоряд. М. В. Кравчук]. К. : Атіка, 2007. 288 с.
157. Теорія держави і права : [навч. посіб.] / [А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та ін.] ; за заг. ред. В. В. Копейчикова. К. : Юрінформ, 1995. 192 с.
158. Теорія держави і права : [навч. посіб.] / [упоряд. Л. М. Шестопалова]. К. : Прецедент, 2004. 224 с.
159. Теорія держави і права : [навч. посіб.] / С. Д. Гусарев, А. О. Олійник, О. Л. Слюсаренко. К. : Правова єдність, 2008. 270 с.
160. Тертишніков В. І. Цивільний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / Тертишніков В. І. Х. : Ксилон, 2006. 460 с.
161. Тришина Е. Г. Проблема судебного контроля в гражданском судопроизводстве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Тришина Елена Геннадьевна. Саратов, 2000. 193 с.

162. Трофимова Л. В. Основания к отмене судебных решений, не вступивших в законную силу : дис. ... канд. юрид. наук / Трофимова Л. В. Саратов, 1999. 195 с.

163. Уніфікація і диференціація процедур цивільного, господарського та адміністративного судочинства : [моногр.] / [Бичкова С. С., Бобрик В. І., Проценко В. В. та ін.] ; за заг. ред. В. І. Бобрика. К. : НДІ приват. права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2014. 202 с.

164. Фази́кош Г. В. Судове рішення в цивільному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Г. В. Фази́кош. Х., 2008. 248 арк.

165. Философия : учебник для академического бакалаврата / А. А. Ивин, И. П. Никитина. М. : Издательство Юрайт, 2017. 478 с.

166. Фурса С. Я. Окреме провадження у цивільному процесі України : [навч. посіб.] / С. Я. Фурса. К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1999. 309 с.

167. Фурса С. Я. Провадження в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у порядку цивільного судочинства : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право» / С. Я. Фурса. К., 1997. 23 с.

168. Цвайгерт К., Кётц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: В 2 т. Т. 1: Основы. М.: Междунар. отн., 2000. 480 с.

169. Цивільне процесуальне право України : [навч. посіб.] / [Бичкова С. С., Бобрик В. І., Чурпіта Г. В. та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. [2-ге вид., допов. і переробл.]. К. : Атіка, 2007. 404 с.

170. Цивільне процесуальне право України : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / [Бичкова С. С., Бірюков І. А., Бобрик В. І. та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. К. : Атіка, 2009. 760 с.

171. Цивільне процесуальне право України: Навчальний посібник / За заг. ред. С. С. , Бичкової. К. : Атіка. 2006. 384 с.

172. Цивільне процесуальне право України: Підручник / За ред. В. В. Комарова.– Х.: Основа, 1992.– С. 246.

173. Цивільний процес України : [підруч.] / [Білоусов Ю. В., Богдан Й. Г., Гетманцев О. В. та ін.] ; за заг. ред. М. М. Ясинка. К. : Алерта, 2014. 744 с.
174. Цивільний процес України: Академічний курс : [підруч.] / [Фурса С. Я., Фурса Є. І., Гетманцев О. В. та ін.] ; за ред. С. Я. Фурси. К. : Вид. Фурса С. Я. ; КНТ, 2009. 848 с. (Серія «Процесуальні науки»).
175. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV // Офіційний вісник України. 2004. № 16. С. 11. Ст. 1088.
176. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / [Харитонов Є. О., Харитонova О. І., Васильченко В. В. та ін.] ; за ред. Є. О. Харитонova, О. І. Харитонovoї, В. В. Васильченка, Н. Ю. Голубевої. Х. : Одиссей, 2009. 952 с.
177. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / [Бичкова С. С., Білоусов Ю. В., Бірюков В. І. та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. [2-ге вид., допов. і переробл.]. К. : Атіка, 2010. 896 с.
178. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / [Харитонов Є. О., Харитонova О. І., Васильченко В. В. та ін.] ; за ред. Є. О. Харитонova, О. І. Харитонovoї, В. В. Васильченка, Н. Ю. Голубевої. Х. : Одиссей, 2009. 952 с.
179. Цивільний процесуальний кодекс УРСР від 11 вересня 1929 р. // Звід законів УРСР. 1929. № 25. Ст. 200.
180. Цивільний процесуальний кодекс УРСР від 18 липня 1963 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. 1963. № 30. Ст. 464.
181. Червякова С. Л. Определения суда первой инстанции по гражданским делам : автореферат дисс. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право и процесс» / С. Л. Червякова. Свердловск, 1981. 20 с.
182. Чечина Н. А. Воспитательная функция советского гражданского процессуального права / Н. А. Чечина. Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1972. 112 с.

183. Чечина Н. А. Законная сила судебного решения в науке советского гражданского процессуального права : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук / Н. А. Чечина. Л., 1949. 20 с.
184. Чечот Д. М. Постановление суда первой инстанции по гражданским делам / Д. М. Чечот. М.: Госюриздат, 1958. 166 с.
185. Чувакова А. М. Юридические факты, юридические составы и их дефекты : [моногр.] / М. А. Чувакова. Одесса : Фенікс, 2009. 112 с.
186. Чуйков Ю. Н. Частное определение в гражданском судопроизводстве / Ю. Н. Чуйков. М. : Юридическая литература, 1974. 120 с.
187. Чурпіта Г. В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства : [моногр.]. К. : Алерта, 2016. 434 с.
188. Чурпіта Г. В. Концептуальні засади захисту сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Г. В. Чурпіта. К., 2016. 479 арк.
189. Чурпіта Г. В. Методологія дослідження особливостей розгляду і вирішення справ окремого провадження, що виникають із сімейних правовідносин / Г. В. Чурпіта // Методологія дослідження проблем цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (м. Харків, 26 травня 2012 р.). Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2012. С. 369–372.
190. Чурпіта Г. В. Процесуальні особливості розгляду судом справ про встановлення факту родинних відносин між фізичними особами // Право і суспільство. 2017. №. 2. С. 51–56.
191. Чурпіта Г. В. Розгляд судом справ про надання права на шлюб // Вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2017. №.43. С. 142–145.
192. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : [підруч.] / В. М. Шейко, Н. М. Кушніренко. [2-ге вид., перероб. і допов.]. К. : Знання-Прес, 2002. 295 с.

193. Шиманович О. М. До питання про законну силу ухвал суду першої інстанції в цивільному процесі України / О. М. Шиманович // Підприємництво, господарство і право. 2005. № 3. С. 112–116.
194. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс [Текст] / М. Й. Штефан. К. : Вид. дім, 2005. С. 420–421.
195. Штутин Я. С. Предрешения (преюдиции) в советском гражданском процессе / Я. С. Штутин // Советское государство и право. 1956. № 5. С. 66–67.
196. Юдельсон К. С. Советский гражданский процесс / К. С. Юдельсон. М. Госюриздат, 1956. 439 с.
197. Юдин А. В. Особое производство в арбитражном процессе : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.15 / Юдин Андрей Владимирович. Самара, 2002. 210 л.
198. Явор О. А. Юридичні факти в сімейному праві України: усталені підходи і нові тенденції. Монографія. Х.: Право, 2016. 352 с.
199. Ясинок М. М. Особливості окремого провадження у цивільному процесуальному праві України: теорія і практика (теоретико-правовий аспект) : [моногр.] / М. М. Ясинок. К. : Алерта, 2014. 352 с.
200. Ясинок М. М. Особливості судового розгляду справ щодо надання неповнолітнім особам права на шлюб / М. М. Ясинок // Університетські наукові записки. 2008. № 3 (27). С. 90–93.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Підченко Ю. О. Загальна характеристика рішень суду, ухвалених у справах окремого провадження / Ю. О. Підченко // Вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 6. Т. 1. С. 111–114.
2. Підченко Ю. О. Еволюція правового регулювання інституту судових рішень у справах окремого провадження // Вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2018. Вип. 1. Том 1. С. 71–75.
3. Підченко Ю. О. Щодо видів судових рішень у справах окремого провадження // Право і суспільство. 2018. № 2. Частина 3. С. 34–40.
4. Підченко Ю. О. Порядок ухвалення та проголошення судових рішень у справах окремого провадження / Підченко Ю. О., Бичкова С. С. // Национальный юридический журнал: теория и практика. 2018. № 2(30). С. 83–86.
5. Підченко Ю. О. Виправлення недоліків у судових рішеннях, ухвалених у справах окремого провадження // Вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2018. № 49. Том 1. С. 143–146.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Підченко Ю. О. Вимоги до рішення суду, ухваленого у справах окремого провадження // Матеріали VI наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова (Київ, 17 листопада 2016 року). Київ: НАВС, 2016. С. 118–120.

2. Підченко Ю. О. Особливості змісту резолютивної частини рішення суду, яке ухвалюється у справах окремого провадження // Правові реформи в Україні: реалії сьогодення [Текст] : матеріали IX всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 31 жовт. 2017 р.) / [В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 212–215.

3. Підченко Ю. О. Поняття та види судових рішень, ухвалених у справах окремого провадження // Матеріали VII наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова (Київ, 17 листопада 2017 року). Київ: НАВС, 2017. С. 93–94.

4. Підченко Ю. О. Виправлення недоліків судових рішень щодо справ окремого провадження // Актуальні проблеми цивільного та господарського судочинства в аспекті судово-правової реформи: матеріали наук.-практ. конф. студентів та аспірантів (м. Харків, 24 листопада 2017 р.) / за заг. ред. К. В. Гусарова. Х.: ТОВ «Оберіг», 2017. С. 101–103.

5. Підченко Ю. О. Щодо класифікації ухвал суду, які постановляються у справах окремого провадження // Матеріали круглого столу «Права людини і поліція у сучасному світі», присвячений пам'яті С. Л. Лисенкова (м. Київ, 12 квітня 2018 р.) / Редкол.: А. М. Завальний, Н. В. Лазнюк, М. М. Пендюра, Д. О. Тихомиров. К.: НАВС, 2018. С. 206–207.